C. VELLEI PATERCULI

EX

HISTORIAE ROMANAE

LIBRIS DUOBUS

QUAE SUPERSUNT.

APPARATU CRITICO ADIECTO

EDIDIT

CAROLUS HALM.

LIPSIAE

IN AEDIBUS TEUBNERIANIS

A. MDCCCLXXVI.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

Cum Beatus Rhenanus quae ex Vellei Paterculi historiae Romanae libris duobus supersunt anno fere MDXV. in bibliotheca monasterii Murbacensis invenisset, codicem ab amico quodam describendum curavit, ex quo apographo libri a. MDXX. Basileae ab operis Frobenianis typis expressi sunt. Eodem apographo, non ipso codice Murbacensi Bonifacium Amerbachium usum esse, cum ei praeceptor Rhenanus permisisset, ut libros recens inventos in suum usum describeret, D. A. Fechterus in libello inscripto '*Die Amerbachische Abschrift des Velleius und ihr Verhältniss zum Murbacher Codex und zur Editio princeps*' p. 52 sqq. argumentis firmissimis probavit. Cum tandem Rhenanus spe alterius codicis Velleiani inveniendi abiecta apographum a se correctum typothetis tradidisset, codicem ipsum Murbacensem Basileam transmittendum curavit atque, ut ipse in epistula ad Spalatinum data scribit, iis, qui formulis castigandis in officina Frobeniana praeerant, praecepit, ut in corrigendo libro non solum apographum, sed etiam exemplum, ex quo descriptum erat, inspicerent. Sed, utcumque res accidit, libri ita typis exscripti sunt, ut vitiis omnis generis scaterent. Quod cum I. Albertus Burerius, amanuensis Rhenani, loco aliquo in codice ipso inspecto casu deprehendisset, totum codicem cum exemplo typis exscripto diligenter contulit atque in appendice editioni principi adiecta vitia a se detecta emendavit. Rhenanus ipse casu infelici vehementer commotus, re non accuratius inspecta aut apographo, quod operis Frobenianis traditum erat, ut fere fit iam deleto, omnem neglegentiae culpam amico suo, qui exemplum Murbacense 'properanter atque infeliciter' descripsisset, tribuendam esse existimavit. Sed hoc iudicium iniquius esse, in dissertatione musei

rhenani volumini tricesimo p. 535 sq. inserta demonstr mihi videor. Nam cum apographum Amerbachii ex eo exemplo, quod operis Frobenianis ad manus erat, desc ptum sit, fere divinare possumus, quae nova vitia in e tione principe partim typothetarum partim Rhenani ipsi culpa in orationem Velleianam inlata sint. Quodsi exe plum, quo usus est Amerbachius, non iam foede corrupt erat, illud sequi videtur, Amerbachio maiorem fidem l bendam esse quam vulgo solet. Idem inde intellegit quod omnes fere scripturae optimae notae, quas Bureri ex codice protulit, eaedem in apographo Amerbachiano veniuntur. Ex eius exemplo illud quoque mihi quid perspicue elucere videtur, Burerium, quamquam non mo versus cum versibus, sed litteras cum litteris se con lisse adfirmat, multas bonas lectiones silentio transmisis id quod in dissertatione supra memorata mihi docui videor. Num ipse in diiudicando quae lectiones ab Am bachio traditae fidem habeant necne rectam viam ingress sim, aliorum erit iudicium. Quod autem recentiorum ras attinet, scite Madvigius in Adversariorum criticor vol. II. p. 298 iudicasse videtur, Vellei libros edituro potius agendum esse, ut bonis a superioribus inventis re utatur, quam in novis reperiendis se torqueat. Rer indicem novum confecimus, quem legentium usui pa commodiorem quam priores visum fore confidimus.

Scripsi Monachii mense Septembri a. 1875.

Carolus Halm.

C. VELLEI PATERCULI
HISTORIAE ROMANAE
AD M. VINICIUM COS.
LIBRI DUO.

LIBER PRIOR.

1. * * *Epeus* tempestate distractus a duce suo Ne- 1
store Metapontum condidit. Teucer, non receptus a patre
Telamone ob segnitiam non vindicatae fratris iniuriae,
Cyprum adpulsus cognominem patriae suae Salamina con-
stituit. Pyrrhus, Achillis filius, Epirum occupavit, Phi-
dippus Ephyram in Thesprotia. at rex regum Agamemnon 2
tempestate in Cretam insulam reiectus tres ibi urbes sta-
tuit, duas a patriae nomine, unam a victoriae memoria,
Mycenas, Tegeam, Pergamum. idem mox scelere patruelis
fratris Aegisthi, hereditarium exercentis in eum odium, et
facinore uxoris oppressus occiditur. regni potitur Aegisthus 3
per annos septem. hunc Orestes matremque socia con-

A = apographum Amerbachii.
M = codex Murbacensis ex collatione Burerii.
P = editio princeps Basileensis.

1 Epeus *supplendum esse Lipsius primus vidit* 4 cognomine *P* 5 Philippus *P*, *em. Aldus Nepos* 7 deiectus *Drakenborch* 9 Tegaeam *P* 10 et 11 Aegisti — Aegistus P

siliorum omnium sorore Electra, virilis animi femina, ob-
truncat. factum eius a diis comprobatum spatio vitae et
felicitate imperii apparuit; quippe vixit annis nonaginta,
regnavit septuaginta. quin se etiam a Pyrrho Achillis filio
virtute vindicavit. nam quod pactae eius Menelai atque
Helenae filiae Hermiones nuptias occupaverat, Delphis
4 eum interfecit. per haec tempora Lydus et Tyrrhenus
fratres cum regnarent in Lydia, sterilitate frugum com-
pulsi sortiti sunt, uter cum parte multitudinis patria de-
cederet. sors Tyrrhenum contigit: pervectus in Italiam et
loco et incolis et mari nobile ac perpetuum a se nomen
dedit. post Orestis interitum filii eius Penthilus et Tisa-
menus regnavere triennio.
1 2. Tum fere anno octogesimo post Troiam captam,
centesimo et vicesimo quam Hercules ad deos excesserat,
Pelopis progenies, quae omni hoc tempore pulsis Hera-
clidis Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis pro-
genie expellitur. duces recuperandi imperii fuere Temenus,
Cresphontes, Aristodemus, quorum abavus fuerat. eodem
fere tempore Athenae sub regibus esse desierunt, quarum
ultimus rex fuit Codrus, Melanthi filius, vir non praeter-
eundus. quippe cum Lacedaemonii gravi bello Atticos pre-
merent respondissetque Pythius, quorum dux ab hoste
esset occisus, eos futuros superiores, deposita veste regia
pastoralem cultum induit, immixtusque castris hostium,
de industria rixam ciens, imprudenter interemptus est.
2 Codrum cum morte aeterna gloria, Athenienses secuta
victoria est. quis eum non miretur, qui iis artibus mortem
quaesierit, quibus ab ignavis vita quaeri solet? huius
filius Medon primus archon Athenis fuit. ab hoc posteri

4 quin *Wopkens*: qui *P*, quis (quibus) *alii* 5 ei *Aldus* 12 Penthelus *P*, *em. Ursinus* 18 Teminus *P* 19 abavus *Scaliger*: atavus *P* 20 fere *M*: ferme *P* 26 de industria imprudenter *P*, impr. *transposuit Acidalius* (imprudenter, de industria *Orelli*) || r. ciens *Burerius*: rixam. incies *M* (rixanincies *P*) 28 his *P*

apud Atticos dicti Medontidae: sed hic insequentesque
archontes usque ad Charopem, dum viverent, eum hono-
rem usurpabant. Peloponnesii digredientes finibus Atticis
Megara, mediam Corintho Athenisque urbem, condidere.
ea tempestate et Tyria classis, plurimum pollens mari, 4
in ultimo Hispaniae tractu, [in] extremo nostri orbis ter-
mino, in insula circumfusa Oceano, perexiguo a continenti
divisa freto, Gadis condidit. ab iisdem post paucos annos
in Africa Utica condita est. exclusi ab Heraclidis Orestis
liberi iactatique cum variis casibus tum saevitia maris
quinto decimo anno sedem cepere circa Lesbum insulam.

3. Tum Graecia maximis concussa est motibus. Achaei 1
ex Laconica pulsi eas occupavere sedes, quas nunc ob-
tinent: Pelasgi Athenas commigravere, acerque belli iuvenis
nomine Thessalus, natione Thesprotius, cum magna civium
manu eam regionem armis occupavit, quae nunc ab eius
nomine Thessalia appellatur, ante Myrmidonum vocitata
civitas. quo nomine mirari convenit eos, qui Iliaca com- 2
ponentes tempora de ea regione ut Thessalia commemorant.
quod cum alii faciant, tragici frequentissime faciunt, qui-
bus minime id concedendum est; nihil enim ex persona
poetae, sed omnia sub eorum, qui illo tempore vixerunt,
disserunt. quod si quis a Thessalo Herculis filio eos appel-
latos Thessalos dicet, reddenda erit ei ratio, cur num-
quam ante hunc insequentem Thessalum ea gens id no-
minis usurpaverit. paulo ante Aletes, sextus ab Hercule, 3
Hippotis filius, Corinthum, quae antea fuerat Ephyre,
claustra Peloponnesi continentem, in Isthmo condidit. neque
est quod miremur ab Homero nominari Corinthum; nam
ex persona poetae et hanc urbem et quasdam Ionum

1 hic *Susius*: hii *P* 3 Peloponnesi *P* 4 Megaram *P*, *em. Heinsius* 6 in *del. Ruhnk.* 7 in insula circumfusa . . . divisa *Lipsius*: insula circumfusam . . . diuisam *P*, insulam circumfusam *etc. vulgo* 14 bello *Gelenius* 23 disserunt *Orelli*: dixerunt *P*, dicunt *Cludius* 26 sextus *P*: quintus *Lipsius*

colonias iis nominibus appellat, quibus vocabantur aetate
eius, multo post Ilium captum conditae.
1 4. Athenienses in Euboea Chalcida et Eretriam co-
lonis occupavere, Lacedaemonii in Asia Magnesiam. nec
multo post Chalcidenses orti, ut praediximus, Atticis
Hippocle et Megasthene ducibus Cumas in Italia condide-
runt. huius classis cursum esse directum alii columbae
antecedentis volatu ferunt, alii nocturno aeris sono, qua-
2 lis Cerealibus sacris cieri solet. pars horum civium magno
post intervallo Neapolim condidit. utriusque urbis eximia
semper in Romanos fides facit eas nobilitate atque amoe-
nitate sua dignissimas. sed illis diligentior ritus patrii
mansit custodia, Cumanos Osca mutavit vicinia. vires
autem veteres earum urbium hodieque magnitudo ostentat
3 moenium. subsequenti tempore magna vis Graecae iuven-
tutis abundantia virium sedes quaeritans in Asiam se effu-
dit. nam et Iones duce Ione profecti Athenis nobilissi-
mam partem regionis maritimae occupavere, quae hodieque
appellatur Ionia, urbesque constituere Ephesum, Miletum,
Colophona, Prienen, Lebedum, Myuntem, Erythram, Clazo-
menas, Phocaeam, multasque in Aegaeo atque Icario occu-
pavere insulas, Samum, Chium, Andrum, Tenum, Parum,
4 Delum aliasque ignobiles. et mox Aeolii eadem profecti
Graecia longissimisque acti erroribus non minus inlustres
obtinuerunt locos clarasque urbes condiderunt, Smyrnam,
Cymen, Larissam, Myrinam Mytilenenque et alias urbes,
quae sunt in Lesbo insula.

3 Chalcida (Chalcide *aliquot exempla edit. P*) Erethriam *P*, *copulam addidit Gelenius* 4 Asiam ac Nesiam *P* 6 Megestene *P* 12 sed aliis *P*, *em. Ruhnk.* 15 graecae *M*: Graeciae *P* 16 virorum *Burman* 20 Myuntem, Teum *G. Vossius* | Erythras *Kritz* 22 Pharum *P* 23 ex eadem *Madvig*, *cf. tamen* 2, 62, 3 profecti urbe atque Italia 25 *immo* Zmyrnam, *ut est* 2, 69, 1 26 Mytilenemque *P*, Mitylenenque *Ruhnk.*, *cf.* 2, 53, 2 | urbes *inclusit praecedente Grutero Ruhnk.*

5. Clarissimum deinde Homeri inluxit ingenium, sine 1
exemplo maximum, qui magnitudine operis et fulgore
carminum solus appellari poeta meruit; in quo hoc maxi- 2
mum est, quod neque ante illum, quem ipse imitaretur,
neque post illum, qui eum imitari posset, inventus est.
neque quemquam alium, cuius operis primus auctor fue-
rit, in eo perfectissimum praeter Homerum et Archilochum
reperiemus. hic longius a temporibus belli, quod com- 3
posuit, Troici, quam quidam rentur, abfuit; nam ferme
ante annos nongentos quinquaginta floruit, intra mille
natus est. quo nomine non est mirandum, quod saepe
illud usurpat: *οἷοι νῦν βροτοί εἰσιν*; hoc enim ut ho-
minum, ita saeculorum notatur differentia. quem si quis
caecum genitum putat, omnibus sensibus orbus est.

6. Insequenti tempore imperium Asiaticum ab As- 1
syriis, qui id obtinuerant annis mille septuaginta, trans-
latum est ad Medos, abhinc annos ferme octingentos septua- 2
ginta. quippe Sardanapalum eorum regem mollitiis fluen-
tem et nimium felicem malo suo, tertio et tricensimo loco
ab Nino et Semiramide, qui Babylona condiderant, natum,
ita ut semper successor regni paterni foret filius, Arbaces
Medus imperio vitaque privavit. ea aetate clarissimus Grai 3
nominis Lycurgus Lacedaemonius, vir generis regii, fuit
severissimarum iustissimarumque legum auctor et discipli-
nae convenientissimae viris, cuius quam diu Sparta diligens
fuit, excelsissime floruit. hoc tractu temporum ante annos 4
quinque et sexaginta quam urbs Romana conderetur, ab
Elissa Tyria, quam quidam Dido autumant, Carthago con-
ditur. circa quod tempus Caranus, vir generis regii, unde- 5
cimus ab Hercule, profectus Argis regnum Macedoniae

4 *quem ille *P* 5 possit, *em. Aldus* 12 *οἷοι — εἰσιν supplevit Ursinus* 17 DCCCLXX *Lipsius*: DCCLXX *P* 19 tricensimo *M*: trecentesimo *P* 21 Arbaces *G. Fabricius et alii*: Pharnaces *P* 25 viris *Lipsius*: vir *P*, virtuti *Nic. Heinsius* 29 Taronus *P*, *em. Gelenius* | [vir generis regii] *Lipsius* | undecimus *Wesseling*: sextus decimus *P*

occupavit; a quo Magnus Alexander cum fuerit septimus
decimus, iure materni generis Achille auctore, paterni
6 Hercule gloriatus est. [Aemilius Sura de annis populi
Romani: Assyrii principes omnium gentium rerum potiti
sunt, deinde Medi, postea Persae, deinde Macedones;
exinde duobus regibus Philippo et Antiocho, qui a Mace-
donibus oriundi erant, haud multo post Carthaginem sub-
actam devictis summa imperii ad populum Romanum per-
venit. inter hoc tempus et initium regis Nini Assyriorum,
qui princeps rerum potitus *est*, intersunt anni MDCCCCXCV.]
1 7. Huius temporis aequalis Hesiodus fuit, circa cen-
tum et viginti annos distinctus ab Homeri aetate, vir per-
elegantis ingenii et mollissima dulcedine carminum me-
morabilis, otii quietisque cupidissimus, ut tempore tanto
viro, ita operis auctoritate proximus. qui vitavit, ne in
id quod Homerus incideret, patriamque et parentes testa-
tus est, sed patriam, quia multatus ab ea erat, contu-
2 meliosissime. dum in externis moror, incidi in rem do-
mesticam maximique erroris et multum discrepantem aucto-
rum opinionibus: nam quidam huius temporis tractu aiunt
a Tuscis Capuam Nolamque conditam ante annos fere
3 octingentos et triginta. quibus equidem adsenserim: sed
M. Cato quantum differt! qui dicat Capuam ab eisdem
Tuscis conditam ac subinde Nolam; stetisse autem Ca-
puam, antequam a Romanis caperetur, annis circiter du-
4 centis et sexaginta. quod si ita est, cum sint a Capua
capta anni ducenti et quadraginta, ut condita est, anni
sunt fere quingenti. ego, pace diligentiae Catonis dixerim,
vix crediderim tam mature tantam urbem crevisse floruisse,
concidisse resurrexisse.
1 8. Clarissimum deinde omnium ludicrum certamen
et ad excitandam corporis animique virtutem efficacissimum

3—10 Aemilius Sura *etc. haec inducenda esse primus vidit P. Delbenius* 6 quia *P* 9 Nisi *P* 10 potitust *Mommsen* (*mus. Rh.* 16, 283): potitus *P* 16 inciderat *P*, *em. Gelenius* 19 maximeque *P*

Olympiorum initium habuit, auctorem Iphitum Elium. is
eos ludos mercatumque instituit ante annos, quam tu,
M. Vinici, consulatum inires, DCCCXXIII. hoc sacrum 2
eodem loco instituisse fertur abhinc annos ferme mille
ducentos quinquaginta Atreus, cum Pelopi patri funebres
ludos faceret, quo quidem in ludicro omnisque generis
certaminum Hercules victor extitit. tum Athenis perpetui 3
archontes esse desierunt, cum fuisset ultimus Alcmaeon,
coeperuntque in denos annos creari: quae consuetudo in
annos septuaginta mansit ac deinde annuis commissa est
magistratibus res publica. ex iis, qui denis annis prae-
fuerunt, primus fuit Charops, ultimus Eryxias, ex annuis
primus Creon. sexta olympiade post duo et viginti annos 4
quam prima constituta fuerat, Romulus, Martis filius, ultus
iniurias avi Romam urbem Parilibus in Palatio condidit.
a quo tempore ad vos consules anni sunt septingenti octo-
ginta unus: id actum post Troiam captam annis quadrin-
gentis triginta septem. id gessit Romulus adiutus legioni- 5
bus Latinis avi sui; libenter enim iis, qui ita prodiderunt,
accesserim, cum aliter firmare urbem novam tam vicinis
Veientibus aliisque Etruscis ac Sabinis cum imbelli et pa-
storali manu vix potuerit, quamquam eam asylo facto inter 6
duos lucos auxit. hic centum homines electos appellatos-
que patres instar habuit consilii publici. hanc origi-
nem nomen patriciorum habet. raptus virginum Sabina-
rum * * *

Nec minus clarus ea tempestate fuit Miltiadis filius Cimon.

1 Olympicum *Acidalius* 3 DCCCIII *Laurent*, DCCCXIII *Krause*, *dissentit Mommsen in ed.* II *Haas. p.* VII. 5 patris *P* 6 omnis *Gelenius* 12 Eryxias *Meursius*: Erix *P* 13 duos *ed. Bipont.* (*i. e. Crollius*) 16 D.CCCC.L.XXX.L. *P*, *em. Laurent* 19 Latini *P*, *em. Lipsius* | his *P* 22 eam *Heinsius*: iam *P* 25 *verba* raptus virg. Sab. *Vossio ex alicuius librarii nota marginali invecta censet* 26 Nec — Cimon] *haec servavit Priscianus* VI, 63 p. 248 *Hertz*.

1 9. * * * quam timuerat hostis, expetit. nam biennio
adeo varia fortuna cum consulibus conflixerat, ut plerum-
que superior fuerit magnamque partem Graeciae in socie-
2 tatem suam perduceret. quin Rhodii quoque, fidelissimi
antea Romanis, tum dubia fide speculati fortunam pronio-
res regis partibus fuisse visi sunt; et rex Eumenes in
eo bello medius fuit animo, neque fratris initiis neque
3 suae respondit consuetudini. tum senatus populusque Ro-
manus L. Aemilium Paulum, qui et praetor et consul
triumphaverat, virum in tantum laudandum, in quantum
intellegi virtus potest, consulem creavit, filium eius Pauli,
qui ad Cannas quam tergiversanter perniciosam rei publicae
4 pugnam inierat, tam fortiter in ea mortem obierat. is
Persam ingenti proelio apud urbem nomine Pydnam in
Macedonia fusum fugatumque castris exuit deletisque eius
copiis destitutum omni spe coëgit e Macedonia profugere,
quam ille linquens in insulam Samothraciam perfugit templi-
que se religioni supplicem credidit. ad eum Cn. Octavius
praetor, qui classi praeerat, pervenit et ratione magis
5 quam vi persuasit, ut se Romanorum fidei committeret.
ita Paulus maximum nobilissimumque regem in triumpho
duxit. quo anno et Octavii praetoris navalis et Anicii
regem Illyriorum Gentium ante currum agentis triumphi
6 fuere celebres. quam sit adsidua eminentis fortunae comes
invidia altissimisque adhaereat, etiam hoc colligi potest,
quod cum Anicii Octaviique triumphum nemo interpellaret,

1 *hic incipit A; lacunam sic explendam censebat Haase:* quorum iniuriarum populus Ro. poenam tardius quam timuerat hostis expetit (expetiit) 3 fuerit *P*: fuit *MA*, foret *Acid.* 4 perduxerit *Lips.* | quin *Gelenius*: quib. (quibus *P*) *AP* 5 antea *MA*: ante *P* | primores *A* 7 [fuit] *Heinsius* 11 cons. creavit *om. A* 13 mortem *P*: morte *MA* 14 Persen *infra* 1, 11, 1 | Pidnam *A* 17 perfugit *Crusius* (*Probab. crit. p.* 116): profugit *AP* 22 Octaui *AP et sic saepius in his genetivis* 22 et 26 Anitii *A* 23 agentis *Gelenius*: agentium *AP*

fuere, qui Pauli impedire obniterentur. cuius tantum
priores excessit vel magnitudine regis Persei vel specie
simulacrorum vel modo pecuniae, ut, *cum* bis miliens
centiens sestertium aerario intulisset, omnium ante acto-
rum comparationem amplitudine vicerit.

10. Per idem tempus, cum Antiochus Epiphanes, 1
qui Athenis Olympieum inchoavit, tum rex Syriae, Ptole-
maeum puerum Alexandriae obsideret, missus est ad eum
legatus M. Popilius Laenas, qui iuberet incepto desistere.
mandataque exposuit et regem deliberaturum se dicentem 2
circumscripsit virgula iussitque prius responsum reddere,
quam egrederetur finito harenae circulo. sic cogitationem
regiam Romana disiecit constantia oboeditumque imperio.
Lucio autem Paulo Macedonicae victoriae compoti quattuor 3
filii fuere; ex iis duos natu maiores, unum P. Scipioni
P. Africani filio, nihil ex paterna maiestate praeter speciem
nominis vigoremque eloquentiae retinenti, in adoptionem
dederat, alterum Fabio Maximo. duos minores natu prae-
textatos, quo tempore victoriam adeptus est, habuit. is
cum in contione extra urbem more maiorum ante triumphi 4
diem ordinem actorum suorum commemoraret, deos im-
mortalis precatus est, ut, si quis eorum invideret operibus
ac fortunae suae, in ipsum potius saevirent quam in rem
publicam. quae vox veluti oraculo emissa magna parte 5

1 conniterentur *Heinsius* 2 prioreis (-ris *A*) *AP* 3 cum *add. Cludius* 4 *intulisset: contulerit his et *AP*, in aerarium cum intulisset *Fröhlich* | omnium *om. A* 7 Olympicum *AP*, *em. Sylburg* | cum *A* | rex *Aldus*: regem *AP* | Ptolomaeum *A*, *item alias* 9 M.] *immo* C. | Popillius *Kreyssig* 10 et *P*: ut *A*, mandataque ut exposuit, regem *Haase* 12 cunctationem *Acidalius* 13 obeditumque *P* (*non A*) 14 Macedonicae *Ruhnken*: magnae *AP* | compote *AP* | quatuor *P* 15 duo *A*, *sed v.* 18 duos 19 domi habuit *Ruhnk.* | Istum in *A* 20 ante triumphum triumphi (*hoc voc. expunctum*) diem *A* 21 in ordinem *A* | actorum s. *MA*: suorum actorum *P* 23 saeviret *A*

eum spoliavit sanguinis sui: nam alterum ex suis, quos
in familia retinuerat, liberis ante paucos triumphi, alterum
6 post pauciores amisit dies. aspera circa haec tempora
censura Fulvii Flacci et Postumii Albini fuit: quippe
Fulvii censoris frater, et quidem consors, Cn. Fulvius
senatu motus est ab iis censoribus.

1 11. Post victum captumque Persen, qui quadriennio
post in libera custodia Albae decessit, Pseudophilippus a
mendacio simulatae originis appellatus, qui se Philippum
regiaeque stirpis ferebat, cum esset ultimae, armis occu-
pata Macedonia, adsumptis regni insignibus brevi temeri-
2 tatis poenas dedit: quippe Q. Metellus praetor, cui ex
virtute Macedonici nomen inditum [erat], praeclara victoria
ipsum gentemque superavit, et immani etiam Achaeos re-
3 bellare incipientis fudit acie. hic est Metellus Macedonicus,
qui porticus, quae fuerunt circumdatae duabus aedibus
sine inscriptione positis, quae nunc Octaviae porticibus
ambiuntur, fecerat, quique hanc turmam statuarum eque-
strium, quae frontem aedium spectant, hodieque maximum
4 ornamentum eius loci, ex Macedonia detulit. cuius turmae
hanc causam referunt, Magnum Alexandrum impetrasse a
Lysippo, singulari talium auctore operum, ut eorum equi-
tum, qui ex ipsius turma apud Granicum flumen cecide-
rant, expressa similitudine figurarum faceret statuas et
5 ipsius quoque iis interponeret. hic idem primus omnium
Romae aedem ex marmore in iis ipsis monumentis molitus
huius vel magnificentiae vel luxuriae princeps fuit. vix
6 ullius gentis aetatis ordinis hominem inveneris, cuius feli-
citatem fortunae Metelli compares. nam praeter excellentis

1 ex iis *Aldus, an* liberis *glossema est?* 4 Posthumii *P* 7 quadriennium *P* (*non MA*) 11 adsumpti *AP* 13 erat *del. Gelenius*, est *Vossius*, inditurus erat (*sc.* Pseudophilippus) *Mommsen ingeniose* 15 incipientes *P* 16 fuerunt *A*: fuere *P* 17 positis (nunc . . . ambiuntur) *Ruhnken* 21 imperasse Lysippo . . . auctori *Freinsheim*, *item Salmasius* 23 Granium *A* 27 huius *add. Ruhnken*

triumphos honoresque amplissimos et principale in re pu-
blica fastigium extentumque vitae spatium et acris inno-
centisque pro re publica cum inimicis contentiones quat-
tuor filios sustulit, omnis adultae aetatis vidit, omnis reli-
quit superstites et honoratissimos. mortui eius lectum pro 7
rostris sustulerunt quattuor filii, unus consularis et cen-
sorius, alter consularis, tertius consul, quartus candidatus
consulatus, quem honorem adeptus est. hoc est nimirum
magis feliciter de vita migrare quam mori.

12. Universa deinde instincta in bellum Achaia, 1
cuius pars magna, ut praediximus, eiusdem Metelli Mace-
donici virtute armisque fracta erat, maxime Corinthiis in
arma cum gravibus etiam in Romanos contumeliis insti-
gantibus, destinatus ei bello gerendo consul L. Mummius.
et sub idem tempus, magis quia volebant Romani, quid- 2
quid de Carthaginiensibus diceretur, credere, quam quia
credenda adferebantur, statuit senatus Carthaginem ex-
scindere. ita eodem tempore P. Scipio Aemilianus, vir avitis 3
P. Africani paternisque L. Pauli virtutibus simillimus,
omnibus belli ac togae dotibus ingeniique ac studiorum
eminentissimus saeculi sui, qui nihil in vita nisi laudan-
dum aut fecit aut dixit ac sensit, quem Paulo genitum,
adoptatum a Scipione Africani filio diximus, aedilitatem
petens consul creatus est. bellum Carthagini iam ante 4
biennium a prioribus consulibus inlatum maiore vi intulit
(cum ante in Hispania murali corona, in Africa obsidionali
donatus esset, in Hispania vero etiam ex provocatione, ipse

2 extenuatumque *AP*, *em. Gelenius* 9 inmigrare *A*, emigrare *Lion* 10 deinde ut praediximus instincta *AP*, ut praed. *post* magna *posuit Madvig Adv.* II, 298 11 cuius pars . . . fracta *Aldus*: cum pars . . . tracta *AP* 12 Corinthis *A* 14 L. *add. Stanger* 16 Carthaginensibus *AP*, *ut fere semper* | diceretur *M*: dicebatur *AP* 'ba *ab alio quopiam additum videtur*, *nam non est chirographum scribae ueteris exempl.*' *Burerius* 17 *excidere *AP* 24 creatus bellum *Vossius*

modicus virium, inmanis magnitudinis hostem interemisset)
5 eamque urbem magis invidia imperii quam ullius eius
temporis noxiae invisam Romano nomini funditus sustulit
fecitque suae virtutis monimentum, quod fuerat avi eius
clementiae. Carthago diruta est, cum stetisset annis sex-
centis septuaginta duobus, abhinc annos centum septua-
6 ginta tris Cn. Cornelio Lentulo L. Mummio consulibus.
hunc finem habuit Romani imperii Carthago aemula, cum
qua bellare maiores nostri coepere Claudio et Fulvio con-
sulibus ante annos ducentos nonaginta duos, quam tu,
M. Vinici, consulatum inires. ita per annos centum et
viginti aut bellum inter eos populos aut belli praeparatio
7 aut infida pax fuit. neque se Roma iam terrarum orbi
superato securam speravit fore, si nomen usquam stantis
maneret Carthaginis: adeo odium certaminibus ortum ultra
metum durat et ne in victis quidem deponitur neque ante
invisum esse desinit quam esse desiit.

1 13. Ante triennium quam Carthago deleretur, M. Cato,
perpetuus diruendae eius auctor, L. Censorino M'. Manilio
consulibus mortem obiit. eodem anno, quo Carthago con-
cidit, L. Mummius Corinthum post annos nongentos quin-
quaginta duos, quam ab Alete Hippotis filio erat condita,
2 funditus eruit. uterque imperator devictae a se gentis
nomine honoratus, alter Africanus, alter appellatus est
Achaicus; nec quisquam ex novis hominibus prior Mummio
3 cognomen virtute partum vindicavit. diversi imperatoribus
mores, diversa fuere studia: quippe Scipio tam elegans

2 ulla illius t. noxia *Salmasius et Gruterus* 4 monumentum *AP* (*non M*) 5 DCLXXII *Iani*: DCLXVII *P*, DCLXVI *A* 6 CLXXIII *Kritz*: CLXXVII *M*, CCLXXVII *AP* 10 CCXCII *Laurent*: CCXCVI *AP* 11 CXX *Iani*: CXV *AP* 13 orbi *A*: orbe *P* 14 nomen *P*: monitu (*corr. ex* mo) *A teste Fechtero*, monimentum *Baiter* 17 invisa esse desiit *Lipsius* 19 M'. Manilio *Aldus*: M. Manlio *AP* 21 L. *Rhenanus*: a *M*, A *AP* 22 ab Elete (a Belete *P*) Hipponis *AP*, *em. Gelenius* 23 Seruit *A* | deuictae eas egentis *A* 26 diuersis *A*

liberalium studiorum omnisque doctrinae et auctor et ad-
mirator fuit, ut Polybium Panaetiumque, praecellentes in-
genio viros, domi militiaeque secum habuerit. neque enim
quisquam hoc Scipione elegantius intervalla negotiorum
otio dispunxit semperque aut belli aut pacis serviit arti-
bus: semper inter arma ac studia versatus aut corpus
periculis aut animum disciplinis exercuit. Mummius tam 4
rudis fuit, ut capta Corintho cum maximorum artificum
perfectas manibus tabulas ac statuas in Italiam portandas
locaret, iuberet praedici conducentibus, si eas perdidissent,
novas eos reddituros. non tamen puto dubites, Vinici, 5
quin magis pro re publica fuerit manere adhuc rudem
Corinthiorum intellectum quam in tantum ea intellegi, et
quin hac prudentia illa imprudentia decori publico fuerit
convenientior.

14. Cum facilius cuiusque rei in unam contracta 1
species quam divisa temporibus oculis animisque inhaereat,
statui priorem huius voluminis posterioremque partem non
inutili rerum notitia in artum contracta distinguere atque
huic loco inserere, quae quoque tempore post Romam a
Gallis captam deducta sit colonia iussu senatus; nam mili-
tarium et causae et auctores ex ipsarum praefulgent no-
mine. huic rei per idem tempus civitates propagatas
auctumque Romanum nomen communione iuris haud in-
tempestive subtexturi videmur. post septem annos quam 2
Galli urbem ceperant, Sutrium deducta colonia est et post
annum Setia novemque interiectis annis Nepe, deinde
interpositis duobus et triginta Aricini in civitatem recepti.

5 *vv.* semperque . . . artibus *Ruhnkenio suspecta* 7 at Mummius *malebat Kritz* 21 iussus *A* 22 causae *M ante rasuram*: causa *AP* | et ipsarum . . . nomina *AP*, ex ipso . . . nomine *Heinsius* 23 civitatem propagatam *Lipsius* 26 ceperunt *AP*, *em. Madvig coll.* 1, 8, 4. 13, 1. 2, 44, 4 27 Setina *AP*, *em. Aldus* | Nepet *Vossius* 28 Aricini et in *A*; *lacunam statuit Orelli supplendam ex Liv.* 8, 14: Aricini Nomentanique et Pedani eodem iure quo Lanuvini in civitatem recepti

3 abhinc annos autem trecentos et sexaginta Sp. Postumio
Veturio Calvino consulibus Campanis data est civitas parti-
que Samnitium sine suffragio, et eodem anno Cales de-
ducta colonia. interiecto deinde triennio Fundani et For-
miani in civitatem recepti, eo ipso anno, quo Alexandria
4 condita est. insequentibusque consulibus a Sp. Postumio
Philone Publilio censoribus Acerranis data civitas. et post
triennium Tarracina deducta colonia interpositoque qua-
driennio Luceria ac deinde interiecto triennio Suessa Au-
5 runca et Saticula, Interamnaque post biennium. decem
deinde hoc munere anni vacaverunt: tunc Sora atque
6 Alba deductae coloniae et Carseoli post biennium. at
Q. Fabio quintum Decio Mure quartum consulibus, quo
anno Pyrrhus regnare coepit, Sinuessam Minturnasque
missi coloni, post quadriennium Venusiam; interiectoque
biennio M'. Curio et Rufino Cornelio consulibus Sabinis
sine suffragio data civitas: id actum ante annos ferme
7 trecentos et viginti. at Cosam et Paestum abhinc annos
ferme trecentos Fabio Dorsone et Claudio Canina consuli-
bus, interiectoque quinquennio Sempronio Sopho et Appio
Caeci filio consulibus Ariminum et Beneventum coloni
8 missi et suffragii ferendi ius Sabinis datum. at initio
primi belli Punici Firmum et Castrum colonis occupata,
et post annum Aesernia postque septem et decem annos
Aefulum et Alsium Fregenaeque post biennium proximo-

1 ccclx *Laurent*: cccl *AP* 4 interiecta *A* 7 Publilio *Duker*: Publio *AP* 8 Tarracinam *AP*, *em. Lipsius* 12 at Q. Fabio quintum *Rhenanus in marg.* ad quintum Fabioque *AP* | quarto *AP*, *em. Gelen.* 14 Pyrrus *A*, *sed in marg.* Pyrrhus | coepit in Suessam *A* 16 M. *AP* | Rusino *A* 18 cccxx *MA*: cccxxx *P* '*Exemp. uetustum habet*, id actum ante annos .cccxx.' *Burerius*, *qui* ferme *errore omisisse videtur* | Cosa *MA*, Cossa *P* 20 interiectoq. *Madvig*: interiecto *AP* 21 et (*ante* Ben.) *add. Iani* 24 xvii *Aldus*: xxii *AP* 25 Aefulum *Huebner* (*in Hermae* I, 426): Aesulum *AP* | Fregellaeque *AP*, *em. Sigonius* | post *Gelenius*: anno post *AP*

que anno Torquato Sempronioque consulibus Brundisium et post triennium Spoletium, quo anno Floralium ludorum factum est initium. postque biennium deducta Valentia et sub adventum in Italiam Hannibalis Cremona atque Placentia.

15. Deinde neque dum Hannibal in Italia moratur, 1
neque proximis post excessum eius annis vacavit Romanis
colonias condere, cum esset in bello conquirendus potius
miles quam dimittendus et post bellum vires refovendae
magis quam spargendae. Cn. autem Manlio Volsone et 2
Fulvio Nobiliore consulibus Bononia deducta colonia abhinc
annos ferme ducentos septendecim, et post quadriennium
Pisaurum ac Potentia interiectoque triennio Aquileia et
Gravisca et post quadriennium Luca. eodem temporum 3
tractu, quamquam apud quosdam ambigitur, Puteolos Salernumque et Buxentum missi coloni, Auximum autem in
Picenum abhinc annos ferme centum octoginta quinque,
ante triennium quam Cassius censor a Lupercali in Palatium versus theatrum facere instituit, cui in eo moliendo
eximia civitatis severitas et consul Scipio restitere, quod
ego inter clarissima publicae voluntatis argumenta numeraverim. Cassio autem Longino et Sextio Calvino, qui Sallues 4
apud aquas, quae ab eo Sextiae appellantur, devicit, consulibus Fabrateria deducta est abhinc annos ferme centum
quinquaginta tris. et post annum Scolacium Minervium,
Tarentum Neptunia, Carthagoque in Africa prima, ut prae-

3 ducta *AP* 6 Italiam *A* 10 et] M. *Gelenius*, et M. *Kreyssig* 13 Aquileia *MA*: Aquilia *P* 14 Granista *A* 15 quamquam *P*: quam *A* | Falernumque *AP* 16 in Piceno *Bothe* 17 CLXXXV *Burman*: CLXXXVII *AP* 19 in eo moliendo *Salmasius et Riguez*: in demoliendo *AP* 20 Cepio *AP*, *em. Aldus* 22 Sexto (Sex.) *Ursinus* | Sallyes *P* (*non MA*) 24 CLIII *Krause*: CLVII *AP*, CLII *Lips.* 25 Scolatium, Mineruium, Tarentum, Neptunia *P*; *has duas esse* (*non* IV) *colonias docuit Mommsen Ber. der sächs. G. d. W. philol. Cl.* I 49 *sqq.* 26 Carthago, quae *Salm. et Vossius.*

5 diximus, extra Italiam colonia condita est. de Der ambigitur, Narbo autem Martius in Gallia Porcio Ma que consulibus abhinc annos circiter centum quadra sex deducta colonia est. post duodeviginti annos Bagiennis Eporedia Mario sextum Valerioque Flacco sulibus. neque facile memoriae mandaverim, quae militaris post hoc tempus deducta sit.

1 16. Cum haec particula operis velut formam positi excesserit, quamquam intellego mihi in hac praecipiti festinatione, quae me rotae pronive gurgiti verticis modo nusquam patitur consistere, paene n necessaria praetereunda quam supervacanea amplecte nequeo tamen temperare mihi, quin rem saepe agit animo meo neque ad liquidum ratione perductam sig
2 stilo. quis enim abunde mirari potest, quod eminentis cuiusque professionis ingenia in eandem formam e idem artati temporis congruere spatium, et quemadmo clausa capso aliove saepto diversi generis animalia n minus separata alienis in unum quaeque corpus gregantur, ita cuiusque clari operis capacia ingeni similitudine et temporum et profectuum semet ipsa
3 aliis separaverunt. una neque multorum annorum sp divisa aetas per divini spiritus viros, Aeschylum Sophc Euripiden, inlustravit tragoediam; una priscam illan veterem sub Cratino Aristophaneque et Eupolide con

1 extra aliam *A* 2 Portio Marcoque *AP* 3 (*Lipsius*: CLIII *AP* 4 XVIII *Aldus*: XXIII *AP* 5 Bag seporedi *MA*, Baciennis Eporedia *P* | sextum *Cludius*: se (-es) *MAP* 6 facili *A* 9 in *om.* *A* 12 supervac *Orelli*: superuania *A*, supervacua *P*, *cf.* 2, 36, 2 16 in *AP* 17 congruēre *Heinsius*: congruens *AP*, congruun congruerunt *alii* 18 clauso *A* | capso *MA*: capsa *P* | a *Lipsius*: alioque *AP* | septo *P* (*non* *A*) 19 quaeque quoque *AP*, quodque *Heins. et Salm.* 21 similitudinem *em. Ruhnk.* 23 perdiuini *P* | Sophoclem Euripidem *P* (*habet* *A*) 24 tragoedias *AP*, *em. Burman* | unam *A* 25 Aristophaneque et *Orelli*: Aristophaneque *A*, Aristophane

diam; ac novam [comicam] Menandrus aequalesque eius
non aetatis magis quam operis Philemo ac Diphilus et
invenere intra paucissimos annos neque imitandam reli-
quere. philosophorum quoque ingenia Socratico ore de- 4
fluentia omnium, quos paulo ante enumeravimus, quanto
post Platonis Aristotelisque mortem floruere spatio? quid 5
ante Isocratem, quid post eius auditores eorumque di-
scipulos clarum in oratoribus fuit? adeo quidem artatum
angustiis temporum, ut nemo memoria dignus alter ab
altero videri nequiverint.

17. Neque hoc in Graecis quam in Romanis evenit 1
magis. nam nisi aspera ac rudia repetas et inventi lau-
danda nomine, in Accio circaque eum Romana tragoedia
est; dulcesque Latini leporis facetiae per Caecilium Te-
rentiumque et Afranium subpari aetate nituerunt. histori- 2
cos etiam, ut Livium quoque priorum aetati adstruas,
praeter Catonem et quosdam veteres et obscuros minus
octoginta annis circumdatum aevum tulit, ut nec poëtarum
in antiquius citeriusve processit ubertas. at oratio ac vis 3
forensis perfectumque prosae eloquentiae decus, ut idem
separetur Cato (pace P. Crassi Scipionisque et Laelii et
Gracchorum et Fannii et Servii Galbae dixerim) ita uni-
versa sub principe operis sui erupit Tullio, ut delectari
ante eum paucissimis, mirari vero neminem possis nisi
aut ab illo visum aut qui illum viderit. hoc idem evenisse 4
grammaticis, plastis, pictoribus, scalptoribus quisquis tem-
porum instituerit notis, reperiet, eminentiam cuiusque operis

1 at *Aldus* | [comicam] *Aldus*, comoediam *Gruner* | Menander *A*, *recte ut videtur* 2 non *hic addidit Madvig*, *post* aetatis *Haase* | Philemo *A*: Philemon *P* 3 imitanda *AP*, *em. Acid.* | relinquere *A* 5 paulo ante] *sc. in parte operis deperdita* | quarto *A* 8 adeoque id *Heinsius*, adeo id quidem *Haase* 13 eum *Burer*: eorum *AP* 15 suppari aet. *Acidalius*: sub paritate *A*, sub pari aetate *P* 16 etiam *Vossius*: et *AP* | astruas *P* 18 nec *P*: ne *A* 22 Fannii *MA*: Fauni *P* 26 scalptoribusq. uis quisq. *MA*, *em. in P* 27 re-

5 artissimis temporum claustris circumdatam. huius ergo
recedentis in quodque saeculum ingeniorum similitudinis
congregantisque se et in studium par et in emolumentum
causas cum saepe requiro, numquam reperio, quas esse
veras confidam, sed fortasse veri similes, inter quas has
6 maxime. alit aemulatio ingenia, et nunc invidia, nunc
admiratio imitationem accendit, naturaque quod summo
studio petitum est, ascendit in summum difficilisque in
perfecto mora est, naturaliterque quod procedere non
7 potest, recedit. et ut primo ad consequendos quos priores
ducimus accendimur, ita ubi aut praeteriri aut aequari
eos posse desperavimus, studium cum spe senescit, et
quod adsequi non potest, sequi desinit et velut occupatam
relinquens materiam quaerit novam, praeteritoque eo, in
quo eminere non possumus, aliquid, in quo nitamur, conquirimus, sequiturque ut frequens ac mobilis transitus
maximum perfecti operis impedimentum sit.

1 18. Transit admiratio ab condicione temporum et ad
urbium. una urbs Attica pluribus auctoribus eloquentiae
quam universa Graecia operibusque floruit, adeo ut corpora gentis illius separata sint in alias civitates, ingenia
2 vero solis Atheniensium muris clausa existimes. neque

periet eminentia *MA*, reperiet et eminentiam *P* (r. eminentia.. circumdata *Ruhnk.*)

2 reʒedentis *A*, secedentis *Sauppe* (praecedentisque seculi *P*) | in quodque *Sauppe*: mq. (?) *M*, inq. *A*, in suum quodque *Madvig*, intra *Haase*, in quoddam *Jani*, in unum quasi *Perizonius* (excedentis numquam *Laurent*) | similitudines congregantesq. *MA* 3 et memolumentum (?) *M*, et in idem molimentum *Salmasius* 4 saepe *Madvig*: semper *AP*, *cf.* 1, 16, 1 6 inuidia et nunc *A* 7 incitationem *AP*, *em. Acidalius* | matureque *idem* 10 quo priores ducimur *A* 12 et *om. A* 15 aliud *Perizonius* | eniteamus *Heinsius*, niteamus *alii*
18 ad condicionem *AP*, *em. Schegk* 19 *pluribus annis *AP*; auctores eloquentiae *item legitur in Tac. Ann.* 2, 83; *reliquorum criticorum conatus enumeravit Kritzius p.* 79 *sq.*
21 sparsa sint *Ruhnk.* | sint *delevit Gruter*

hoc ego magis miratus sim quam neminem Argivum The-
banum Lacedaemonium oratorem aut dum vixit auctoritate
aut post mortem memoria dignum existimatum. quae urbes 3
et in alia talium studiorum fuere steriles, nisi Thebas
unum os Pindari inluminaret: nam Alcmana Lacones falso
sibi vindicant.

LIBER POSTERIOR.

1. Potentiae Romanorum prior Scipio viam aperue- 1
rat, luxuriae posterior aperuit: quippe remoto Carthaginis
metu sublataque imperii aemula non gradu, sed praecipiti
cursu a virtute descitum, ad vitia transcursum; vetus
disciplina deserta, nova inducta; in somnum a vigiliis, ab
armis ad voluptates, a negotiis in otium conversa civitas.
tum Scipio Nasica in Capitolio porticus, tum, quas prae- 2
diximus, Metellus, tum in circo Cn. Octavius multo amoe-
nissimam moliti sunt, publicamque magnificentiam secuta
privata luxuria est. triste deinde et contumeliosum bellum 3
in Hispania duce latronum Viriatho secutum est: quod ita
varia fortuna gestum est, ut saepius Romanorum gereretur
adversa. sed interempto Viriatho fraude magis quam virtute
Servilii Caepionis Numantinum gravius exarsit. haec urbs
numquam plura quam decem milia propriae iuventutis ar- 4
mavit, sed vel ferocia ingenii vel inscitia nostrorum du-
cum vel fortunae indulgentia cum alios duces, tum Pom-
peium magni nominis virum ad turpissima deduxit foedera
(hic primus e Pompeis consul fuit), nec minus turpia

1 hoc ego *A*: ego hoc *P* 3 quae *P*: que *MA* 4 in alia *Sauppe*: initalia *MA*, *om. P*, *cf.* 2, 13, 1 in omnia *et Madvigii Advers.* I, 153 | nisi *MA*: ni *P* 6 uindicant. VELLEI PATERCULI AD M. VINICIUM LIBER PRIMUS EXPL. *A* 22 nunquam x̄. plura quam propriae *AP*, *em. Aldus* 23 inscitia *AP*: inscia *M*, inscientia *Moebius* 26 hic—fuit *obelo notavit Kreyssig*, *ut ex* II, 21, 5 *invecta*

5 ac detestabilia Mancinum Hostilium consulem. sed Pompeium gratia impunitum habuit, Mancinum verecundia poenam non recusando perduxit huc, ut per fetialis nudus ac post tergum religatis manibus dederetur hostibus. quem illi recipere se negaverunt, sicut quondam Caudini fecerant, dicentes publicam violationem fidei non debere unius lui sanguine.

1 2. Inmanem deditio Mancini civitatis movit dissensionem. quippe Tiberius Gracchus, Tiberii Gracchi clarissimi atque eminentissimi viri filius, P. Africani ex filia nepos, quo quaestore et auctore id foedus ictum
2 erat, nunc graviter ferens aliquid a se pactum infirmari, nunc similis vel iudicii vel poenae metuens discrimen, tribunus pl. creatus, vir alioqui vita innocentissimus, ingenio florentissimus, proposito sanctissimus, tantis denique adornatus virtutibus, quantas perfecta et natura et industria mortalis condicio recipit, P. Mucio Scaevola L. Calpurnio consulibus abhinc annos centum sexaginta duos descivit a
3 bonis, pollicitusque toti Italiae civitatem, simul etiam promulgatis agrariis legibus, omnibus statum concupiscentibus, summa imis miscuit et in praeruptum atque anceps periculum adduxit rem publicam. Octavioque collegae pro bono publico stanti imperium abrogavit, triumviros agris dividendis colonisque deducendis creavit se socerumque suum, consularem Appium, et Gaium fratrem admodum iuvenem.

3 *poenam: quippe *AP*, quicquam noxae recusandi *Madvig, qui hoc recte intellexit vitiosam esse scripturam* quippe | foeciales *A corr. ex* fetitiales 4 postergum *A* 5 fecerunt *AP*, *em. Heinsius* 9 Tib. *P*, Tempus *A, fort.* Ti. Sempronius | Graacchus Tibur Gracci *A* 12 pactum *Kreyssig*: factum *AP*, actum *Fröhlich* 13 intuens *A* 20 statum *P*: factum *A*, ista tum *Haupt*, *fort.* statum novum (*vel* alium); *cf.* 2, 72, 5 (omnium statum concutientibus *Lipsius*, *alii alia*) 21 adque *A* 23 publicos tanti *A* | adrogavit *MA* | Triumviro. sanis *A* 24 coloniisque *AP*, *em. Lipsius* 25 *et Gracchum fratrem *AP*

3. Tum P. Scipio Nasica, eius qui optimus vir a 1
senatu iudicatus erat, nepos, eius qui censor porticus in
Capitolio fecerat, filius, pronepos autem Cn. Scipionis,
celeberrimi viri P. Africani patrui, privatusque et togatus,
cum esset consobrinus Ti. Gracchi, patriam cognationi
praeferens et quidquid publice salutare non esset, pri-
vatim alienum existimans (ob eas virtutes primus omnium
absens pontifex maximus factus est), circumdata laevo
brachio togae lacinia ex superiore parte Capitolii summis
gradibus insistens hortatus est, qui salvam vellent rem
publicam, se sequerentur. tum optimates, senatus atque 2
equestris ordinis pars melior et maior, et intacta perni-
ciosis consiliis plebs inruere in Gracchum stantem in area
cum catervis suis et concientem paene totius Italiae fre-
quentiam. is fugiens decurrensque clivo Capitolino, frag-
mine subsellii ictus vitam, quam gloriosissime degere
potuerat, immatura morte finivit. hoc initium in urbe 3
Roma civilis sanguinis gladiorumque impunitatis fuit. inde
ius vi obrutum potentiorque habitus prior, discordiaeque
civium antea condicionibus sanari solitae ferro diiudicatae
bellaque non causis inita, sed prout eorum merces fuit.
quod haut mirum est: non enim ibi consistunt exempla, 4
unde coeperunt, sed quamlibet in tenuem recepta tramitem
latissime evagandi sibi viam faciunt, et ubi semel recto
deerratum est, in praeceps pervenitur, nec quisquam sibi
putat turpe, quod alii fuit fructuosum.

4. Interim, dum haec in Italia geruntur, Aristoni- 1
cus, qui mortuo rege Attalo, a quo Asia populo Romano
hereditate relicta erat, sicut relicta postea est a Nicomede

4 patruus *AP*, patrui is *Aldus haud scio an recte*, *cf.* 2, 4, 1 5 Ti.] T. *AP* 6 privatum *A* 8 circumdata *Aldus et Puteanus*: cum data *AP* 9 superiori *P* (*non MA*) 11 atque *A addito* et *s. l.* 12 *comma post* maior *posui* 20 ante a *P* 25 sibi *MA*: *om.* *P* 28 qui *del.* *Gelenius*, quidam *Orelli*; *videtur Velleius neglegentius scripsisse* 29 hereditati *AP*, *em.* *Aldus*

Bithynia, mentitus regiae stirpis originem armis eam occupa-
verat, is victus a M. Perpenna ductusque in triumpho, set
a M'. Aquilio, capite poenas dedit, cum initio belli Crassum
Mucianum, virum iuris scientissimum, decedentem ex Asia
2 proconsulem interemisset. et P. Scipio Africanus Aemilia-
nus, qui Carthaginem deleverat, post tot acceptas circa
Numantiam clades creatus iterum consul missusque in
Hispaniam fortunae virtutique expertae in Africa respon-
dit in Hispania, et intra annum ac tris menses, quam
eo venerat, circumdatam operibus Numantiam excisamque
3 aequavit solo. nec quisquam ullius gentis hominum ante
eum clariore urbium excidio nomen suum perpetuae com-
mendavit memoriae: quippe excisa Carthagine ac Numantia
4 ab alterius nos metu, alterius vindicavit contumeliis. hic,
eum interrogante tribuno Carbone, quid de Ti. Gracchi
caede sentiret, respondit, si is occupandae rei publicae
animum habuisset, iure caesum. et cum omnis contio
adclamasset, hostium, inquit, armatorum totiens clamore
non territus, qui possum vestro moveri, quorum noverca
5 est Italia? reversus in urbem intra breve tempus, M'. Aquilio
C. Sempronio consulibus abhinc annos centum et sexaginta,
post duos consulatus duosque triumphos et bis excisos
terrores rei publicae mane in lectulo repertus est mor-
tuus, ita ut quaedam elisarum faucium in cervice reperi-
6 rentur notae. de tanti viri morte nulla habita est quaestio
eiusque corpus velato capite elatum est, cuius opera super
totum terrarum orbem Roma extulerat caput. seu fatalem,
ut plures, seu conflatam insidiis, ut aliqui prodidere me-
moriae, mortem obiit, vitam certe dignissimam egit, quae
nullius ad id temporis praeterquam avito fulgore vinceretur.

2 Perperna *Burman* | set a *A*, *ut coni. Aldus*: sed *P*
3 M'. *Aldus*: M. *AP* | Aquillio *Kreyssig* 4 ex alia *A*
5 et *del. Acidalius*, at *Vossius*, *cf. tamen* II, 5, 2. 33, 4
12 clariori *AP* (-rum *A prius*), *em. Burer* (*ex M?*) 14 hic
cum *A* 15 Tib. *A*, T. *P* 20 M. *AP* 21 CLX *Laurent*:
CL *AP*, CLVII *Kritz* 22 bis *P*: his *A*

decessit anno ferme sexto et quinquagesimo: de quo si 7
quis ambiget, recurrat ad priorem consulatum eius, in
quem creatus est anno octavo et tricesimo: ita dubitare
desinet.

5. Ante tempus excisae Numantiae praeclara in Hi- 1
spania militia D. Bruti fuit, qui penetratis omnibus Hi-
spaniae gentibus ingenti vi hominum urbiumque potitus
numero, aditis quae vix audita erant, Gallaeci cognomen
meruit. et ante eum paucis annis tam severum illius 2
Q. Macedonici in his gentibus imperium fuit, ut, cum
urbem Contrebiam nomine in Hispania oppugnaret, pulsas
praecipiti loco quinque cohortes legionarias eodem protinus
subire iuberet: facientibusque omnibus in procinctu testa- 3
menta, velut ad certam mortem eundum foret, non de-
territus proposito [perseverantia ducis], quem moriturum
miserat militem victorem recepit: tantum effecit mixtus
timori pudor spesque desperatione quaesita. hic virtute
ac severitate facti, at Fabius Aemilianus Pauli exemplo
disciplina in Hispania fuit clarissimus.

6. Decem deinde interpositis annis, qui Ti. Gracchum, 1
idem Gaium fratrem eius occupavit furor, tam virtutibus
eius omnibus quam huic errori similem, ingenio etiam
eloquentiaque longe praestantiorem. qui cum summa 2
quiete animi civitatis princeps esse posset, vel vindican-
dae fraternae mortis gratia vel praemuniendae regalis po-
tentiae eiusdem exempli tribunatum ingressus, longe ma-
iora et acriora petens dabat civitatem omnibus Italicis,
extendebat eam paene usque Alpis, dividebat agros, veta- 3
bat quemquam civem plus quingentis iugeribus habere,

3 annos *A*, annos natus *Orelli* | xxxviii *Puteanus*: xxxvi. *AP* 6 D. *Aldus:* A. *AP* 7 ui] ibi *Kreyssig* 8 numero *suspectum Lipsio* | Galleci *AP* 10 in his *om. A* 11 [in Hispania] *Heinsius* 15 *vv.* pers. ducis *ex nota marginali importata esse vidit Davisius* 17 pudori timor *A*, pudor timori *Orelli* 19 disciplinae *AP*, *em. Puteanus* 20 T. *AP* 21 Gaium] C. *AP* 27 repetens *AP*, *em. Ruhnk.*

quod aliquando lege Licinia cautum erat, nova constitue-
bat portoria, novis coloniis replebat provincias, iudicia a
senatu transferebat ad equites, frumentum plebi dari in-
stituerat; nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietum,
nihil denique in eodem statu relinquebat; quin alterum
4 etiam continuavit tribunatum. Hunc L. Opimius consul,
qui praetor Fregellas exciderat, persecutus armis unaque
Fulvium Flaccum, consularem ac triumphalem virum, aeque
prava cupientem, quem C. Gracchus in locum Tiberii
fratris triumvirum nomine, re autem socium regalis ad-
5 sumpserat potentiae, morte adfecit. id unum nefarie ab
Opimio proditum, quod capitis non dicam Gracchi, sed
civis Romani pretium se daturum idque auro repensurum
6 proposuit. Flaccus in Aventino armatus ac pugnam ciens
cum filio maiore iugulatus est; Gracchus profugiens, cum
iam comprehenderetur ab iis, quos Opimius miserat, cer-
vicem Euporo servo praebuit, qui non segnius se ipse
interemit, quam domino succurrerat. quo die singularis
Pomponii equitis Romani in Gracchum fides fuit, qui more
Coclitis sustentatis in ponte hostibus eius, gladio se trans-
7 fixit. ut Ti. Gracchi antea corpus, ita Gai mira crudelitate
victorum in Tiberim deiectum est.

1 7. Hunc Ti. Gracchi liberi, P. Scipionis Africani
nepotes, viva adhuc matre Cornelia, Africani filia, viri
optimis ingeniis male usi vitae mortisque habuere exitum:
qui si civilem dignitatis concupissent modum, quidquid tu-
multuando adipisci gestierunt, quietis obtulisset res publica.
2 huic atrocitati adiectum scelus unicum. quippe iuvenis
specie excellens necdum duodevicesimum transgressus an-

3 dare *Aldus* | instituebat *Herelius* 5 nihil (*ante* denique) *add. Haase praecedente Orellio* 7 persequutus *P* (*non A*) 10 nomine, re autem *nos, item A. Schwarzmann*: nominauerat eum *AP* 11 adficit *AP*, *em. Herelius* 14 armatos *Gelenius* | ac *Kritz*: ad *AP*, *cf. Drakenb. ad Liv.* 2, 47, 1 19 Pomponi *A* 20 eius *del. Heinsius* 21 Gaii *P* 23 Ti.] C. *AP* 26 dignitates *A* | quicquid *P*

num immunisque delictorum paternorum, Fulvii Flacci
filius, quem pater legatum de condicionibus miserat, ab
Opimio interemptus est. quem cum haruspex Tuscus amicus
flentem in vincula duci vidisset, quin tu hoc potius,
inquit, facis? protinusque inliso capite in postem lapideum
ianuae carceris effusoque cerebro expiravit. crudelesque 3
mox quaestiones in amicos clientesque Gracchorum habitae
sunt. sed Opimium, virum alioqui sanctum et gravem,
damnatum postea iudicio publico memoria istius saevitiae
nulla civilis prosecuta est misericordia. eadem Rupilium 4
Popiliumque, qui consules asperrime in Tiberii Gracchi
amicos saevierant, postea iudiciorum publicorum merito
oppressit invidia. rei tantae parum ad notitiam pertinens
interponatur. hic est Opimius, a quo consule celeberri- 5
mum Opimiani vini nomen; quod iam nullum esse spatio
annorum colligi potest, cum ab eo sint ad te, M. Vinici,
consulem anni centum et quinquaginta. factum Opimii, 6
quod inimicitiarum quaesita erat ultio, minor secuta
auctoritas, et visa ultio privato odio magis quam publicae
vindictae data.

In legibus Gracchi inter perniciosissima numeraverim, 7
quod extra Italiam colonias posuit. id maiores, cum viderent
tanto potentiorem Tyro Carthaginem, Massiliam Phocaea,
Syracusas Corintho, Cyzicum ac Byzantium Mileto,
genitali solo, diligenter vitaverant et civis Romanos ad
censendum ex provinciis in Italiam revocaverant. prima 8
autem extra Italiam colonia Carthago condita est. sub-

5 postem *Aldus*: pontem *AP* 6 crudelisque *A* 8 alioquin *A*, *sed idem* II, 2, 2 *et* 33, 4 *alioqui* 9 istius *Cludius*: ipsius *AP* 10 persecuta *AP*, *em. Cludius* | Rutilium *AP*, *em. Aldus* 14 interponetur *AP*, *em. Heinsius* 15 vini *Zasius* (*in marg. A*): uicini *A*, uici *P* 16 sint *MA*: *om. P* 17 CL *Aldus*: CLI *AP*, CLII *Laurent* 21 *verba* in legibus.. condita est *habent AP ante* mors Drusi *cap.* 15, *huc transposuit Cludius; obelo eadem notavit Kreyssig* | numerarim *A* 23 Phocheam *A* 25 et ... revocaverant *Acidalius*: et (ut *P*).. reuocaverint *AP*

inde Porcio Marcioque consulibus deducta colonia Narbo
Martius.
1 8. Mandetur deinde memoriae severitas iudiciorum.
quippe C. Cato consularis, M. Catonis nepos, Africani so-
roris filius, repetundarum ex Macedonia damnatus est,
cum lis eius HS. quattuor milibus aestimaretur: adeo
illi viri magis voluntatem peccandi intuebantur quam mo-
dum factaque ad consilium dirigebant et quid, non in
2 quantum admissum foret, aestimabant. circa eadem tem-
pora duo Metelli fratres uno die triumphaverunt. non
minus clarum exemplum et adhuc unicum Fulvii Flacci,
eius qui Capuam ceperat, filiorum, sed alterius in ad-
optionem dati, in collegio consulatus fuit; adoptivus in
Acidini Manlii familiam datus. nam censura Metellorum
patruelium, non germanorum fratrum fuit, quod solis
3 contigerat Scipionibus. tum Cimbri et Teutoni transcen-
dere Rhenum, multis mox nostris suisque cladibus nobiles.
per eadem tempora clarus eius Minucii, qui porticus, quae
hodieque celebres sunt, molitus est, ex Scordiscis trium-
phus fuit.
1 9. Eodem tractu temporum nituerunt oratores Scipio
Aemilianus Laeliusque, Ser. Galba, duo Gracchi, C. Fan-
nius, Carbo Papirius; nec praetereundus Metellus Numidi-
cus et Scaurus, et ante omnes L. Crassus et M. Antonius:
2 quorum aetati ingeniisque successere C. Caesar Strabo,
P. Sulpicius; nam Q. Mucius iuris scientia quam proprie
3 eloquentiae nomine celebrior fuit. clara etiam per idem
aevi spatium fuere ingenia in togatis Afranii, in tragoediis

1 Portio *AP* 4 C. *Aldus*: COS. *AP* 6 HS. *add. Krause* (lis ei HS. *Scaliger et alii*) 10 duo *Aldus*: M. *AP* 13 consulatus *Krause*: COS. *AP* 14 Acidiani *AP*, *em. Aldus et Sigonius* | filiam *A* | census *AP* 16 transcedere *A* 17 nobilis *A* 18 Minici *P*, Manici *A* 19 ex Cordiscis *AP* 21 temporum tractu *P* (*non MA*) 24 et ante o.—Antonius *transponebat Ruhnk. post* Papirius | L. *MA*: *om. P* 26 namq. Mucius *AP* | propriae *AP, em. Lipsius*

Pacuvii atque Accii, usque in Graecorum ingeniorum com-
parationem evecti magnumque inter hos ipsos facientis
operi suo locum, adeo quidem, ut in illis limae, in hoc
paene plus videatur fuisse sanguinis. celebre et Lucilii 4
nomen fuit, qui sub P. Africano Numantino bello eques
militaverat. quo quidem tempore iuvenes adhuc Iugurtha
ac Marius sub eodem Africano militantes in iisdem castris
didicere, quae postea in contrariis facerent. historiarum 5
auctor iam tum Sisenna erat iuvenis, sed opus belli civilis
Sullanique post aliquot annos ab eo seniore editum est.
vetustior Sisenna fuit Caelius, aequalis Sisennae Rutilius 6
Claudiusque Quadrigarius et Valerius Antias. sane non
ignoremus eadem aetate fuisse Pomponium sensibus cele-
brem, verbis rudem et novitate inventi a se operis com-
mendabilem.

10. Prosequamur nota severitatem censorum Cassii 1
Longini Caepionisque, qui abhinc annos centum quinqua-
ginta tris Lepidum Aemilium augurem, quod sex milibus
HS. aedes conduxisset, adesse iusserunt. at nunc si quis
tanti habitet, vix ut senator agnoscitur: adeo natura a
rectis in prava, a pravis in vitia, a vitiis in praecipitia
pervenitur. eodem tractu temporum et Domitii ex Ar- 2
vernis et Fabii ex Allobrogibus victoria fuit nobilis; Fabio
Pauli nepoti ex victoria cognomen Allobrogico inditum.
notetur Domitiae familiae peculiaris quaedam et ut cla-

1 adque *A* | Gr. tragicorum *O. Jahn in Hermae* II, 235 2 euectis *M*, eius aetatis *AP*, *sed A* eius *s. l.* (evecta *Heins.*) | magnumque Enni inter *Orelli praecedente Heinsio* 5 Publio *P*, Publico *A* 6 iuuenis *AP*, *em. Burman* 9 Milesiarum auctor *O. Jahn l. c. p.* 234 | belli socialis *Ruhnken* 11 Coelius *A* | aequales *Kreyssig* 13 sens. crebrum *Orelli* 14 et] sed *Lipsius* 16 nota *Madvig*: notam *AP* 17 CLIII *Kritz*: CLVII *AP* 18 Aelium *AP*, *em. Aldus* 19 HS. *add. Krause* | Ad *A* 20 natura *A*: mature *P*, *cf.* 1, 17, 6 | a rectis in uitia a (*om. A*) uitiis in praua a prauis *AP*, *verba transposuit Sterkius*, in uitia a uitiis *del. Ruhnken*, *cf. Doederl. Synon. lat.* I, 62 23 Fabiis *A* | Fauio *A* 24 ex virtute Bergk

rissima, ita artata numero felicitas. septem ante hunc
nobilissimae simplicitatis iuvenem, Cn. Domitium, fuere,
singuli omnino parentibus geniti, sed omnes ad consulatum
sacerdotiaque, ad triumphi autem paene omnes pervenerunt
insignia.

1 11. Bellum deinde Iugurthinum gestum est per
Q. Metellum nulli secundum saeculi sui. huius legatus
fuit C. Marius, quem praediximus, natus agresti loco,
hirtus atque horridus vitaque sanctus, quantum bello optimus,
tantum pace pessimus, immodicus gloriae, insatia-
2 bilis, impotens semperque inquietus. hic per publicanos
aliosque in Africa negotiantis criminatus Metelli lentitudinem,
trahentis iam in tertium annum bellum, et naturalem
nobilitatis superbiam morandique in imperiis cupiditatem
effecit ut, cum commeatu petito Romam venisset,
consul crearetur bellique paene patrati a Metello, qui
bis Iugurtham acie fuderat, summa committeretur sibi.
Metelli tamen et triumphus fuit clarissimus et meritum
3 ex virtute ei cognomen Numidici inditum. ut paulo ante
Domitiae familiae, ita Caeciliae notanda claritudo est.
quippe intra duodecim ferme annos huius temporis consules
fuere Metelli aut censores aut triumpharunt amplius
duodecies, ut appareat, quemadmodum urbium imperiorumque,
ita gentium nunc florere fortunam, nunc senescere,
nunc interire.

1 12. At C. Marius L. Sullam iam tunc ut praecaventibus
fatis copulatum sibi quaestorem habuit et per
eum missum ad regem Bocchum Iugurtha rege abhinc

1 arctata *A* | VII *Aldus et Sigonius*: uti *AP* 3 singulis *AP*, *em. Lips. cf. Madvigii Advers.* II, 301 *not.* 4 ad triumphantem *A* 6 perq. Metellum *AP* 8 agresti *Vossius:* equestri *AP* 10 [insatiabilis] *Cortius* 17 in acie *A*; *dicebatur et* acie fundere (vincere *etc.*) *et* in acie; *illud tamen est multo frequentius* 18 *meritum et (*om. P*) uirtutique *AP*, meritum ei virtute (virtute ei) *alii*, *cf. Sall. Jug.* 5, 4; *an* m. ei virtutique debitum? 23 duodecies *Burman*: XII. *AP*

annos ferme centum triginta quattuor potitus est; de-
signatusque iterum consul in urbem reversus secundi
consulatus initio Kal. Ianuariis eum in triumpho duxit. 2
effusa, ut praediximus, immanis vis Germanarum gentium,
quibus nomen Cimbris ac Teutonis erat, cum Caepionem
Manliumque consules et ante Carbonem Silanumque fu-
dissent fugassentque in Galliis et exuissent exercitu, Scau-
rumque Aurelium consularem et alios celeberrimi nominis
viros trucidassent, populus Romanus non alium repellendis
tantis hostibus magis idoneum imperatorem quam Marium
est ratus. tum multiplicati consulatus eius. tertius in 3
apparatu belli consumptus; quo anno Cn. Domitius tribu-
nus pl. legem tulit, ut sacerdotes, quos antea conlegae
sufficiebant, populus crearet. quarto trans Alpis circa 4
Aquas Sextias cum Teutonis conflixit, amplius centum
quinquaginta milia hostium priore ac postero die ab
eo trucidata gensque excisa Teutonum. quinto citra 5
Alpis in campis, quibus nomen erat Raudiis, ipse con-
sul et proconsul Q. Lutatius Catulus fortunatissimo
decertavere proelio; caesa aut capta amplius centum
milia hominum. hac victoria videtur meruisse Marius,
ne eius nati rem publicam paeniteret, ac mala bonis
repensasse. sextus consulatus veluti praemium ei meri- 6
torum datus. non tamen huius consulatus fraudetur
gloria, quo Servilii Glauciae Saturninique Apulei fu-
rorem continuatis honoribus rem publicam laceran-
tium et gladiis quoque et caede comitia discutientium,

1 cxxxiiii *Aldus*: cxxxviii. *AP* 4 Germanorum *AP*, *em. Ruhnk.* 6 Silanumque *A et Aldus*: Syllanumque *P* 7 Gallis *A* | exemissent *A*, *sed s. l.* exuissent 8 consularem *Aldus*: COS. *AP* 9 repellendi stantis *A* 12 consumptus est *A*, *sed* est *punct.* 17 trucidata *Ruhnk.* trucidatis *AP*, trucidati *Kritz* (*an* cl milibus ... trucidatis?) 18 Raudis *AP* | est ipse *A* 20 c̄. *AP*: c̄c̄ *Puteanus et Lips.* 22 mala bonis *Boecler*: bona malis *AP*, bonis mala *Cludius* 25 A-pulei *Kreyssig*

consul armis compescuit hominesque exitiabilis in Hostilia
curia morte multavit.

1 13. Deinde interiectis paucis annis tribunatum iniit
M. Livius Drusus, vir nobilissimus, eloquentissimus, san-
ctissimus, meliore in omnia ingenio animoque quam for-
2 tuna usus. qui cum senatui priscum restituere cuperet
decus et iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinem
(quippe eam potestatem nacti equites Gracchanis legibus
cum in multos clarissimos atque innocentissimos viros
saevissent, tum P. Rutilium, virum non saeculi sui, sed
omnis aevi optimum, interrogatum lege repetundarum
maximo cum gemitu civitatis damnaverant), in iis ipsis,
quae pro senatu moliebatur, senatum habuit adversarium
non intellegentem, si qua de plebis commodis ab eo age-
rentur, veluti inescandae inliciendaeque multitudinis causa
3 fieri, ut minoribus perceptis maiora permitteret. denique
ea fortuna Drusi fuit, ut malefacta collegarum eius quam
optime ab ipso cogitata senatus probaret magis, et hono-
rem, qui ab eo deferebatur, sperneret, iniurias, quae ab
illis intendebantur, aequo animo reciperet, et huius sum-
mae gloriae invideret, illorum inmodicam ferret.

1 14. Tum conversus Drusi animus, quando bene in-
cepta male cedebant, ad dandam civitatem Italiae: quod
cum moliens revertisset e foro, immensa illa et incondita,
quae eum semper comitabatur, cinctus multitudine in area
domus suae cultello percussus, qui adfixus lateri eius re-
2 lictus est, intra paucas horas decessit. sed cum ultimum
redderet spiritum, intuens circumstantium maerentiumque
frequentiam, effudit vocem convenientissimam conscientiae

1 consularibus armis *Acidalius* 2 exitiabilis *A*, *sed s. l.* exitiales 17 eius quam *Ruhnken*: quam eius *P*, quamuis *A*, *fort.* quam quamvis *cf. Val. Max.* 8, 15 *Prooem.* 20 illis *Ruhnken*: aliis *AP* 21 *modicam *AP* 22 incepta *A*: coepta *P*; *cf. Doederl. Syn. lat.* III, 159 23 cadebant *Lipsius* 24 incognita *AP*, *em. Acidalius* 25 area *A*: atrio *P et s. l. A*, *cf. Kreyss. p.* XX.

suae: ecquandone, inquit, propinqui amicique, similem
mei civem habebit res publica? hunc finem clarissimus 3
iuvenis vitae habuit: cuius morum minime omittatur argu-
mentum. cum aedificaret domum in Palatio in eo loco,
ubi est quae quondam Ciceronis, mox Censorini fuit, nunc
Statilii Sisennae est, promitteretque ei architectus, ita se
eam aedificaturum, ut liber a conspectu immunisque ab
omnibus arbitris esset neque quisquam in eam despicere
posset, tu vero, inquit, si quid in te artis est, ita com-
pone domum meam, ut, quidquid agam, ab omnibus per-
spici possit.

15. Mors Drusi iam pridem tumescens bellum ex- 1
citavit Italicum; quippe L. Caesare et P. Rutilio consulibus
abhinc annos centum viginti, universa Italia, cum id ma-
lum ab Asculanis ortum esset (quippe Servilium praetorem
Fonteiumque legatum occiderant) ac deinde a Marsis ex-
ceptum in omnis penetrasset regiones, arma adversus Ro-
manos cepit. quorum ut fortuna atrox, ita causa fuit 2
iustissima: petebant enim eam civitatem, cuius imperium
armis tuebantur: per omnis annos atque omnia bella du-
plici numero se militum equitumque fungi neque in eius
civitatis ius recipi, quae per eos in id ipsum pervenisset
fastigium, per quod homines eiusdem et gentis et sanguinis
ut externos alienosque fastidire posset. id bellum amplius 3
trecenta milia iuventutis Italicae abstulit. clarissimi autem
imperatores fuerunt Romani eo bello Cn. Pompeius, Cn.
Pompei Magni pater, C. Marius, de quo praediximus, L.

4 domum *MA*: templum *P* 7 libera a *AP*, *em. Fröhlich* 8 arbitris *M*: *om. A*, hominibus *P et A s. l.* | dispicere *A* 9 possit *AP* [neque ... posset] *Boxhornius* 10 quicquid *AP* 11 possit] *sequuntur in AP verba* in legibus Gracchi ... condita est, *v. ad p.* 25, 21 13 P.] Pompeio *AP* 14 annis *A*, *ut item AP* 2, 65, 2 abhinc annis, *alias semper* abh. annos | universa Italia cum id malum *A ut coni. Aldus et Puteanus*: cum id malum in universa Italia *P* 15 quippe *AP*: qui P. *Heinsius* | Seruium *AP*, em. Aldus 16 Fontemiumque *MA* 27 Pompeii P

Sulla anno ante praetura functus, Q. Metellus, Numidici
4 filius, qui meritum cognomen Pii consecutus erat: quippe expulsum civitate a L. Saturnino tribuno pl., quod solus in leges eius iurare noluerat, pietate sua, auctoritate senatus, consensu populi Romani restituit patrem. nec triumphis honoribusque quam aut causa exilii aut exilio aut reditu clarior fuit Numidicus.

1 16. Italicorum autem fuerunt celeberrimi duces Silo Popaedius, Herius Asinius, Insteius Cato, C. Pontidius,
2 Telesinus Pontius, Marius Egnatius, Papius Mutilus. neque ego verecundia domestici sanguinis gloriae quidquam, dum verum refero, subtraham: quippe multum Minatii Magii, atavi mei, Aeculanensis, tribuendum est memoriae, qui nepos Decii Magii, Campanorum principis, celeberrimi et fidelissimi viri, tantam hoc bello Romanis fidem praestitit, ut cum legione, quam ipse in Hirpinis conscripserat, Herculaneum simul cum T. Didio caperet, Pompeios cum L.
3 Sulla oppugnaret Compsamque occuparet: cuius de virtutibus cum alii, tum maxime dilucide Q. Hortensius in annalibus suis rettulit. cuius illi pietati plenam populus Romanus gratiam rettulit ipsum viritim civitate donando, duos filios eius creando praetores, cum seni adhuc crea-
4 rentur. tam varia atque atrox fortuna Italici belli fuit, ut per biennium continuum duo Romani consules, Rutilius ac deinde Cato Porcius, ab hostibus occiderentur, exercitus populi Romani multis in locis funderentur, utque ad saga iretur diuque in eo habitu maneretur. caput imperii sui Corfinium legerant atque appellarant Italicam. paulatim

1 functusq. Metellus *A* 3 a *A et Aldus*: *om. P* 5 p. R. *Puteanus*: reip. *AP* 10 Mutilius *AP* 12 uerum *P*: uero *A*, uera *Orelli* 13 atauini *A*, *sed s. l.* atavi mei | Asculanensis *AP*, *em. Cellarius* 18 Cosamque *AP*, *em. Vossius* 19 dilucideque Q. *P*, dilucideq. que *A*, *em. Lipsius* 20 illi *A*: ille *P*, fidei et *Oudendorp*, *at cf. Cic. p. Sulla* § 5, *p. Mil.* § 13, *p. Lig.* § 35 21 reddidit *Perizonius* | ciuitatem *A* 24 continuo *AP*, *em. Gelenius* 25 Portius *A* 28 le-

deinde recipiendo in civitatem, qu i arma aut non ceperant
aut deposuerant maturius, vires refectae sunt, Pompeio
Sullaque et Mario fluentem procumbentemque rem populi
Romani restituentibus.

17. Finito ex maxima parte, nisi quae Nolani belli 1
manebant reliquiae, Italico bello, quo quidem Romani victis
adflictisque ipsi exarmati quam integri universis civitatem
dare maluerunt, consulatum inierunt Q. Pompeius et L.
Cornelius Sulla, vir qui neque ad finem victoriae satis
laudari neque post victoriam abunde vituperari potest.
hic natus familia nobili, sextus a Cornelio Rufino, qui 2
bello Pyrrhi inter celeberrimos fuerat duces, cum familiae
eius claritudo intermissa esset, diu ita se gessit, ut nullam
petendi consulatum cogitationem habere videretur: deinde 3
post praeturam inlustratus bello Italico et ante in Gallia
legatione sub Mario, qua eminentissimos duces hostium
fuderat, ex successu animum sumpsit petensque consulatum paene omnium civium suffragiis factus est; sed eum
honorem undequinquagesimo aetatis suae anno adsecutus est.

18. Per ea tempora Mithridates, Ponticus rex, vir 1
neque silendus neque dicendus sine cura, bello acerrimus,
virtute eximius, aliquando fortuna, semper animo maximus, consiliis dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal, occupata Asia necatisque in ea omnibus civibus Romanis, quos quidem eadem die atque hora redditis civi- 2
tatibus litteris ingenti cum pollicitatione praemiorum interimi iusserat, quo tempore neque fortitudine adversus 3
Mithridatem neque fide in Romanos quisquam Rhodiis par

gerant atque appellarant *Orelli*: legerant quod (?) appellarent *M*, legerantq. appellarent *A*, legerantq. (*sine* appellarent) *P* | Italicam *A*: Italicani *P*, Italicum (?) *M*

3 rem populi R. *Laurent*: rem P. R. *MA*; remp. *P*, remp. p. R. *Heinsius* 5 nisi qua *Vossius*, n. quod *Lipsius* 7 integris *AP*, *em. Heinsius* 8 Q. *MA*: Cn. *P* 11 nobilis A
16 legato ne *A* | qua *Gelenius*: quae AP 26 interemi A

fuit, (horum fidem Mytilenaeorum perfidia inluminavit, qui
M'. Aquilium aliosque Mithridati vinctos tradiderunt, quibus
libertas in unius Theophanis gratiam postea a Pompeio
restituta est) cum terribilis Italiae quoque videretur im-
4 minere, sorte obvenit Sullae Asia provincia. is egressus
urbe cum circa Nolam moraretur (quippe ea urbs perti-
nacissime arma retinebat exercituque Romano obsidebatur,
velut paeniteret eius fidei, quam omnium sanctissimam
5 bello praestiterat Punico), P. Sulpicius tribunus pl., diser-
tus, acer, opibus gratia amicitiis vigore ingenii atque animi
celeberrimus, cum antea rectissima voluntate apud populum
maxumam quaesisset dignitatem, quasi pigeret eum virtu-
6 tum suarum et bene consulta ei male cederent, subito
pravus et praeceps *se* C. Mario post septuagesimum annum
omnia imperia et omnis provincias concupiscenti addixit
legemque ad populum tulit, qua Sullae imperium abro-
garetur, C. Mario bellum decerneretur Mithridaticum, alias-
que leges perniciosas et exitiabiles neque tolerandas liberae
civitati tulit. quin etiam Q. Pompei consulis filium eundem-
que Sullae generum per emissarios factionis suae interfecit.
1 19. Tum Sulla contracto exercitu ad urbem rediit
eamque armis occupavit, duodecim auctores novarum pes-
simarumque rerum, inter quos Marium cum filio et P. Sul-
picio, urbe exturbavit ac lege lata exules fecit. Sulpicium
etiam adsecuti equites in Laurentinis paludibus iugulavere,
caputque eius erectum et ostentatum pro rostris velut
2 omen inminentis proscriptionis fuit. Marius post sextum

1 quorum *Cludius* | fidem in M. *A* 2 M. *AP, em. Ruhnk.* 3 gratia *A* 5 Is *P*: *om. A* 11 aput *A* 12 maximam *P* 14 se *addidit Puteanus*; *explicant alii* addixit Mario omnia imperia *etc.* ea concupiscenti, *quasi hoc Sulpicius fecerit lege de uno Mithridatico lata: illud Velleius dicere poterat, senem Marium omnia imperia concupivisse.* 19 tulit *mallem abesset* | etiamq. *A* | Pompeii *P* 21 contractu *A* 23 *fort.* P. Sulpicium 24 Sulpitium *AP* 25 etiam *obelo notavit Orelli; an* tamen *?*

consulatum annumqne septuagesimum nudus ac limo obru-
tus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus, extractus
arundineto circa paludem Maricae, in quam se fugiens
consectantis Sullae equites abdiderat, iniecto in collum
loro in carcerem Minturnensium iussu duumviri perductus
est. ad quem interficiendum missus cum gladio servus 3
publicus natione Germanus, qui forte ab imperatore eo
bello Cimbrico captus erat, ut agnovit Marium, magno
eiulatu expromens indignationem casus tanti viri abiecto
gladio profugit e carcere. tum cives, ab hoste misereri 4
paulo ante principis viri docti, instructum eum viatico
conlataque veste in navem imposuerunt. at ille adsecutus
circa insulam Aenariam filium cursum in Africam direxit
inopemque vitam in tugurio ruinarum Carthaginiensium
toleravit, cum Marius aspiciens Carthaginem, illa intuens
Marium, alter alteri possent esse solacio.

20. Hoc primum anno sanguine consulis Romani 1
militis imbutae manus sunt; quippe Q. Pompeius, collega
Sullae, ab exercitu Cn. Pompei proconsulis seditione, sed
quam dux creaverat, interfectus est. non erat Mario 2
Sulpicioque Cinna temperatior. itaque cum ita civitas
Italiae data esset, ut in octo tribus contribuerentur novi
cives, ne potentia eorum et multitudo veterum civium
dignitatem frangeret plusque possent recepti in beneficium
quam auctores beneficii, Cinna in omnibus tribubus eos
se distributurum pollicitus est: quo nomine ingentem to- 3

1 annoque LXX. *AP*, *em. Vossius* (annosque LXX *Puteanus*) 4 consectantes *P* 5 II. uiri *AP*, duumvirum *Lipsius* 7 ab] sub *Burm.* 8 magno *MA*: cum magno *P* 9 expromens *Acidalius et Madvig Advers.* II, 301: expromenti *MP*, exprimenti *A* 13 insulam Aen. *Laurent*: Taenariam *AP*, Aenariam *v.* 14 Carthaginensium *A* 16 solatio *AP* 18 sunt *MA*: *om. P* | Q. *add. Heinsius* 19 Sylla *A* | ab exercitu *M*: ad (ab *A s. l.*) exercitum *AP* | seditioni (-nis *s. l.*) *A* 20 conflaverat *Kreyssig* | *ante* non *Haase signum lacunae posuit* 21 Sulpitioque *A et margo P*, Sulpitio P 24 possint *A*

tius Italiae frequentiam in urbem acciverat. e qua pulsus collegae optimatiumque viribus cum in Campaniam tenderet, ex auctoritate senatus consulatus ei abrogatus est suffectusque in eius locum L. Cornelius Merula flamen dialis. haec iniuria homine quam exemplo dignior fuit.
4 tum Cinna corruptis primo centurionibus ac tribunis, mox etiam spe largitionis militibus, ab eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus est. is cum universus in verba eius iurasset, retinens insignia consulatus patriae bellum intulit, fretus ingenti numero novorum civium, e quorum delectu trecentas amplius cohortes conscripserat ac triginta
5 legionum instar impleverat. opus erat partibus auctoritate, cuius augendae gratia C. Marium cum filio de exilio revocavit quique cum iis pulsi erant.

1 21. Dum bellum autem infert patriae Cinna, Cn. Pompeius, Magni pater, cuius praeclara opera bello Marsico praecipue circa Picenum agrum, ut praescripsimus, usa erat res publica quique Asculum ceperat, circa quam urbem, cum in multis aliis regionibus exercitus dispersi forent, quinque et septuaginta milia civium Romanorum,
2 amplius sexaginta Italicorum una die conflixerant, frustratus spe continuandi consulatus ita se dubium mediumque partibus praestitit, ut omnia ex proprio usu ageret temporibusque insidiari videretur, et huc atque illuc, unde spes maior adfulsisset potentiae, se exercitumque deflecteret.
3 sed ad ultimum magno atrocique proelio cum Cinna con-

5 hominem quam *A corr. ex* homine inquam 6 primo] pria *A* 8 universos *AP* 13 gratia cuius augendae (augenda *A*) *AP*, *transposuit praecedente Orellio Madvig* (*cf.* II, 6, 2. 99, 4); *aliorum coniecturas v. apud Kritzium* | *malim* Marium (*sine* C.) 17 praediximus *Ruhnk.* supra scripsimus *Friebel* 20 $\overline{\text{LXX}}$. *ac deinde* $\overline{\text{LX}}$. *P*, *nos posteriore loco* milia *non addidimus* (*in P omnes numeri, non solum millenarii, lineam habent, velut* ante $\overline{\text{X}}$. annos) 22 COS. sulta se *A* 23 ut *om. A* 25 adfuisset *AP*, *em. Aldus* | potentia esse *A*, *fort.* potentiae sese

flixit: cuius commissi patratique sub ipsis moenibus ocu-
lisque urbis Romanae pugnantibus spectantibusque quam
fuerit eventus exitiabilis, vix verbis exprimi potest. post 4
hoc cum utrumque exercitum velut parum bello exhaustum
laceraret pestilentia, Cn. Pompeius ** decessit. cuius in-
teritus voluptas amissorum aut gladio aut morbo civium
paene damno repensata est, populusque Romanus quam
vivo iracundiam debuerat, in corpus mortui contulit. seu 5
duae seu tres Pompeiorum fuere familiae, primus eius
nominis ante annos fere centum sexaginta septem Q. Pom-
peius cum Cn. Servilio consul fuit. Cinna et Marius haud 6
incruentis utrimque certaminibus editis urbem occupave-
runt, sed prior ingressus Cinna de recipiendo Mario le-
gem tulit.

22. Mox C. Marius pestifero civibus suis reditu in- 1
travit moenia. nihil illa victoria fuisset crudelius, nisi
mox Sullana esset secuta; neque licentia gladiorum in 2
mediocris saevitum, sed excelsissimi quoque atque emi-
nentissimi civitatis viri variis suppliciorum generibus ad-
fecti. in iis consul Octavius, vir lenissimi animi, iussu
Cinnae interfectus est. Merula autem, qui se sub ad-
ventum Cinnae consulatu abdicaverat, incisis venis super-
fusoque altaribus sanguine, quos saepe pro salute rei
publicae flamen dialis precatus erat deos, eos in execra-
tionem Cinnae partiumque eius tum precatus optime de

1 paratique *A* | oculisque *Lipsius*: sociisque *AP* 3 uerbis *P*: bis *A* 5 *ante* decessit *supplet Sauppe* (*Tulliana p.* 16) de caelo tactus *vel* fulmine tactus (*an* ictus?) 10 C̄L̄X̄V̄Ī Ī. *MA*: C̄L̄X̄V̄Ī Ī Ī. *P*, CLXXII *Laurent* | Q] quem *A*, quam *P* 12 utrinque *AP* 15 C̄N̄. *AP* 17 in mediocri *A*, immediocri *M*, in mediocreis *P*, *ad quam lectionem Burerius adnotavit*: '*Ex. uet. habet*, neq. licentia immediocri saeuitū' *aperto errore voc.* gladiorum *omittens* 18 excelsissimae quoque a. eminentissimae *AP*, *em. Heinsius; illud retinentes pro* civitatis *scripserunt Puteanus* dignitatis, *Haase* claritatis | quique *Gelenius* 22 Cinnae COS. AP

3 re publica meritum spiritum reddidit. M. Antonius, prin-
ceps civitatis atque eloquentiae, gladiis militum, quos ipsos
facundia sua moratus erat, iussu Marii Cinnaeque con-
4 fossus est. Q. Catulus, et aliarum virtutum et belli Cim-
brici gloria, quae illi cum Mario communis fuerat, cele-
berrimus, cum ad mortem conquireretur, conclusit se loco
nuper calce harenaque perpolito inlatoque igni, qui vim
odoris excitaret, simul exitiali hausto spiritu, simul incluso
suo mortem magis voto quam arbitrio inimicorum obiit.
5 omnia erant praecipitia in re publica, nec tamen adhuc
quisquam inveniebatur, qui bona civis Romani aut donare
auderet aut petere sustineret. postea id quoque accessit,
ut saevitiae causam avaritia praeberet et modus culpae ex
pecuniae modo constitueretur et qui fuisset locuples, fieret
is nocens, suique quisque periculi merces foret, nec quid-
quam videretur turpe, quod esset quaestuosum.
1 23. Secundum deinde consulatum Cinna et septimum
Marius in priorum dedecus iniit, cuius initio morbo op-
pressus decessit, vir in bello hostibus, in otio civibus
2 infestissimus quietisque impatientissimus. in huius locum
suffectus Valerius Flaccus, turpissimae legis auctor, qua
creditoribus quadrantem solvi iusserat, cuius facti merita
3 eum poena intra biennium consecuta est. dominante in
Italia Cinna maior pars nobilitatis ad Sullam in Achaiam
ac deinde post in Asiam perfugit. Sulla interim cum
Mithridatis praefectis circa Athenas Boeotiamque et Ma-
cedoniam ita dimicavit, ut et Athenas reciperet et plurimo
circa multiplicis Piraei portus munitiones labore expleto
amplius ducenta milia hostium interficeret nec minus multa
4 caperet. si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenae op-
pugnatae a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimirum
veri vetustatisque ignarus est: adeo enim certa Athenien-
sium in Romanos fides fuit, ut semper et in omni re,

14 *fieret innocens *AP*, f. nocens *v*. 15 suique *Acidalius*: sui *AP* 26 Boetiamque *A* 28 Pirei *AP*

quidquid sincera fide gereretur, id Romani Attica fieri
praedicarent. ceterum tum oppressi Mithridatis armis 5
homines miserrimae condicionis cum ab inimicis teneren-
tur, oppugnabantur ab amicis et animos extra moenia,
corpora necessitati servientes intra muros habebant. trans- 6
gressus deinde in Asiam Sulla parentem ad omnia sup-
plicemque Mithridatem invenit, quem multatum pecunia
ac parte navium Asia omnibusque aliis provinciis, quas
armis occupaverat, decedere coëgit, captivos recepit, in
perfugas noxiosque animadvertit, paternis, id est Ponticis
finibus contentum esse iussit.

24. C. Flavius Fimbria, qui praefectus equitum ante 1
adventum Sullae Valerium Flaccum consularem virum inter-
fecerat exercituque occupato imperator appellatus forti
Mithridatem pepulerat proelio, sub adventum Sullae se
ipse interemit, adulescens, quae pessime ausus erat, for-
titer executus. eodem anno P. Laenas tribunus pl. Sex. 2
Lucilium, qui priore anno tribunus pl. fuerat, saxo Tar-
peio deiecit, et cum collegae eius, quibus diem dixerat,
metu ad Sullam profugissent, aqua ignique iis interdixit.
tum Sulla compositis transmarinis rebus, cum ad eum 3
primum omnium Romanorum legati Parthorum venissent,
et in iis quidam magi ex notis corporis respondissent
caelestem eius vitam et memoriam futuram, revectus in
Italiam haud plura quam triginta armatorum milia ad-
versum ducenta amplius hostium exposuit Brundusii. vix 4
quidquam in Sullae operibus clarius duxerim, quam quod

1 quicquid *P* 2 tum *MA*: cum *P* 5 necessitate seruientis *A* 6 in Asia *AP* | ad *Ruhnk.* ante *AP* 7 multa tum *AP* 10 perfugam *AP* 11 esse contentum *A* 12 At C. *Herelius* 14 forti *Puteanus*: fonte *AP*, *an* sponte? 15 Mithridaten *P* | adventu *AP* 16 pessimae *A* 17 P.] Popillius *Aldus* | Sext. *P* (*non A*) 18 qui in priore *AP* 20 motu *AP*, *em. Burer* | perfugissent *Baiter* 23 in is *A* 24 uita in (*corr.* in uitam) et memoriam *A* 26 $\overline{\text{cc}}$. *AP*, ducenta milia *vulgo*, *cf. ad p.* 36, 20 | Brundisii *Gelenius*

cum per triennium Cinnanae Marianaeque partes Italiam
obsiderent, neque inlaturum se bellum iis dissimulavit
nec quod erat in manibus omisit, existimavitque ante
frangendum hostem quam ulciscendum civem, repulsoque
externo metu, ubi quod alienum esset vicisset, superaret
5 quod erat domesticum. ante adventum L. Sullae Cinna
seditione orta ab exercitu interemptus est, vir dignior,
qui arbitrio victorum moreretur quam iracundia militum.
de quo vere dici potest, ausum eum quae nemo auderet
bonus, perfecisse quae a nullo nisi fortissimo perfici
possent, et fuisse eum in consultando temerarium, in
exequendo virum. Carbo nullo suffecto collega solus toto
anno consul fuit.

1 25. Putares Sullam venisse in Italiam non belli
vindicem, sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum
per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum,
agrorum, hominum, urbium perduxit in Campaniam tem-
ptavitque iustis legibus et aequis condicionibus bellum
componere; sed iis, quibus et *res* pessima et immodica
2 cupiditas erat, non poterat pax placere. crescebat interim
in dies Sullae exercitus confluentibus ad eum optimo
quoque et sanissimo. felici deinde circa Capuam eventu
Scipionem Norbanumque consules superat, quorum Nor-
banus acie victus, Scipio ab exercitu suo desertus ac
3 proditus inviolatus a Sulla dimissus est. adeo enim Sulla
dissimilis fuit bellator ac victor, ut dum vincit, aequissimo
lenior, post victoriam audito fuerit crudelior. nam et

5 superare *Ursinus*; *Velleius neglegentius scripsit* 7 est *om. Kritz et Haase errore* 9 ausus *A*, ausum esse *Orelli* 10 perfecisset *A* | nisi] si *A* 11 posset *A* 17 tentauitque *P* 19 res *addidit Ruhnk.* (spes *add. Bernays*) 22 et *MA*: *om. P* | deinde *M*: dein denique *A* (*sed* dein *expunct.*), denique *P* | euentu circa C. euentu *A* 23 Narbonumque ... Narbonus *P* (non *MA*) 26 *aequissimo: ac iustissimo *AP*, vel iust. *Huth*, acie, iust. *Burman* (dum dimicat, iust. *Haupt*) 27 et *Gelenius*: ut *AP*

consulem, ut praediximus, exarmatum Quintumque Ser-
torium, pro quanti mox belli facem! et multos alios,
potitus eorum, dimisit incolumes, credo ut in eodem
homine duplicis ac diversissimi animi conspiceretur exem-
plum. post victoriam — namque ascendens montem Ti- 4
fata cum C. Norbano concurrerat — Sulla gratis Dianae,
cuius numini regio illa sacrata est, solvit; aquas salubri-
tate medendisque corporibus nobiles agrosque omnis ad-
dixit deae. huius gratae religionis memoriam et inscriptio
templi adfixa posti hodieque et tabula testatur aerea
intra aedem.

26. Deinde consules Carbo tertium et C. Marius, 1
septiens consulis filius, annos natus sex et viginti, vir
animi magis quam aevi paterni, multa fortiterque molitus
neque usquam inferior nomine suo. is apud Sacriportum
pulsus a Sulla acie Praeneste, quod ante natura munitum
praesidiis firmaverat, se exercitumque contulit. ne quid 2
usquam malis publicis deesset, in qua civitate semper
virtutibus certatum erat, certabatur sceleribus, optimus-
que sibi videbatur, qui foret pessimus. quippe dum ad
Sacriportum dimicatur, Damasippus praetor Domitium **,
Scaevolam etiam, pontificem maximum et divini humani-

1 COS. *AP* | exarmatumque Sertorium *AP*, *em. Perizonius et Heinsius* 2 proh *P* 5 post *Gelenius*: posuit *AP* | *namq. ascendens: qua demendes *MAP*, qua descendens *Gelenius et vulgo* | ti fata *MAP* 6 gratis *MA*: gratus *P* 7 numini *P*: nomini *MA* | salubritatem *A*, salubritate in (?) *M* 8 medendis *A* | adduxit *MAP* 9 memoria *MAP*, *em. Lipsius* 10 et tabula *Gelenius*: crabula *M*, tabula *AP* 11 intra aedem. Deinde *Gelenius*: interea deinde *M*, inter edeinde (edem de *sup. l.*) *A*, intra aedem (*om.* deinde) *P* 12 C. Marius C. Marii *Ruhnk.* 14 aeui *AP*: fati *Heinsius* (*cf. Madv. Adv.* II, 302), ingeni *Orelli* | strenue fortiterque *Kreyssig* 15 suo. is *Orelli*: st'lis *A* (sulis *teste Orellio*), consulis *P* 16 ante] arte et *Haase*, *an* nat. munitum ante? 18 unquam *AP*, *em. Puteanus* | publice *A* 20 *qui fuerat p. *AP* 21 Domitium consularem, Scaevolam Mucium (*om.* etiam) *Ruhnk.* Dom. consularem, Mucium Sc. etiam *alii*

que iuris auctorem celeberrimum, et C. Carbonem praetorium, consulis fratrem, et Antistium aedilicium velut
3 faventis Sullae partibus in curia Hostilia trucidavit. non perdat nobilissimi facti gloriam Calpurnia, Bestiae filia, uxor Antistii, quae iugulato, ut praediximus, viro gladio se ipsa transfixit. quantum huius gloriae famaeque accessit! nunc virtute feminae propria patet.
1 27. At Pontius Telesinus, dux Samnitium, vir domi bellique fortissimus penitusque Romano nomini infestissimus, contractis circiter quadraginta milibus fortissimae pertinacissimaeque in retinendis armis iuventutis, Carbone ac Mario consulibus abhinc annos centum et novem Kal. Novembribus ita ad portam Collinam cum Sulla dimicavit, ut ad summum discrimen et eum et rem publicam per-
2 duceret, quae non maius periculum adiit Hannibalis intra tertium miliarium castra conspicata, quam eo die, quo circumvolans ordines exercitus sui Telesinus dictitansque adesse Romanis ultimum diem vociferabatur eruendam delendamque urbem, adiiciens numquam defuturos raptores Italicae libertatis lupos, nisi silva, in quam refugere
3 solerent, esset excisa. post primam demum horam noctis et Romana acies respiravit et hostium cessit. Telesinus postera die semianimis repertus est, victoris magis quam morientis vultum praeferens, cuius abscisum caput ferro
4 figi gestarique circa Praeneste Sulla iussit. tum demum desperatis rebus suis C. Marius adulescens per cuniculos,

6 ipsa *A et Vossius*: ipsam *P* 7 virtute feminae propria patet *Haupt*: virtute eminet patria latet *AP; aliorum conatus v. apud Kritzium* 8 domi *Rhenanus*: animi *AP; alii alia tentarunt*, *cf. Kritz.* 10 XL. *AP*: LX *Lipsius*, LXXX *Orosius* | ferocissimae *Ruhnk.* 12 CIX *Kritz*: XI *MA*, XL *P*, CXI *Aldus* | ante diem VI Kal. Nov. *Mommsen*, *Sitzungsber. d. sächs. Ges.* VI, 156 16 eo *M*: eodem *AP* 21 solent *AP*, *em. Burer; cf. ad* 59, 5 24 cultum *AP* | abscisum *A et Ruhnk.* abscissum *P* | ferro figi *Madvig*: ferri *AP*, erigi *B. Helmsauer* (ferri spectarique *Burman*)

qui miro opere fabricati in diversas agrorum partis fere-
bant, conatus erumpere, cum foramine e terra emersisset,
a dispositis in id ipsum interemptus est. sunt qui sua 5
manu, sunt qui concurrentem mutuis ictibus cum minore
fratre Telesini una obsesso et erumpente occubuisse pro-
diderint. utcumque cecidit, hodieque tanta patris imagine
non obscuratur eius memoria. de quo iuvene quid existi-
maverit Sulla, in promptu est; occiso enim demum eo
Felicis nomen adsumpsit, quod quidem usurpasset iustis-
sime, si eundem et vincendi et vivendi finem habuisset.
oppugnationi autem Praenestis ac Marii praefuerat Ofella 6
Lucretius, qui cum ante Marianarum fuisset partium prae-
tor, ad Sullam transfugerat. felicitatem diei, quo Samni-
tium Telesinique pulsus est exercitus, Sulla perpetua lu-
dorum circensium honoravit memoria, qui sub eius nomine
[Sullanae] Victoriae celebrantur.

28. Paulo ante quam Sulla ad Sacriportum dimi- 1
caret, magnificis proeliis partium eius viri hostium exer-
citum fuderant, duo Servilii apud Clusium, Metellus Pius
apud Faventiam, M. Lucullus circa Fidentiam. videban- 2
tur finita belli civilis mala, cum Sullae crudelitate aucta
sunt. quippe dictator creatus (cuius honoris usurpatio
per annos centum et viginti intermissa; nam proximus post
annum quam Hannibal Italia excesserat, uti adpareat po-
pulum Romanum usum dictatoris ut in metu desiderasse,

1 ferebant *Burman*: fuerunt *AP*, ferunt *Gelenius* 2 foramina *A* | e *P*: et *A*, *fort.* ex 5 Telesini *Duker*: Telesino *AP*, cum minore Telesino *Lipsius* | prodiderunt *A* 6 patris magnitudine *Ruhnk.* 7 eius *P*: ciuis *MA* 9 quod *P*: quo *MA*

11 oppugnationis *AP* | praefuera *MA* | Affella *M* (*in marg.* Ofella), Asella *AP* 12 Marianarum *P*: marinarum *MA* | p. praetor *AP*: partium, proditor *Vossius* 15 qui sub eius *MA*: quibus eius *P* (*in marg.* 'al. qui sub eius') 16 [Sullanae] *Heinsius* 18 *fort.* exercitus 19 Servili apud Plusium *AP* | Pius] plus *A* 20 Fidentia *A* 21 crudelitatem *A*, *fort.* crudelitate etiam 24 excesserat, fuit, uti *Cludius* 25 ut in m. d. ita in otio t. *Rosenheyn*: aut metu desideras Tulio

ita in otio timuisse potestatem) imperio, quo priores ad
vindicandam maximis periculis rem publicam olim usi erant,
3 eo in inmodicae crudelitatis licentiam usus est. primus
ille, et utinam ultimus, exemplum proscriptionis invenit,
ut in qua civitate petulantis convicii iudicium histrioni ex
albo reddditur, in ea iugulati civis Romani publice con-
stitueretur auctoramentum, plurimumque haberet, qui pluri-
mos interemisset, neque occisi hostis quam civis uberius
4 foret praemium fieretque quisque merces mortis suae. nec
tantum in eos, qui contra arma tulerant, sed in multos
insontis saevitum. adiectum etiam, ut bona proscriptorum
venirent exclusique paternis opibus liberi etiam petendorum
honorum iure prohiberentur simulque, quod indignissimum
est, senatorum filii et onera ordinis sustinerent et iura
perderent.
1 29. Sub adventum in Italiam L. Sullae Cn. Pom-
peius, eius Cn. Pompei filius, quem magnificentissimas res
in consulatu gessisse bello Marsico praediximus, tris et
viginti annos natus, abhinc annos centum et tredecim
privatis ut opibus, ita consiliis magna ausus magnificeque
conata executus, ad vindicandam restituendamque digni-
tatem patriae firmum ex agro Piceno, qui totus paternis
2 eius clientelis refertus erat, contraxit exercitum: cuius
viri magnitudo multorum voluminum instar exigit, sed
operis modus paucis eum narrari iubet. fuit hic genitus
matre Lucilia stirpis senatoriae, forma excellens, non ea,

co (Co *P*) timuisse (continuisse *A corr.*) *AP* (haud ita in metu d. ut in o. *etc. Ruhnk.*) 1 imperio prores (proh res *P*) ad vindicandam (-dum *P*) maximi periculi spolia musierant *AP*, *em. Ruhnk. sed sine* olim, *quod alii iam invenerant* 3 eo inmodicae crud. licentia *AP*, *em. Cludius* 5 histrioni ex albo *J. Fr. Gronovius Observv.* II, 23 *et iterum Mommsen* (*apud Haaseum*): historiarum (historiarium *P*) ex alto *MAP* (iniuriarum ex albo *Pithoeus*) 6 ciuis R. publicae *A*, ciuis Reip. *P*, *em. Puteanus* 10 tantum *Gelenius*: tamen *AP* 14 fili *A* 17 Pompeii *P* 18 consulatu *MA*: senatu *P* 19 CX *Kritz* 25 eam *malim*

qua flos commendatur aetatis, sed ea dignitate constan-
tiaque, *quae* in illam conveniens amplitudinem fortunamque
eum ad ultimum vitae comitata est diem, innocentia exi- 3
mius, sanctitate praecipuus, eloquentia medius, potentiae,
quae honoris causa ad eum deferretur, non vi ab eo occu-
paretur, cupidissimus, dux bello peritissimus, civis in toga,
nisi ubi vereretur ne quem haberet parem, modestissimus,
amicitiarum tenax, in offensis exorabilis, in reconcilianda
gratia fidelissimus, in accipienda satisfactione facillimus,
potentia sua numquam aut raro ad impotentiam usus, paene 4
omnium vitiorum expers, nisi numeraretur inter maxima
in civitate libera dominaque gentium indignari, cum omnes
cives iure haberet pares, quemquam aequalem dignitate
conspicere. hic a toga virili adsuetus commilitio pruden- 5
tissimi ducis, parentis sui, bonum et capax recta discendi
ingenium singulari rerum militarium prudentia excoluerat,
ut a Sertorio Metellus laudaretur magis, Pompeius time-
retur validius. * *

30. Tum M. Perpenna praetorius, e proscriptis, 1
gentis clarioris quam animi, Sertorium inter cenam Oscae
interemit Romanisque certam victoriam, partibus suis ex-
cidium, sibi turpissimam mortem pessimo auctoravit faci-
nore. Metellus et Pompeius ex Hispaniis triumphaverunt; 2
sed Pompeius, hoc quoque triumpho adhuc eques Roma-
nus, ante diem quam consulatum iniret, curru urbem in-

1 sed ea *Burman*: sed ex *AP* | conscientiaque, *sed add. s. l.* constantiaque *A* 2 quae *add. Aldus* 3 eum *Lipsius*: eius *AP* | ultimum *MA*: ultimam *P* 5 ui *Mommsen*: ut *AP* 6 belli *Lips.* 7 nec quem *A* 11 o. uotorum *AP, em. Aldus*

12 in civitate *M*: in civitatem *A*, *sed* in *et* m *punctatae*, ciuitate *P* 14 hic a *M*: hicce *AP* | adsumptus *Ruhnk.* 16 prudentiae celeriora et a *AP*, *em. Ruhnk.* (*Burerius*: *exē. uet. sic habet, ut potius leg. uideatur* prudentia celerior, ita ut a) 17 timetur ualidus *A*; *signum lacunae indicavit Krause*

19 Perperna *Ruhnk.* 20 coenam *AP* | Etoscae *AP*, *em. Puteanus et Aldus* 21 Romanosque *A* 23 et *om.* *A* | Hispaniis *MA*: Hispanis *P*

3 vectus est. quem virum quis non miretur per tot extra-
ordinaria imperia in summum fastigium evectum iniquo
tulisse animo, C. Caesaris *absentis* in altero consulatu
petendo senatum populumque Romanum rationem habere:
adeo familiare est hominibus omnia sibi ignoscere, nihil
aliis remittere, et invidiam rerum non ad causam, sed ad
4 voluntatem personasque dirigere. hoc consulatu Pompeius
tribuniciam potestatem restituit, cuius Sulla imaginem
5 sine re reliquerat. dum Sertorianum bellum in Hispania
geritur, quattuor et sexaginta fugitivi e ludo gladiatorio
Capua profugientes duce Spartaco, raptis ex ea urbe gla-
diis, primo Vesuvium montem petiere, mox crescente in
dies multitudine gravibus variisque casibus adfecere Italiam.
6 quorum numerus in tantum adulevit, ut qua ultima dimi-
cavere acie, nonaginta milia hominum se Romano exercitui
opposuerint. huius patrati gloria penes M. Crassum fuit,
mox rei publicae [omnium] principem.
1 31. Converterat Cn. Pompei persona totum in se
terrarum orbem et per omnia maior civi habebatur. qui
cum consul perquam laudabiliter iurasset se in nullam
2 provinciam ex eo magistratu iturum idque servasset, post
biennium A. Gabinius tribunus legem tulit, ut cum belli
more, non latrociniorum, orbem classibus iam, non furtivis
expeditionibus piratae terrerent quasdamque etiam Italiae
urbes diripuissent, Cn. Pompeius ad eos opprimendos mitte-
retur essetque ei imperium aequum in omnibus provinciis
cum proconsulibus usque ad quinquagesimum miliarium

1 quis nominetur *A* 2 uectum *AP*, *em. Heinsius* 3 animo *P*: iniquo *A* | absentis *add. Krause* 8 potestatem *Gelenius*: P. *AP* 9 sine re *idem*: in iure *AP* 10 LXXIIII *Lipsius* 12 in dies crescente *A* 14 quo ultima *A*, qua ultimo *P* 15 XC milia *Vossius*: XL a CCC *AP*, CXX m. *alii secundum Appianum* | exercitu *A* 17 omnium *P*, omni *A*, *del. Lipsius*, per omnia *Kreyssig*, mox Ro. nominis *Ruhnk. fort.* nomine *cf.* 44, 2 19 maior civi *Heinsius*: maiore vi *AP* 24 etiam *om. A* 26 ecuum (*s. l.* equum) *A*

a mari. quo scito paene totius terrarum orbis imperium 3
uni viro deferebatur; sed tamen idem hoc ante septennium
in M. Antonii praetura decretum erat. sed interdum per- 4
sona ut exemplo nocet, ita invidiam auget aut levat: in
Antonio homines aequo animo passi erant; raro enim in-
videtur eorum honoribus, quorum vis non timetur: contra
in iis homines extraordinaria reformidant, qui ea suo ar-
bitrio aut depositari aut retenturi videntur et modum in
voluntate habent. dissuadebant optimates, sed consilia
impetu victa sunt.

32. Digna est memoria Q. Catuli cum auctoritas 1
tum verecundia. qui cum dissuadens legem in contione
dixisset esse quidem praeclarum virum Cn. Pompeium,
sed nimium iam liberae rei publicae neque omnia in uno
reponenda adiecissetque: 'si quid huic acciderit, quem in
eius locum substituetis?', subclamavit universa contio, te,
Q. Catule. tum ille victus consensu omnium et tam
honorifico civitatis testimonio e contione discessit. hic 2
hominis verecundiam, populi iustitiam mirari libet, huius,
quod non ultra contendit, plebis, quod dissuadentem et
adversarium voluntatis suae vero testimonio fraudare noluit.
per idem tempus Cotta iudicandi munus, quod C. Gracchus 3
ereptum senatui ad equites, Sulla ab illis ad senatum
transtulerant, aequaliter in utrumque ordinem partitus
est; Otho Roscius lege sua equitibus in theatro loca
restituit. at Cn. Pompeius multis et praeclaris viris in 4
id bellum adsumptis discriptoque paene in omnis recessus

1 quo scito *Schegk*: quos c̄ *A*, quo senatus Cos. *P*, quo plebiscito *Cuiacius* 2 septennium *Krause*: biennium *AP* 3 Antoni *AP* (Antonio praetore *Boherius*) 4 leua *A*, invidiam levat *Madvig* (*om.* auget aut) 7 extraordinaria imperia *Mommsen* 14 liberae *A* (*cum rasura post* ae), liber aeret (aere *P*) *MP* 16 substituitis *AP*, *em.* *Vascosanus* | teq. Catule *A* 21 voluntati *Burman* | testimonium *A* 24 transtulerat *A* | in *A*: inter *P cf. Nipperdey ad Tac. Ann.* 1, 55 25 Otho R. *Puteanus*: ut Horoscius *AP* 27 discripto quae A, descriptoque *P* | paene *Haase*: nae ue A, om. P

maris praesidio navium, brevi inexsuperabili manu terrarum orbem liberavit praedonesque saepe multis iam aliis locis victos circa Ciliciam classe adgressus fudit ac fugavit;
5 et quo maturius bellum tam late diffusum conficeret, reliquias eorum contractas in urbibus remotoque mari loco
6 in certa sede constituit. sunt qui hoc carpant, sed quamquam in auctore satis rationis est, tamen ratio quemlibet magnum auctorem faceret; data enim facultate sine rapto vivendi rapinis arcuit.

1 33. Cum esset in fine bellum piraticum et L. Lucullus, qui ante septem annos ex consulatu sortitus Asiam Mithridati oppositus erat magnasque et memorabiles res ibi gesserat, Mithridatem saepe multis locis fuderat, egregia Cyzicum liberarat victoria, Tigranem, regum maximum, in Armenia vicerat ultimamque bello manum paene magis noluerat imponere quam non potuerat, quia alioqui per omnia laudabilis et bello paene invictus pecuniae pellebatur cupidine, idem bellum adhuc administraret, Manilius tribunus pl., semper venalis et alienae minister potentiae, legem tulit, ut bellum Mithridaticum per Cn.
2 Pompeium administraretur. accepta ea magnisque certatum inter imperatores iurgiis, cum Pompeius Lucullo infamiam pecuniae, Lucullus Pompeio interminatam cupiditatem obiiceret imperii neuterque ab altero quod arguebat

1 inexuperabili *P* | malo *Herelius* 2 *praedonesque per multa a multis locis *AP*, pr. permultis iam aliis locis *Huth*, pr. saepe antea multis l. *Mommsen, cf.* 2, 33, 1 3 uictis *P* 4 quo *P*: quod *A* 7 tamen *A*: tum *P et corr. A* 9 arguit *A* 10 Mithridaticum *Santenius*; *at ait Velleius*: *cum esset in fine bellum piraticum, quod gerebat Pompeius, et Lucullus Mithridaticum adhuc administraret* | et] cum et *AP* 11 ex COS. *AP* 12 et *A*: ac *P* 13 Mithridaten — Tigranen *P* 14 regem *Kritz* 16 quia *Bothe*: qui *AP* 18 pellebatur *A*: expellebatur *P*, exercebatur *Ruhnk.* polluebatur *Bernays*, pelliciebatur *Madvig*, *an* non explebatur? *nisi idem fere illud* pellebatur *significat* 24 neuterque *M*: ne uterque *AP* | ab altero quod arguebat *Burman*: ab eo quod arguebatur *AP*, ab eo quo arguebatur *Gelenius*

mentitus argui posset. nam neque Pompeius, ut primum 3
ad rem publicam adgressus est, quemquam omnino parem
tulit, et in quibus rebus primus esse debebat, solus esse
cupiebat (neque eo viro quisquam aut alia omnia minus
aut gloriam magis concupiit, in adpetendis honoribus in-
modicus, in gerendis verecundissimus, ut qui eos ut liben-
tissime iniret, ita finiret aequo animo, et quod cupisset,
arbitrio suo sumeret, alieno deponeret) et Lucullus, summus 4
alioqui vir, profusae huius in aedificiis convictibusque et
apparatibus luxuriae primus auctor fuit, quem ob iniectas
moles mari et receptum suffossis montibus in terras mare
haud infacete Magnus Pompeius Xerxen togatum vocare
adsueverat.

34. Per id tempus a Q. Metello Creta insula in 1
populi Romani potestatem redacta est, quae ducibus
Panare et Lasthene quattuor et viginti milibus iuvenum
coactis, velocitate pernicibus, armorum laborumque patien-
tissimis, sagittarum usu celeberrimis, per triennium Roma-
nos exercitus fatigaverat. ne ab huius quidem usura 2
gloriae temperavit animum Cn. Pompeius, quin victoriae
partem conaretur vindicare. sed et Luculli et Metelli
triumphum cum ipsorum singularis virtus, tum etiam in-
vidia Pompei apud optimum quemque fecit favorabilem.
per haec tempora M. Cicero, qui omnia incrementa sua sibi 3
debuit, vir novitatis nobilissimae et ut vita clarus, ita in-
genio maximus, quique effecit, ne quorum arma viceramus,
eorum ingenio vinceremur, consul Sergii Catilinae Lentuli-
que et Cethegi et aliorum utriusque ordinis virorum con-
iurationem singulari virtute, constantia, vigilia curaque

2 ad *MA*: *om. P* | omnino *Acidalius*: animo *AP*, aequo animo *Lipsius* 6 et qui *Lipsius probante Madvigio* II, 303 8 sumere *AP*, *em. Acidalius* 12 infacete *A*: infectae *P* | Xersen *AP* 16 Lasthane *A* 18 Romanus *A* 19 ne *add. Gelenius* | usurae gloria *AP*, *em. Rhenanus* 20 quin *Gelenius*: qui *AP* 26 quique *Oudendorp*: qui *AP* 28 utriusque *P*: utrius *MA*

4 aperuit. Catilina metu consularis imperii urbe pulsus est;
Lentulus consularis et praetor iterum Cethegusque et alii
clari nominis viri auctore senatu, iussu consulis in carcere
necati sunt.
1 35. Ille senatus dies, quo haec acta sunt, vir-
tutem M. Catonis iam multis in rebus conspicuam atque
2 praenitentem in altissimo culmine locavit. hic genitus
proavo M. Catone, principe illo familiae Porciae, homo
Virtuti simillimus et per omnia ingenio diis quam homini-
bus propior, qui numquam recte fecit, ut facere videretur,
sed quia aliter facere non potuerat, cuique id solum visum
est rationem habere, quod haberet iustitiam, omnibus
humanis vitiis immunis semper fortunam in sua potestate
3 habuit. hic tribunus pl. designatus et adhuc admodum
adulescens, cum alii suaderent, ut per municipia Lentulus
coniuratique custodirentur, paene inter ultimos interro-
gatus sententiam, tanta vi animi atque ingenii invectus
est in coniurationem, eo ardore oris orationem omnium
4 lenitatem suadentium societate consilii suspectam fecit, sic
impendentia ex ruinis incendiisque urbis et commutatione
status publici pericula exposuit, ita consulis virtutem ampli-
ficavit, ut universus senatus in eius sententiam transiret
animadvertendumque in eos, quos praediximus, censeret
maiorque pars ordinis eius Ciceronem prosequerentur do-
5 mum. at Catilina non segnius conata obiit, quam sceleris
conandi consilia inierat: quippe fortissime dimicans, quem
spiritum supplicio debuerat, proelio reddidit.

1 aperuit *Gelenius*: eripuit *AP*, eruit *Lipsius, ut est in Livii Per.* 102: ea coniuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est | consularis (*ante* imp.) *MA*: *om.* *P* 7 culmine locavit *Madvig*: luminauit *AP*, lumine collocavit *Burman* 8 homo *P*: non *MA* 9 et *P*: sed *A* 11 poterat *Gelenius* 12 iustitiae *AP* 14 et *Vossius*: est *MA*, *om.* *P* 18 eo *Lipsius*: et *AP*, ita *Krause* 21 consilis *M*, consilii *AP* 24 Ciceronem *Hottinger*: Catonem *AP* 25 conata *Acidalius*: nota *M*, nota *AP* 26 intererat *A* 27 supplicio d. praelio *Gelenius*;

36. Consulatui Ciceronis non mediocre adiecit de- 1
cus natus eo anno divus Augustus abhinc annos nona-
ginta, omnibus omnium gentium viris magnitudine sua
inducturus caliginem. iam paene supervacaneum videri 2
potest eminentium ingeniorum notare tempora. quis enim
ignorat diremptos gradibus aetatis floruisse hoc tempore
Ciceronem, Hortensium, anteque Crassum, Cottam, Sul-
picium, moxque Brutum, Calidium, Caelium, Calvum et
proximum Ciceroni Caesarem eorumque velut alumnos
Corvinum ac Pollionem Asinium, aemulumque Thucydidis
Sallustium, auctoresque carminum Varronem ac Lucretium
neque ullo in suscepto carminis sui opere minorem Ca-
tullum. paene stulta est inhaerentium oculis ingeniorum 3
enumeratio, inter quae maxime nostri aevi eminent prin-
ceps carminum Vergilius Rabiriusque et consecutus Sal-
lustium Livius Tibullusque et Naso, perfectissimi in forma
operis sui; nam vivorum ut magna admiratio, ita censura
difficilis est.

37. Dum haec in urbe Italiaque geruntur, Cn. 1
Pompeius memorabile adversus Mithridaten, qui post
Luculli profectionem magnas novi exercitus viris repara-
verat, bellum gessit. at rex fusus fugatusque et omnibus 2
exutus copiis Armeniam Tigranemque socer generum petiit,
regem eius temporis, nisi qua Luculli armis erat infractus,

supplicio d. supplicio *P*, deb. supplicio *A*, supplicio deb. *A corr.* 2 LXXXX *Kritz*: LXXXII. *AP*, LXXXXII *Aldus* 6 direptos *M* 7 anteque *ed. Bipont.*: saneque *AP*, anteaque *Heinsius*, Antonium *Aldus*, anteque Antonium *Haase* | Cottam *Aldus*: Catonem *AP* 11 Salustium *AP*, *sed v.* 15 *A* Sall. 12 *in suscepto carminis sui opere: in suspecti operis sui carmine *AP*, in suscepti operis forma *Ruhnk.*, *aliorum tentamina de loco fere desperato v. apud Kritz.* | Catullum *A*: Catu- lum *P* 14 princeps *MA*: principes *P* 15 Horatiusque *Perizonius* 16 perfectissime *AP* 19 *cap.* 37 *Haase post cap.* 39 *transponendum esse censet* 21 uireis *AP* | paraverat *Ruhnk.* 22 at *MA*: Ac *P* 23 socer generum *Heinsius*: socerum *AP*, generum *Aldus* | petit *AP*, *em. Gelenius* 24 regum *Burman* | qua *Gruterus*: quia *AP*

3 potentissimum. simul itaque duos persecutus Pompeius
intravit Armeniam. prior filius Tigranis, sed discors patri,
4 pervenit ad Pompeium; mox ipse supplex et praesens se
regnumque dicioni eius permisit, praefatus neminem alium
neque Romanum neque ullius gentis virum futurum fuisse,
cuius se potestati commissurus foret, quam Cn. Pompeium;
proinde omnem sibi vel adversam vel secundam, cuius
auctor ille esset, fortunam tolerabilem futuram: non esse
turpe ab eo vinci, quem vincere esset nefas, neque in-
honeste aliquem summitti huic, quem fortuna super omnis
5 extulisset. servatus regi honos imperii, sed multato in-
genti pecunia, quae omnis, sicuti Pompeio moris erat,
redacta in quaestoris potestatem ac publicis descripta
litteris. Syria aliaeque, quas occupaverat, provinciae ere-
ptae, et aliae restitutae populo Romano, aliae tum primum
in eius potestatem redactae, ut Syria, quae tum pri-
mum facta est stipendiaria. finis imperii regii terminatus
Armenia.

1 38. Haud absurdum videtur propositi operis re-
gulae paucis percurrere, quae cuiusque ductu gens ac
natio redacta in formulam provinciae stipendiaria facta
sit, ut quae partibus notavimus, facilius simul universa
2 conspici possint. primus in Siciliam traiecit exercitum
consul Claudius, set provinciam eam post annos ferme
duos et quinquaginta captis Syracusis fecit Marcellus
Claudius. primus Africam Regulus nono ferme anno primi
Punici belli * *; sed post centum et novem annos P. Scipio

4 ditioni *AP* 6 potestati *Aldus*: societati *AP* 7 proin *A* 10 huic *A*: *om.* *P* (neque ei inhoneste *Rhen. in marg.*) 12 omnes *A* | Pompeio, sicuti *Acidal.* 13 redacta ad quaestorem *Ruhnk.* 14 quas *P*: quae *A* | occupauerant *AP, em. Gelenius* 17 imperi regi *AP, em. Heinsius* 21 stipendiaria facta *Amerbach in marg. et Lipsius*: stipendia pacta *AP*, stip. pacta *del. Krause* 22 notauimus facilius ut quae partibus *AP*, *verba transposuit Acidalius* 24 set *Sauppe*: et *AP* 25 Marcellius *A* 26 primus in Africam *Gelenius* 27 *fort.* belli aggressus est | CVIIII *Bipontini*: CCIIII. *AP*

Aemilianus eruta Carthagine abhinc annos centum septu-
aginta tris Africam in formulam redegit provinciae. Sar-
dinia inter primum et secundum bellum Punicum ductu
T. Manlii consulis certum recepit imperii iugum. immane 3
bellicae civitatis argumentum, quod semel sub regibus,
iterum hoc T. Manlio consule, tertio Augusto principe
certae pacis argumentum Ianus geminus clausus dedit. in 4
Hispaniam primi omnium duxere exercitus Cn. et P. Scipio-
nes initio secundi belli Punici abhinc annos ducentos quin-
quaginta; inde varie possessa et saepe amissa partibus,
universa ductu Augusti facta stipendiaria est. Macedoniam 5
Paulus, Mummius Achaiam, Fulvius Nobilior subegit Aeto-
liam, Asiam L. Scipio, Africani frater, eripuit Antiocho,
sed beneficio senatus populique Romani mox ab Attalis
possessam regibus M. Perpenna capto Aristonico fecit tribu-
tariam. Cyprus devicta nullius adsignanda gloriae est; 6
quippe senatus consulto, ministerio Catonis, regis morte,
quam ille conscientia acciverat, facta provincia est. Creta
Metelli ductu longissimae libertatis fine multata est. Syria
Pontusque Cn. Pompei virtutis monumenta sunt.

39. Gallias primum a Domitio Fabioque, nepote 1
Pauli, qui Allobrogicus vocatus est, intratas cum exercitu,
magna mox clade nostra, saepe et adfectavimus et omi-
simus. sed fulgentissimum C. Caesaris opus in iis con-
spicitur; quippe eius ductu auspiciisque infractae plane

1 CLXXIII *Kritz*: CLXXXII *P* 5 civit. documentum *Orelli* | semel *P*: sc°l' *A* 6 tertio *P*: III. *A*, tertium *Bipont.* 7 Ianius geminius *MA*, *em. in P* 8 Hispanias *AP*, *em. Cludius* 9 initio *P*: in otio *A*, *superscr.* 'initio *Beatus*' 10 omissa *Bergk* 14 ab Attalis *Gelenius*: habita lis *AP* 15 regibus *P*: *om. A* 16 Cyprus (*an* Cypros?) d. nullius ads. gloriae est (gloriaest) *Laurent*: Cypro devicta nullis adsignanda gloria est *AP*, Cypri devictae nulli (nullis *al.*) a. gloria est *Gelenius*, in Cypro devicta nulli a. g. e. *Orelli* 17 plebiscito *Cujacius* 19 finem *A* | est *A et Acidal.*: Et *P* 21 primus *A* | a *add. Aldus* | Fabioq. *Ursinus*: Fabio *AP*, et F. *Gelenius* 23 amisimus *AP*, *em. Heinsius* 24 iis *P*: his *A* 25 plane *Burman*: paene *AP*; ac pacatae *coni. Haase*, idem quod paene t. *Lipsius*

idem, quod totus terrarum orbis, in aerarium conferunt
2 stipendium. ab eodem facta *** Numidicus. Ciliciam
perdomuit Isauricus et post bellum Antiochinum Vulso
Manlius Gallograeciam. Bithynia, ut praediximus, testamento
Nicomedis relicta hereditaria. Divus Augustus praeter
Hispanias aliasque gentis, quarum titulis forum eius prae-
nitet, paene idem facta Aegypto stipendiaria, quantum
3 pater eius Galliis, in aerarium reditus contulit. at Ti. Caesar
quam certam Hispanis parendi confessionem extorserat
parens, Illyriis Delmatisque extorsit. Raetiam autem et
Vindelicos ac Noricos Pannoniamque et Scordiscos novas
imperio nostro subiunxit provincias. ut has armis, ita
auctoritate Cappadociam populo Romano fecit stipendiariam.
sed revertamur ad ordinem.
1 40. Secuta deinde Cn. Pompei militia, gloriae labo-
risne maioris incertum est. penetratae cum victoria Media,
Albania, Hiberia; deinde flexum agmen ad eas nationes,
quae dextra atque intima Ponti incolunt, Colchos Heniochos-
que et Achaeos, et oppressus auspiciis Pompei, insidiis
filii Pharnacis Mithridates, ultimus omnium iuris sui re-
2 gum praeter Parthicos. tum victor omnium quas adierat
gentium Pompeius suoque et civium voto maior et per
omnia fortunam hominis egressus revertit in Italiam. cuius
reditum favorabilem opinio fecerat; quipque plerique non
sine exercitu venturum in urbem adfirmarant et libertati

1 in aerarium *Aldus*: ignauum *AP* 2 facta [Numidia provincia, e qua iam olim cognomen virtute partum detulerat Metellus] Numidicus *supplevit Haase* 3 Isauricus et *Sigonius*: uisa uicisset *AP* 4 Bythiniam *A* 7 paene idem *delendum censet Ruhnk. ut ex versus* 1 *illatum, fort.* p. tantum 8 *Galli *MAP*, Gallia *Gelen.* | redditus *MA* | at *AP*: ad *M* | Ti. *Ursinus*: T. *MAP* 10 parens *Ursinus*: parem *AP* | extorsit *MA*: *om. P* | Raetiam *A*: Rhetiam *P* 11 ac *P*: et *A* | Cordiscos *AP* 17 Albani Hiberi (Hideri *A*) ac deinde *AP*, *em. Burman* 18 Eniochosque *A* 20 fili *AP* | Pharnacis *A*: Pharnaces *P* 23 reuertit' *A* 25 adfirmabant *AP*, *em. Mommsen*

publicae statuturum arbitrio suo modum. quo magis hoc 3
homines timuerant, eo gratior civilis tanti imperatoris
reditus fuit: omni quippe Brundusii dimisso exercitu nihil
praeter nomen imperatoris retinens cum privato comitatu,
quem semper illi astare moris fuit, in urbem rediit magni-
ficentissimumque de tot regibus per biduum egit trium-
phum longeque maiorem omni ante se inlata pecunia in
aerarium, praeterquam a Paulo, ex manubiis intulit. ab- 4
sente Cn. Pompeio T. Ampius et T. Labienus tribuni pl.
legem tulerant, ut is ludis circensibus corona aurea et
omni cultu triumphantium uteretur, scaenicis autem prae-
texta coronaque aurea. id ille non plus quam semel, et
hoc sane nimium fuit, usurpare sustinuit. huius viri fasti-
gium tantis auctibus fortuna extulit, ut primum ex Africa,
iterum ex Europa, tertio ex Asia triumpharet et, quot
partes terrarum orbis sunt, totidem faceret monumenta
victoriae suae. numquam eminentia invidia carent. itaque 5
et Lucullus, memor tamen acceptae iniuriae, et Metellus
Creticus non iniuste querens (quippe ornamentum triumphi
eius captivos duces Pompeius subduxerat) et cum iis pars
optimatium refragabatur, ne aut promissa civitatibus a
Pompeio aut bene meritis praemia ad arbitrium eius per-
solverentur.

41. Secutus deinde est consulatus C. Caesaris, qui 1
scribenti manum iniicit et quamlibet festinantem in se

5 *illa fatare *AP*, illi trahere (i. secum tr. *Haase*) *Ruhnk*. illi a latere habere *Orelli*, illum sectari *Burman*; *nostra scriptura* 'das ihm gewöhnlich zur seite stand' *simplicissima videtur eademque proxime ad codicis vestigia accedit* 7 pecuniam *Kreyssig* 8 praeter quam *AP*, praeterquam a P. *obelo notarunt Vossius et Ruhnk.* 9 Labienus *A*: Labenius *P et corr. A*

10 tulerunt *AP, em. Acidalius* | is *Ursinus:* si *AP* | 10 *et* 12 laurea *Lipsius*, *at v. Borghesi, Oeuvres* I, 452 14 primum *Scholiasta Lucani* 9, 178 *p.* 695 *Web.* primus *AP* 16 orbis terrarum *A*, terrae *Schol. Lucani* 18 tandem *Orelli* 20 duces *Rhenanus in marg. et A s. l.* ducus *P*, duos *A* 24 $\overline{\text{cos}}$. *A*

25 quamlibet *M*(?)*A*: quemlibet *P*

morari cogit. hic nobilissima Iuliorum genitus familia et,
quod inter omnis antiquitatis studiosos constabat, ab An-
chise ac Venere deducens genus, forma omnium civium
excellentissimus, vigore animi acerrimus, munificentia
effusissimus, animo super humanam et naturam et fidem
evectus, magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, pa-
tientia periculorum Magno illi Alexandro, sed sobrio ne-
2 que iracundo simillimus, qui denique semper et cibo et
somno in vitam, non in voluptatem uteretur, cum fuisset
C. Mario sanguine coniunctissimus atque idem Cinnae
gener, cuius filiam ut repudiaret nullo metu compelli
potuit, cum M. Piso consularis Anniam, quae Cinnae uxor
fuerat, in Sullae dimisisset gratiam, habuissetque fere
duodeviginti annos eo tempore, quo Sulla rerum potitus
est, magis ministris Sullae adiutoribusque partium quam
ipso conquirentibus eum ad necem mutata veste dissi-
milemque fortunae suae indutus habitum nocte urbe elapsus
3 est. idem postea admodum iuvenis, cum a piratis captus
esset, ita se per omne spatium, quo ab iis retentus est,
apud eos gessit, ut pariter iis terrori venerationique esset,
neque umquam aut nocte aut die (cur enim quod vel
maximum est, si narrari verbis speciosis non potest,
omittatur?) aut excalcearetur aut discingeretur, in hoc
scilicet, ne si quando aliquid ex solito variaret, suspectus
iis, qui oculis tantummodo eum custodiebant, foret.
1 42. Longum est narrare, quid et quotiens ausus
sit, quanto opere conata eius qui obtinebat Asiam magi-
stratus populi Romani metu suo destituerit: illud referatur

2 *antiquitatis studiosos (*vel* curiosos): antiquissimos *AP*, antiquitatis peritos *Orelli*, inter omnis constat, antiquissima *Acidalius*, quod monumentis antiquissimis constabat *Bernays* 4 munificentiae effusissimus *AP*, *em. Gelenius* 5 animo] omnino *Lips.* 8 et cibo et somno *A*: et somno et cibo *P*, *cf. Kreyssig. p.* XXXIII 19 se per *M*: semper *AP* | his *AP*, *item v.* 20 *et* 25 (*hic A* hiis) 21 aut die aut nocte *A* 28 metu *Gelenius*: motu *AP* | destituere *AP*

documentum tanti mox evasuri viri. quae nox eam diem 2
secuta est, qua publica civitatium pecunia redemptus est,
ita tamen, ut cogeret ante obsides a piratis civitatibus
dari, contracta classe et privatus et tumultuaria *manu* in-
vectus in eum locum, in quo ipsi praedones erant, par-
tem classis fugavit, partem mersit, aliquot navis multosque
mortalis cepit; laetusque nocturnae expeditionis triumpho 3
ad suos revectus est, mandatisque custodiae quos ceperat,
in Bithyniam perrexit ad proconsulem Iuncum (is enim
cum Asia eam quoque obtinebat) petens, ut auctor fieret
sumendi de captivis supplicii: quod cum ille se facturum
negasset venditurumque captivos dixisset (quippe seque-
batur invidia inertiam), incredibili celeritate revectus ad
mare, priusquam de ea re ulli proconsulis redderentur
epistulae, omnes, quos ceperat, suffixit cruci.

43. Idem mox ad sacerdotium ineundum (quippe 1
absens pontifex factus erat in Cottae consularis locum,
cum paene puer a Mario Cinnaque flamen dialis creatus
victoria Sullae, qui omnia ab iis acta fecerat irrita, ami-
sisset id sacerdotium) festinans in Italiam, ne conspice-
retur a praedonibus omnia tunc obtinentibus maria et
merito iam infestis sibi, quattuor scalmorum navem una
cum duobus amicis decemque servis ingressus effusissimum
Adriatici maris traiecit sinum. quo quidem in cursu con- 2
spectis, ut putabat, piratarum navibus cum exuisset vestem
alligassetque pugionem ad femur alterutri se fortunae pa-
rans, mox intellexit frustratum esse visum suum arbo-

2 sequta *A* | ciuitatum *A* | est *MA*: *om. P* 3 cogeretur *A* 4 privata *Gelenius*, privatim *Cludius* | manu *addidimus* 8 revectus *Haase*: reuersus *AP* 9 Iuncum *Nipperdey*: Iunium *AP*, *cf. Plut. v. Caes.* 2 | idem (*immo* is) enim cum A. eam quoque obt. *Bipontini*: cum idem enim Asiam eam quam obtinebat *AP* 13 avaritia inertiam *Oudendorp* 14 redderentur *M*: redderetur *AP* 15 epistola *MAP*, *em. Burer* 18 cum *addidit Lipsius* 20 id *Gelenius*: ad *AP* 22 iam] tam *AP* 23 effusissimam *A*

rumque ex longinquo ordinem antemnarum praebuisse
3 imaginem. reliqua eius acta in urbe, nobilissima Cn. Dola-
bellae accusatio et maior civitatis in ea favor, quam reis
praestari solet, contentionesque civiles cum Q. Catulo at-
que aliis eminentissimis viris celeberrimae, et ante prae-
turam victus *in* maximi pontificatus petitione Q. Catulus,
4 omnium confessione senatus princeps, et restituta in aedili-
tate adversante quidem nobilitate monumenta C. Marii,
simulque revocati ad ius dignitatis proscriptorum liberi,
et praetura quaesturaque mirabili virtute atque industria
obita in Hispania, (cum esset quaestor sub Vetere Anti-
stio, avo huius Veteris consularis atque pontificis, duorum
consularium et sacerdotum patris, viri in tantum boni, in
quantum humana simplicitas intellegi potest) quo notiora
sunt, minus egent stilo.

1 44. Hoc igitur consule inter eum et Cn. Pompeium
et M. Crassum inita potentiae societas, quae urbi orbique
terrarum nec minus diverso cuique tempore ipsis exitiabilis
2 fuit. hoc consilium sequendi Pompeius causam habuerat,
ut tandem acta in transmarinis provinciis, quibus, ut prae-
diximus, multi obtrectabant, per Caesarem confirmarentur
consulem, Caesar autem, quod animadvertebat se cedendo
Pompei gloriae aucturum suam et invidia communis po-
tentiae in illum relegata confirmaturum vires suas, Crassus,
ut quem principatum solus adsequi non poterat, auctori-
3 tate Pompei, viribus teneret Caesaris. adfinitas etiam inter
Caesarem Pompeiumque contracta nuptiis, quippe *Iuliam*,
4 filiam C. Caesaris, Cn. Magnus duxit uxorem. in hoc con-
sulatu Caesar legem tulit, ut ager Campanus plebei divi-
deretur, suasore legis Pompeio: ita circiter viginti milia

2 nobilissimaque Dolobellae *AP*, *em. Haase* 3 *fort.* quam qui reis 4 praestare *A* 6 in *addidi* 11 obitae *Heinsius* 12 atque *P*: ac *A* 18 quoique *Acidalius*: quoque *AP*, quamquam *Heinsius* 20 praedixi *A* 22 secedendo *A* 25 quem *MA*: qui *P* 26 uiribus *P*: uiri uiribus *MA* 27 Iuliam *add. Orelli* 29 ut *P*: aut *A*

civium eo deducta et ius urbis restitutum post annos cir-
citer centum quinquaginta duos quam bello Punico ab
Romanis Capua in formam praefecturae redacta erat. Bi- 5
bulus, collega Caesaris, cum actiones eius magis vellet
impedire quam posset, maiore parte anni domi se tenuit:
quo facto dum augere vult invidiam collegae, auxit poten-
tiam. tum Caesari decretae in quinquennium Galliae.

45. Per idem tempus P. Clodius, homo nobilis, di- 1
sertus, audax, quique *neque* dicendi neque faciendi ullum
nisi quem vellet nosset modum, malorum propositorum
executor acerrimus, infamis etiam sororis stupro et actus
incesti reus ob initum inter religiosissima populi Romani
sacra adulterium, cum graves inimicitias cum M. Cicerone
exerceret (quid enim inter tam dissimiles amicum esse
poterat?) et a patribus ad plebem transisset, legem in
tribunatu tulit, qui civem Romanum indemnatum inter-
emisset, ei aqua et igni interdiceretur: cuius verbis etsi
non nominabatur Cicero, tamen solus petebatur. ita vir 2
optime meritus de re publica conservatae patriae pretium
calamitatem exilii tulit. non caruerunt suspicione oppressi
Ciceronis Caesar et Pompeius. hoc sibi contraxisse vide-
batur Cicero, quod inter viginti viros dividendo agro Cam-
pano esse noluisset. idem intra biennium sera Cn. Pompei 3
cura, verum ut coepit intenta, votisque Italiae ac decretis
senatus, virtute atque actione Annii Milonis tribuni pl.
dignitati patriaeque restitutus est. neque post Numidici
exilium aut reditum quisquam aut expulsus invidiosius
aut receptus est laetius: cuius domus quam infeste a
Clodio disiecta erat, tam speciose a senatu restituta est.

1 urbis *Heinsius:* ab his *AP*, civitatis *Puteanus, cf. Madv. Adv.* II, 304 3 erat *om. A* 9 neque *om. AP,* qui neque *Vascosanus* 16 damnatum *AP*, *em. Puteanus* 17 ei] et *AP* | quibus uerbis *Burman* 20 calamitate *AP, em. Gelenius* | suspitione *A* 22 diuidendo *P*: uidendo *A* 24 ut coepit *Gelenius*: et cupit *AP* | intenta *Wopkens*: interita *AP* 26 dignitate *A*

4 idem P. Clodius in tribunatu sub honorificentissimo ministerii titulo M. Catonem a re publica relegavit: quippe legem tulit, ut is quaestor cum iure praetorio adiecto etiam quaestore mitteretur in insulam Cyprum ad spoliandum regno Ptolemaeum, omnibus morum vitiis eam con-
5 tumeliam meritum. sed ille sub adventum Catonis vitae suae vim intulit. unde pecuniam longe sperata maiorem Cato Romam retulit: cuius integritatem laudari nefas est, insolentia paene argui potest, quod una cum consulibus ac senatu effusa civitate obviam, cum per Tiberim subiret navibus, non ante iis egressus est, quam ad eum locum pervenit, ubi erat exponenda pecunia.
1 46. Cum deinde inmanis res vix multis voluminibus explicandas C. Caesar in Gallia gereret nec contentus plurimis ac felicissimis victoriis innumerabilibusque caesis et captis hostium milibus etiam in Britanniam traiecisset exercitum, alterum paene imperio nostro ac suo quaerens orbem, vetus par consulum, Cn. Pompeius et M. Crassus, alterum iniere consulatum, qui neque petitus honeste ab
2 iis neque probabiliter gestus est. Caesari lege, quam Pompeius ad populum tulit, prorogatae in idem spatium temporis provinciae, Crasso bellum Parthicum iam animo molienti Syria decreta: qui vir cetera sanctissimus immunisque voluptatibus neque in pecunia neque in gloria concupiscenda aut modum norat aut capiebat terminum.
3 hunc proficiscentem in Syriam diris cum ominibus tribuni pl. frustra retinere conati: quorum execrationes si in ipsum tantummodo valuissent, vile imperatoris damnum
4 salvo exercitu fuisset rei publicae. transgressum Euphra-

1 tribunatu *Heinsius*: senatu *AP* 4 quaestor emitteretur *AP* 5 Ptolomaeum *A* 11 iis] is *AP* 14 gereret *Stanger*: ageret *AP* 15 et *MA*: ac *P* 18 vetus par *Ursinus*: uictus pars *AP* 20 hiis *A*, his *P* | legem quam *P*, leges quas *A* 22 provinciae *om.* *A* | iam *Heinsius*: in *AP*, *om.* *Cludius* 26 ominibus *A*: omnibus *P* 28 uile *Lipsius*: utile *AP*, *cf.* *Tac.* *A.* 2, 85

ten Crassum petentemque Seleuciam circumfusus inmani-
bus copiis equitum rex Orodes una cum parte maiore
Romani exercitus interemit. reliquias legionum C. Cas-
sius, atrocissimi mox auctor facinoris, tum quaestor, con-
servavit Syriamque adeo in populi Romani potestate reti-
nuit, ut transgressos in eam Parthos felici rerum eventu
fugaret ac funderet.

47. Per haec insequentiaque et quae praediximus 1
tcmpora amplius quadringenta milia hostium a C. Caesare
caesa sunt, plura capta; pugnatum saepe derecta acie,
saepe [in] agminibus, saepe eruptionibus, bis penetrata
Britannia, novem denique aestatibus vix ulla non iustissi-
mus triumphus emeritus. circa Alesiam vero tantae res
gestae, quantas audere vix hominis, perficere paene nullius
nisi dei fuerit. quarto ferme anno Caesar morabatur in 2
Galliis, cum medium iam ex invidia potentiae male cohae-
rentis inter Cn. Pompeium et C. Caesarem concordiae
pignus Iulia, uxor Magni, decessit: atque omnia inter de-
stinatos tanto discrimini duces dirimente fortuna filius
quoque parvus Pompei, Iulia natus, intra breve spatium
obiit. tum in gladios caedesque civium furente ambitu, 3
cuius neque finis reperiebatur nec modus, tertius con-
sulatus soli Cn. Pompeio etiam adversantium antea digni-
tati eius iudicio delatus est, cuius ille honoris gloria veluti
reconciliatis sibi optimatibus maxime a C. Caesare alienatus
est; sed eius consulatus omnem vim in coërcitione ambi-
tus exercuit. quo tempore P. Clodius a Milone candidato 4

1 circumfusus *Vascosanus*: circumfusos *AP*, circumfusis *Gelenius*, *cf.* 112, 4   9 $\overline{\text{CCCC}}$. *AP*: $\overline{\text{DCCC}}$ *Lipsius*, $\overline{\text{CIↃC}}$ *Vossius, ut est apud App. Gall.* 1, 2 *et Plut. v. Pomp.* 67   10 de recta *A*, directa *P*; *veram formam A servavit item* 95, 2 *et* 112, 3   11 in *om. Lipsius, cf. Liv.* 29, 36, 4   14 gestae *MA*: *om. P*   15 quarto *Laurent*: septimo *AP*, quinto *al.*
16 Gallis *A* | potentiae male *Lipsius*: Ponti et (ac *P*) Camiliae *AP*   24 ueluti *P*: uelut *A*   26 coercitione *Cludius*: coercitionem *M*, coertionem *AP*   27 exeruit *Lipsius* (*non item A*).

consulatus exemplo inutili, sed facto salutari rei publicae
circa Bovillas contracta ex occursu rixa iugulatus est.
Milonem reum non magis invidia facti quam Pompei damna-
5 vit voluntas; quem quidem M. Cato palam lata absolvit
sentientia: qui si maturius tulisset, non defuissent qui
sequerentur exemplum probarentque eum civem occisum,
quo nemo perniciosior rei publicae neque bonis inimicior
vixerat.

1 48. Intra breve deinde spatium belli civilis exarse-
runt initia, cum iustissimus quisque et a Caesare et a
Pompeio vellet dimitti exercitus; quippe Pompeius in se-
cundo consulatu Hispanias sibi decerni voluerat easque
per triennium absens ipse ac praesidens urbi per Afra-
nium et Petreium, consularem ac praetorium, legatos suos,
administrabat et iis, qui a Caesare dimittendos exercitus
contendebant, adsentabatur, iis, qui ab ipso quoque, ad-
2 versabatur. qui si ante biennium, quam ad arma itum
est, perfectis muneribus theatri et aliorum operum, quae
ei circumdedit, gravissima temptatus valetudine decessisset
in Campania, (quo quidem tempore universa Italia vota
pro salute eius primi omnium civium suscepit) defuisset
fortunae destruendi eius locus et, quam apud superos
habuerat magnitudinem, inlibatam detulisset ad inferos.
3 bello autem civili et tot, quae deinde per continuos vi-
ginti annos consecuta sunt, malis non alius maiorem flagran-
tioremque quam C. Curio tribunus pl. subiecit facem, vir
nobilis, eloquens, audax, suae alienaeque et fortunae et
pudicitiae prodigus, homo ingeniosissime nequam et facun-
4 dus malo publico, cuius animo [voluptatibus vel libidini-

1 inutili sed *Ursinus*: inutiliter *AP*, inutili (*sine* sed) *Gelenius* 9 bellis *P* 13 Afrannium *P*, Africanium *M*, Africanum *A* 16 adsentabatur *om. A* | ab ipso quoque *MA*: dimittendos ab ipsoque *P ex interpolatione Rhenani* 19 tentatus *P* 21 primo *AP*, *em. Vascosanus* 29 cuius *Gelenius*: huius *AP* | volupt. vel libid. *glossam esse vidit Gruterus*; cuius insanis (nimiis?) vol. *Ruhnk.*

bus] neque opes ullae neque cupiditates sufficere possent.
hic primo pro Pompei partibus, id est, ut tunc habe-
batur, pro re publica, mox simulatione contra Pompeium
et Caesarem, sed animo pro Caesare stetit. id gratis an
accepto centies sestertio fecerit, ut accepimus, in medio
relinquemus. ad ultimum saluberrimas [et] coalescentis 5
condiciones pacis, quas et Caesar iustissimo animo postu-
labat et Pompeius aequo recipiebat, discussit ac rupit,
unice cavente Cicerone concordiae publicae. harum prae-
teritarumque rerum ordo cum iustis aliorum voluminibus
promatur, tum, uti spero, nostris explicabitur. nunc pro- 6
posito operi sua forma reddatur, si prius gratulatus ero
Q. Catulo, duobus Lucullis Metelloque et Hortensio, qui,
cum sine invidia in re publica floruissent eminuissentque
sine periculo, quieta aut certe non praecipitata fatali
ante initium bellorum civilium morte functi sunt.

49. Lentulo et Marcello consulibus post urbem con- 1
ditam annis septingentis et tribus, ante annos octo et
septuaginta, quam tu, M. Vinici, consulatum inires, bellum
civile exarsit. alterius ducis causa melior videbatur, alterius 2
erat firmior: hic omnia speciosa, illic valentia: Pompeium
senatus auctoritas, Caesarem militum armavit fiducia. con-
sules senatusque causae nomine Pompeio summam im-
perii detulerunt. nihil relictum a Caesare, quod servandae 3
pacis causa temptari posset, nihil receptum a Pompeianis,
cum alter consul iusto esset ferocior, Lentulus vero salva
re publica salvus esse non posset, M. autem Cato morien-

4 Caesare restitit *AP* 5 sextertio *A*, SH *P* 6 et *del. Gelenius* 9 kavente *A*, favente *Madvig* 10 iustius *AP*, *em. Gelenius, cf.* 119, 1 15 quieta ea aut *Lips.* | praecipiti civitate *Madvig praeeunte Ruhnkenio* 17 COSS. *P*, CN. *A* 19 annis *excidit in ed. Orell.* | DCCIII *Gelenius*: ACCIII. *P*, a. CC. III *A* | *ante: et *AP*, et ante *al. cf.* 65, 2. 103, 2 | annos *MA*: *om. P* 24 nomine *J. Fr. Gronovius*: non *AP* 26 temptari *A* tentari *P et corr. A* 27 altero *AP* | COS. *AP*, *fort.* consulum *cf.* 61, 4

dum ante, quam ullam condicionem civis accipiendam rei
publicae contenderet. vir antiquus et gravis Pompei partes
laudaret magis, prudens sequeretur Caesaris et illa glorio-
4 siora, haec terribiliora duceret. ut deinde spretis omnibus
quae Caesar postulaverat, tantummodo contentus cum una
legione titulum retinere provinciae, privatus in urbem
veniret et se in petitione consulatus suffragiis populi Ro-
mani committeret decrevere, ratus bellandum Caesar cum
exercitu Rubiconem transiit. Cn. Pompeius consulesque
et maior pars senatus relicta urbe ac deinde Italia trans-
misere Dyrrachium.

1 50. At Caesar Domitio legionibusque, *quae* Corfini
una cum eo fuerant, potitus, duce aliisque, qui voluerant
abire ad Pompeium, sine dilatione dimissis, persecutus
Brundusium, ita ut appareret malle integris rebus [et]
condicionibus finire bellum quam opprimere fugientis, cum
2 transgressos reperisset consules, in urbem revertit red-
ditaque ratione consiliorum suorum in senatu et in con-
tione ac miserrimae necessitudinis, cum alienis armis ad
3 arma compulsus esset, Hispanias petere decrevit. festina-
tionem itineris eius aliquamdiu morata Massilia est, fide
melior quam consilio prudentior, intempestive principalium
armorum arbitria captans, quibus hi se debent interpo-
4 nere, qui non parentem coërcere possunt. exercitus de-
inde, qui sub Afranio consulari ac Petreio praetorio fuerat,

3 gloriosa *AP, em. Cuperus* 4 haec *P*: illa *A* 6 legione ne *A* | privatus *Gelenius*: priuatusque *AP*, privatus ut *Mommsen* 7 uenire . . committere *AP, em. Gelenius* 8 '*ex. uet. sic habet, ut legendum existimem* decreuerat' *Burer* 11 Dyrachium *A*, *item p.* 65, 4 12 legionibusque Corfini *A*, legionibusque Corfini quae *P*; *apparet* quae *in M intercidisse et a Rhenano falso loco, ut vidit Baiterus, suppletum esse* 13 voluerant *Gelenius*: uenerant *AP* 14 dimissis, sine dilatione *Acidalius* 15 et *om. Nagel in Act. lit. soc. Rh. Trai.* IV, 282, *cf. Kreyss. p.* XXXV 17 reuertitur *A* 21 aliquandiu *P* 23 hisce *A*, ii se *Burman* 25 Africanio *M*, Africano *AP, em. Burer* | Praeteio *A*

ipsius adventus vigore ac fulgore occupatus se Caesari
tradidit; uterque legatorum et quisquis cuiusque ordinis
sequi eos voluerat, remissi ad Pompeium.

51. Proximo anno cum Dyrrachium ac vicina ei 1
urbi regio castris Pompei obtineretur, qui accitis ex omni-
bus transmarinis provinciis legionibus, equitum ac peditum
auxiliis, regumque et tetrarcharum simulque dynastarum
copiis inmanem exercitum confecerat et mare praesidiis
classium, ut rebatur, saepserat, quo minus Caesar legiones
posset transmittere, sua et celeritate et fortuna C. Caesar 2
usus nihil in mora habuit, quo minus eo quo vellet ipse
exercitusque classibus perveniret, et primo paene castris
Pompei sua iungeret, mox etiam obsidione munimentisque
eum complecteretur. sed inopia obsidentibus quam ob-
sessis erat gravior. tum Balbus Cornelius excedente huma- 3
nam fidem temeritate ingressus castra hostium saepiusque
cum Lentulo conlocutus consule, dubitante quanti se ven-
deret, illis incrementis fecit viam, quibus non *in* Hispania
ex cive natus, sed Hispanus, in triumphum et ponti-
ficatum adsurgeret fieretque ex privato consularis. varia-
tum deinde proeliis, sed uno longe magis Pompeianis
prospero, quo graviter impulsi sunt Caesaris milites.

52. Tum Caesar cum exercitu fatalem victoriae suae 1
Thessaliam petiit. Pompeius, longe diversa aliis suadenti- 2
bus, quorum plerique hortabantur, ut in Italiam trans-

1 aduentu *AP* 3 remisit *AP* 4 uicina *P*: uicinia *AM* 5 Pompei *A*: Pompeio *MP*, *sed* o *in M punct.* | obtineretur *Heinsius*: retinetur *MAP*, teneretur *v.* | ex *A corr. ex* et 7 et *add. Gelenius* | tetarcharum *AM* | simulq. *MP*: simul *A*, *haud scio an recte cf.* 56, 1 8 praesidii dis *A* 9 ut rebatur *A s. l. et Rhen. in marg.* uirebatur *A* 1 *m. P* 11 quo vellet (*sine* eo) *Salmasius*: et cum vellet *AP*, et cum vellet et quo vellet *Ruhnk.* 14 obsessis erat *P*: obsesserat *A* 17 consule *A*: COS. *P* 18 in H. ex cive *Morgenstern*: Hispaniae Asiae *AP*, Hispaniensi cive *Burman*, Hispaniensis *Lipsius* 19 triumphum pontificatumque *ed. Orell. errore* 20 ex peregrino *Burman* 22 quo *delevit* Froehlich

mitteret (neque hercules quidquam partibus illis salubrius
fuit), alii, ut bellum traheret, quod dignatione partium
in dies ipsis magis prosperum fieret, usus impetu suo
3 hostem secutus est. aciem Pharsalicam et illum cruen-
tissimum Romano nomini diem tantumque utriusque exer-
citus profusum sanguinis et conlisa inter se duo rei
publicae capita effossumque alterum Romani imperii lumen
et tot talesque Pompeianarum partium caesos viros non
4 recipit enarranda hic scripturae modus. illud notandum
est: ut primum C. Caesar inclinatam vidit Pompeianorum
aciem, neque prius neque antiquius quidquam habuit, quam
ut in omnes partes, ut militari verbo ex consuetudine
5 utar, dimitteret * *. pro dii immortales, quod huius volun-
tatis erga Brutum suae postea vir tam mitis pretium tulit!
6 nihil *in* illa victoria mirabilius, magnificentius, clarius
fuit, quam quod neminem nisi acie consumptum civem
patria desideravit: sed munus misericordiae corrupit per-
tinacia, cum libentius vitam victor iam daret, quam victi
acciperent.

1 53. Pompeius profugiens cum duobus Lentulis con-
sularibus Sextoque filio et Favonio praetorio, quos comites
ei fortuna adgregaverat, aliis, ut Parthos, aliis, ut Africam
peteret, in qua fidelissimum partium suarum haberet regem

1 illius *Burman* 2 fuisset *Cludius* | dignationi *MAP* | partium *AP*: partem *M* 3 in die (indies *AP*) ipsiis (ipsis *P*) *MAP* 5 Romano *P*: Romani *MA* 6 conlisa *Gelenius*: consilio *AP* 8 et *addidi* 9 enarrandae *A* 12 ut *add. Gelenius* | uerbo *A*: et uerbo *P* | ex *Lipsius*: et *AP* 13 *supplet Ruhnk.* (*post* in omnes partes): praecones clamantes 'parce civibus'; *an, ut nanciscamur verbum militare, supplendum est*: signum (*vel* tesseram) 'parce civibus'? *cf. Suet. Caes.* 75 acie Pharsalica proclamavit ut civibus parceretur. *App. B. C.* 2, 80 κήρυκας ἐς τὰς τάξεις πανταχοῦ περιέπεμπεν, οἳ τοῖς νικῶσιν ἐκέλευον ἀψαυστεῖν τῶν ὁμοεθνῶν κτλ. | proh *A* 14 suae *om. A* | post eam *AP, em. Rhenanus in marg.* 15 in illa . . quam quod *Haase*: illa . . quando *AP* 17 corrumpit *AP, em. Rhen. in mg.* 18 uictoriam dare *AP, em. Burer*
21 sextoque *P* 23 in quo *AP*

Iubam, suadentibus, Aegyptum petere proposuit memor
beneficiorum, quae in patrem eius Ptolemaei, qui tum
puero quam iuveni propior regnabat Alexandriae, contu-
lerat. sed quis in adversis beneficiorum servat memo- 2
riam? aut quis ullam calamitosis deberi putat gratiam?
aut quando fortuna non mutat fidem? missi itaque ab
rege, qui venientem Cn. Pompeium (is iam a Mytilenis
Corneliam uxorem receptam in navem fugae comitem
habere coeperat) consilio Theodoti et Achillae exciperent
hortarenturque, ut ex oneraria in eam navem, quae ob-
viam processerat, transcenderet: quod cum fecisset, prin-
ceps Romani nominis imperio arbitrioque Aegyptii mancipii
C. Caesare P. Servilio consulibus iugulatus est. hic post 3
tres consulatus et totidem triumphos domitumque terra-
rum orbem sanctissimi atque praestantissimi viri in id
evecti, super quod ascendi non potest, duodesexagesimum
annum agentis pridie natalem ipsius vitae fuit exitus, in
tantum in illo viro a se discordante fortuna, ut cui modo
ad victoriam terra defuerat, deesset ad sepulturam. quid 4
aliud quam nimium occupatos dixerim, quos in aetate et
tanti et paene nostri saeculi viri fefellit quinquennium?
cum a C. Atilio et Q. Servilio consulibus tam facilis esset
annorum digestio. quod adieci, non ut arguerem, sed ne
arguerer.

54. Non fuit maior in Caesarem, quam in Pompeium 1
fuerat, regis eorumque, quorum is auctoritate regebatur,
fides. quippe cum venientem eum temptassent insidiis ac
deinde bello lacessere auderent, utrique summorum im-
peratorum, *alteri mortuo*, alteri superstiti meritas poenas

2 Ptolomaei *AP* 3 prior (*add. s. l.* pior) *A* 9 coeperat *A et Frotscher*: ceperat *P* | Achillae*P*: Achili *M*, Achi *A* 10 obuiam *om. A* 15 atque *A*: ac *P* | uiri *om. A* 20 aetatem *AP, em. Rhen. in mg.* 21 et *om. A* 22 facilis *Gelenius*: felix (foelix *A*) *AP* 25 maior *P*: non maior *MA* 27 temtassent *A*, tentassent *P* 28 summorum *Mommsen*: summo *AP* 29 alteri mortuo *supplevit Lipsius*

2 luere suppliciis. nusquam erat Pompeius corpore, adhuc
ubique vivebat nomine. quippe ingens partium eius favor
bellum excitaverat Africum, quod ciebat rex Iuba et Scipio,
vir consularis, ante biennium quam extingueretur Pom-
3 peius, lectus ab eo socer, eorumque copias auxerat M. Cato,
ingenti cum difficultate itinerum locorumque inopia per-
ductis ad eos legionibus: qui vir cum summum ei a mili-
tibus deferretur imperium, honoratiori parere maluit.
1 55. Admonet promissae brevitatis fides, quanto omnia
transcursu dicenda sint. sequens fortunam suam Caesar
pervectus in Africam est, quam occiso C. Curione, Iulia-
narum duce partium, Pompeiani obtinebant exercitus. ibi
primo varia fortuna, mox pugnavit sua, inclinataeque
2 hostium copiae: nec dissimilis ibi adversus victos quam
in priores clementia Caesaris fuit. victorem Africani belli
Caesarem gravius excepit Hispaniense (nam victus ab eo
Pharnaces vix quidquam gloriae eius adstruxit), quod
Cn. Pompeius, Magni filius, adulescens impetus ad bella
maximi, ingens ac terribile conflaverat, undique ad eum
adhuc paterni nominis magnitudinem sequentium ex toto
3 orbe terrarum auxiliis confluentibus. sua Caesarem in
Hispaniam comitata fortuna est, sed nullum umquam atro-
cius periculosiusque ab eo initum proelium, adeo ut plus
quam dubio Marte descenderet equo consistensque ante
recedentem suorum aciem, increpita prius fortuna, quod
se in eum servasset exitum, denuntiaret militibus vestigio
se non recessurum: proinde viderent, quem et quo loco
4 imperatorem deserturi forent. verecundia magis quam
virtute acies restituta, et a duce quam a milite fortius.

2 uiuebat *Heinsius*: Iubae *AP* 5 socer *MA*: sacer *P* 7 a militibus *MA*: ambitus *P* 8 parere *Burer*: parare *P*, parari *A* 9 quando *A* 10 sunt *A* 11 in peruectus in *A* | est *Orelli*: et *A*, *om. P* | C. *add. Stanger* 13 fortuna, mox p. sua *Acid. et Lipsius*: fortunam expugnauit uia *AP* 16 Caesarem *A*: C. Caesarem *P* 18 ad bellandum *Gelenius* 25 increpata *A pr. m.* 29 restituta et a *Orelli*: restitutae C. A. *M.*, restitutae sunt a *AP*

Cn. Pompeius gravis vulnere inventus inter solitudines
avias interemptus est; Labienum Varumque acies abstulit.
56. Caesar omnium victor regressus in urbem, quod 1
humanam excedat fidem, omnibus, qui contra se arma
tulerant, ignovit, *et* magnificentissimis gladiatorii muneris,
naumachiae et equitum peditumque, simul elephantorum
certaminis spectaculis epulique per multos dies dati cele-
bratione replevit eam. quinque egit triumphos: Gallici 2
apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testu-
dine, Africi ebore, Hispaniensis argento rasili constitit.
pecunia ex manubiis lata paulo amplius sexiens miliens
sestertium. neque illi tanto viro et tam clementer omni- 3
bus victoriis suis uso plus quinque mensium principalis
quies contigit. quippe cum mense Octobri in urbem re-
vertisset, idibus Martiis, coniurationis auctoribus Bruto
et Cassio, quorum alterum promittendo consulatum non
obligaverat, contra differendo Cassium offenderat, adiectis
etiam consiliariis caedis familiarissimis omnium et fortuna
partium eius in summum evectis fastigium, D. Bruto et
C. Trebonio aliisque clari nominis viris, interemptus est.
cui magnam invidiam conciliarat M. Antonius, omnibus 4
audendis paratissimus, consulatus collega, inponendo capiti
eius Lupercalibus sedentis pro rostris insigne regium, quod
ab eo ita repulsum erat, ut non offensus videretur.
57. Laudandum experientia consilium est Pansae 1
atque Hirtii, qui semper praedixerant Caesari, ut princi-
patum armis quaesitum armis teneret: ille dictitans mori
se quam timeri malle dum clementiam, quam praestiterat,

1 graui *A*, *cf. Liv.* 36, 20, 5 5 et *add. Ruhnken*, magnificentissimisque *Burer* (*ex M?*) 10 Afri *A* 11 sexies milies SH *P*, *pro* sexiens, *quod falsum esse constat, coniecit Hotomanus* sexagies, *Lipsius* decies sexies 12 tanto viro *om. A* 13 uictoribus suis *M*, *om. AP* 15 coniurationibus *A* 19 reuectis *AP* 20 Tribonio *AP* 22 paratissimos consulatos *A* 24 ita . . offensus *Rhenanus*: id . . offensum *AP* 28 timere *A* (*sed* timeri *corr.*)

expectat, incautus ab ingratis occupatus est, cum quidem
plurima ei praesagia atque indicia dii immortales futuri
2 obtulissent periculi. nam et haruspices praemonuerant,
ut diligentissime iduum Martiarum caveret diem, et uxor
Calpurnia territa nocturno visu, ut ea die domi subsisteret,
orarat, et libelli coniurationem nuntiantes dati neque pro-
3 tinus ab eo lecti erant. sed profecto ineluctabilis fato-
rum vis, cuiuscumque fortunam mutare constituit, consilia
corrumpit.

1 58. Quo anno id patravere facinus Brutus et Cas-
2 sius, praetores erant, D. Brutus consul designatus: hi una
cum coniurationis globo, stipati gladiatorum D. Bruti manu,
Capitolium occupavere. tum consul Antonius (quem cum
simul interimendum censuisset Cassius testamentumque
Caesaris abolendum, Brutus repugnaverat dictitans nihil
amplius civibus praeter tyranni — ita enim appellari
Caesarem facto eius expediebat — petendum esse san-
3 guinem) convocato senatu, cum iam Dolabella, quem sub-
stituturus sibi Caesar designaverat consulem, fasces atque
insignia corripuisset consulis, velut pacis auctor liberos
suos obsides in Capitolium misit fidemque descendendi
4 tuto interfectoribus Caesaris dedit. et illud decreti Athenien-
sium celeberrimi exemplum, relatum a Cicerone, oblivionis
praeteritarum rerum decreto patrum comprobatum est.

1 59. Caesaris deinde testamentum apertum est, quo
C. Octavium, nepotem sororis suae Iuliae, adoptabat. de
cuius origine, etiam si per se nitet, pauca dicenda sunt.

2 plurima ei *Orelli*: plurimi *MA*, plurima *A corr. et P* 4 diligentissimae *A* 6 *orabat *AP* | neque p. ab eo *A*: ab eo neque p. *P*, ab obvio n. p. *Burman ex Suet. Caes.* 81 8 cuiuscumque *Gelenius*: cuius cum (quom *P*) *MAP*, cuius *Aldus*, cuiusque *Salmasius*; *at tum exspectares*: vis est cuiusque
10 id id *A* | M. Brutus *Heinsius* | Cassius *Stanger*: C. Cassius *AP* 13 tum *Haase*: cum *AP* 18 Dolobella *P* | quam substiturus *A* 19 COS. *P* 20 consulis *A*: COS. *P*, consularia *Aldus* 27 per se nitet *Burman*: praeuenit et *AP*, praenitet *Heinsius*

fuit C. Octavius ut non patricia, ita admodum speciosa 2
equestri genitus familia, gravis, sanctus, innocens, dives.
hic praetor inter nobilissimos viros creatus primo loco,
cum ei dignatio Iulia genitam Atiam conciliasset uxorem,
ex eo honore sortitus Macedoniam appellatusque in ea
imperator, decedens ad petitionem consulatus obiit prae-
textato relicto filio. quem C. Caesar, maior eius avun- 3
culus, educatum apud Philippum vitricum dilexit ut suum,
natumque annos duodeviginti Hispaniensis militiae ad-
secutum se postea comitem habuit, numquam aut alio
usum hospitio quam suo aut alio vectum vehiculo, ponti-
ficatusque sacerdotio puerum honoravit. et patratis bellis 4
civilibus ad erudiendam liberalibus disciplinis singularis
indolem iuvenis Apolloniam eum in studia miserat, mox
belli Getici ac deinde Parthici habiturus commilitonem.
cui ut est nuntiatum de caede avunculi, cum protinus 5
ex vicinis legionibus centuriones suam suorumque militum
operam ei pollicerentur neque eam spernendam Salvidienus
et Agrippa dicerent, ille festinans pervenire in urbem
omnem ordinem ac rationem et necis et testamenti Brun-
dusii comperit. cui adventanti Romam inmanis amicorum 6
occurrit frequentia, et cum intraret urbem, solis orbis
super caput eius curvatus aequaliter rotundatusque in co-

1 Octavius (*vel* Octavii) pater *Cludius* | speciose *A* 3 praeter *A* 4 Iuliam *A* | Atiam *A*: Acciam *P* 5 in eam *AP*, *em. Gelen.* (ex ea *Ursinus*) 9 XVIII] XVII *Oudendorp* | Hispaniensi militia *Lips.* 12 patratis *Aldus*: paratis *AP* 13 erudiendam *A ut coni. Ruhnken*: erudiendum *P* 15 Getici *A*: Gethici *P* 17 suas *AP* 18 pollicentur *MA* 20 ordinem ac rat. *Munckerus*: ordinationem *AP* 22 intraret, circa orbem solis orbis *Haase* 23 rutilatusque *G. A. Koch in progr. Lips.* (1866) | in coloreum arcum *Kreyssig*, in morem arcus *Bothe*, *fort.* in circulum arcus, *cf. Sen. Nat. Qu.* 1, 2, 1 memoriae proditum est, quo die D. Augustus . . . intravit, circa solem visum coloris varii circulum, qualis esse in arcu solet: hunc Graeci halo vocant, nos dicere coronam aptissime possimus.

lorem arcus velut coronam tanti mox viri capiti imponens
conspectus est.
1 60. Non placebat Atiae matri Philippoque vitrico
adiri nomen invidiosae fortunae Caesaris, sed adserebant
salutaria rei publicae terrarumque orbis fata conditorem
2 conservatoremque Romani nominis. sprevit itaque caelestis
animus humana consilia et cum periculo potius summa
quam tuto humilia proposuit sequi maluitque avunculo et
Caesari de se quam vitrico credere, dictitans nefas esse,
quo nomine Caesari dignus esset visus, semet ipsum *sibi*
3 videri indignum. hunc protinus Antonius consul superbe
excepit (neque is erat contemptus, sed metus) vixque ad-
misso in Pompeianos hortos loquendi secum tempus dedit,
mox etiam velut insidiis eius petitus sceleste insimulare
4 coepit, in quo turpiter deprehensa eius vanitas est. aperte
deinde Antonii ac Dolabellae consulum ad nefandam do-
minationem erupit furor. sestertium septiens miliens,
depositum a C. Caesare ad aedem Opis, occupatum ab
Antonio, actorum eiusdem insertis falsis vitiatisque cor-
rupti commentarii atque omnia pretio temperata, vendente
5 rem publicam consule. idem provinciam D. Bruto de-
signato consuli decretam Galliam occupare statuit, Dola-
bella transmarinas decrevit sibi; interque naturaliter dis-
simillimos ac diversa volentis crescebat odium, eoque
C. Caesar iuvenis cotidianis Antonii petebatur insidiis.
1 61. Torpebat oppressa dominatione Antonii civitas:
indignatio et dolor omnibus, vis ad resistendum nulli ad-
erat, cum C. Caesar undevicesimum annum ingressus,
mira ausus ac summa consecutus privato consilio maiorem
2 senatu pro re publica animum habuit primumque a Ca-

3 Atiae *A*: Acciae *P* 5 orbi *Burman* 9 cedere *AP, em. Gelenius* 10 sibi *addidit Lipsius* 12 excipit *AP, em. Cludius* 17 sestertium septiens *A*: SH septies *P* | milies *AP* 19 uitiatisque *Cludius*: ciuitatibusque *AP*; *aliorum conatus v. apud Kritz.* | corruptis commentariis *AP* 22 occuparet *A* 30 Galatia *AP*

latia, mox a Casilino veteranos excivit paternos: quorum
exemplum secuti alii brevi in formam iusti coiere exer-
citus. mox cum Antonius occurrisset exercitui, quem ex
transmarinis provinciis Brundusium venire iusserat, legio
Martia et quarta cognita et senatus voluntate et tanti
iuvenis indole sublatis signis ad Caesarem se contulerunt.
eum senatus honoratum equestri statua, quae hodieque 3
in rostris posita aetatem eius scriptura indicat, (qui honor
non alii per trecentos annos quam L. Sullae et Cn. Pom-
peio et C. Caesari contigerat) pro praetore una cum con-
sulibus designatis Hirtio et Pansa bellum cum Antonio
gerere iussit. *id* ab eo annum agente vicesimum fortissime 4
circa Mutinam administratum est et D. Brutus obsidione
liberatus. Antonius turpi ac nuda fuga coactus deserere
Italiam, consulum autem alter in acie, alter post paucos
dies ex volnere mortem obiit.

62. Omnia ante quam fugaretur Antonius honorifice 1
a senatu in Caesarem exercitumque eius decreta sunt
maxime auctore Cicerone; sed ut recessit metus, erupit
voluntas protinusque Pompeianis partibus rediit animus.
Bruto Cassioque provinciae, quas iam ipsi sine ullo se- 2
natus consulto occupaverant, decretae, laudati quicumque
se iis exercitus tradidissent, omnia transmarina imperia
eorum commissa arbitrio. quippe M. Brutus et C. Cassius, 3
nunc metuentes arma Antonii, nunc ad augendam eius
invidiam simulantes se metuere, testati edictis libenter se
vel in perpetuo exilio victuros, dum rei publicae con-

2 breui *MA*: in breui *P* | in forma iusti coire *MA, em. P* 5 Martio *A* | tanta *Ruhnk.* 7 senatum *A* 9 Cn.] C. *A* 10 pro praetore *Sigonius*: pro P. R. *AP* 12 id *add. Gelenius* | fortiter *ed. Orell. operarum errore* 13 est et *P*: esset *A* 23 se hiis se *A*, his se *P*, se iis et *Orelli* 24 arbitrio *P*: imperio *A*, *ex qua lectione, nisi calami lapsu orta est, suspicere scribendum esse:* omnia transmarina eorum c. imperio 27 reip. *Gelenius*: resp. *AP*, res p. constaret et c. *Haase*, *quam in sententiam saltem melius foret*: dum publica const. concordia

staret concordia, nec ullam belli civilis praebituros ma-
teriam, plurimum sibi honoris esse in conscientia facti
sui, profecti urbe atque Italia, intento ac pari animo sine
auctoritate publica provincias exercitusque occupaverant
et, ubicumque ipsi essent, praetexentes esse rem publicam,
pecunias etiam, quae ex transmarinis provinciis Romam
ab quaestoribus deportabantur, a volentibus acceperant.
4 quae omnia senatus decretis comprensa et comprobata
sunt et D. Bruto, quod alieno beneficio viveret, decretus
triumphus, Pansae atque Hirtii corpora publica sepultura
5 honorata, Caesaris adeo nulla habita mentio, ut legati,
qui ad exercitum eius missi erant, iuberentur summoto
eo milites adloqui. non fuit tam ingratus exercitus, quam
fuerat senatus: nam cum eam iniuriam dissimulando Caesar
ipse ferret, negavere milites sine imperatore suo ulla se
6 audituros mandata. hoc est illud tempus, quo Cicero in-
sito amore Pompeianarum partium Caesarem laudandum
et tollendum censebat, cum aliud diceret, aliud intel-
legi vellet.

1 63. Interim Antonius fuga transgressus Alpes, primo
per conloquia repulsus a M. Lepido, qui pontifex maximus
in C. Caesaris locum furto creatus decreta sibi Hispania
adhuc in Gallia morabatur, mox saepius in conspectum
veniens militum (cum et Lepido omnes imperatores forent
meliores et multis Antonius, dum erat sobrius), per aversa
castrorum proruto vallo a militibus receptus est: qui
titulo imperii cedebat Lepido, cum summa virium penes
2 eum foret. sub Antonii ingressum in castra Iuventius
Laterensis, vir vita ac morte consentaneus, cum acerrime
suasisset Lepido, ne se cum Antonio hoste iudicato iun-
3 geret, inritus consilii gladio se ipse transfixit. Plancus

3 ac parato *Burman* 7 auolantibus *A* 9 D.] Decio *A* 14 *Caesar ipse: Caesari *AP*, Caesar *v*. 18 aliut ... aliut *A* 21 qui pont. max. *om. A* 25 auersam castrorum proruta *AP*, *em. Gelenius* 26 a *add. Heinsius*

deinde dubia, id est sua fide, diu quarum esset partium
secum luctatus ac sibi difficile consentiens, et nunc adiu-
tor D. Bruti designati consulis, collegae sui, senatuique
se litteris venditans, mox eiusdem proditor, Asinius autem
Pollio firmus proposito et Iulianis partibus fidus, Pom-
peianis adversus, uterque exercitus tradidere Antonio.

64. D. Brutus desertus primo a Planco, postea etiam 1
insidiis eiusdem petitus, paulatim relinquente eum exercitu
fugiens in hospitis cuiusdam nobilis viri, nomine Cameli,
domo ab iis, quos miserat Antonius, iugulatus est iustissi-
masque optime de se merito viro C. Caesari poenas de-
dit, cuius cum primus omnium amicorum fuisset, inter- 2
fector fuit et fortunae, ex qua fructum tulerat, invidiam
in auctorem relegabat censebatque aequum, quae acceperat
a Caesare, retinere, Caesarem, qui illa dederat, perire.
haec sunt tempora, quibus M. Tullius continuis actionibus 3
aeternas Antonii memoriae inussit notas, sed hic fulgen-
tissimo et caelesti ore, at tribunus Cannutius canina rabie
lacerabat Antonium. utrique vindicta libertatis morte stetit; 4
sed tribuni sanguine commissa proscriptio, Ciceronis ut
satiato Antonio paene finita. Lepidus deinde a senatu
hostis iudicatus est, ut ante fuerat Antonius.

65. Tum inter eum Caesaremque et Antonium com- 1
mercia epistularum et condicionum iacta mentio, cum
Antonius et subinde Caesarem admoneret, quam inimicae
ipsi Pompeianae partes forent et in quod iam emersissent
fastigium et quanto Ciceronis studio Brutus Cassiusque
attollerentur, denuntiaretque se cum Bruto Cassioque, qui

5 propositi *Acidalius* 7 postea *A*: post *P* 9 hospitiis *A* | Camilli *Cludius ex App. b. civ.* 3, 98 10 ab his *AP* 12 primus *A*: primis *P*, cui cum in primis *Heinsius* 15 quia illa *AP* | peristhaec *A*, peris. Haec *P*, perire *uel* perisse *Rhen. in marg.* 18 et scelestiore *A* | canina *Ruhnken*: continna *A*, continua *P* 20 *ut: uel *AP*, velut *vulgo*, *cf.* 2, 12, 1. 67, 3 21 paene *A et Burman*: poena *P* 24 facta *Burer* 25 Ant. subinde C. admoneret, et quam *Bipont.*

iam decem et septem legionum potentes erant, iuncturum vires suas, si Caesar eius aspernaretur concordiam, diceretque plus Caesarem patris quam se amici ultioni debere.
2 *tum* igitur inita potentiae societas et hortantibus orantibusque exercitibus inter Antonium etiam et Caesarem facta adfinitas, cum esset privigna Antonii desponsata Caesari. consulatumque iniit Caesar pridie quam viginti annos impleret decimo Kal. Octobres cum collega Q. Pedio post urbem conditam [abhinc] annis septingentis et novem, ante duos et septuaginta, quam tu, M. Vinici, consulatum
3 inires. vidit hic annus Ventidium, per quam urbem inter captivos Picentium in triumpho ductus erat, in ea consularem praetextam iungentem praetoria. idem hic postea triumphavit.

1 66. Furente deinde Antonio simulque Lepido, quorum uterque, ut praediximus, hostes iudicati erant, cum ambo mallent sibi nuntiari, quid passi essent, quam quid meruissent, repugnante Caesare, sed frustra adversus duos, instauratum Sullani exempli malum, proscriptio.
2 nihil tam indignum illo tempore fuit, quam quod aut Caesar aliquem proscribere coactus est aut ab ullo Cicero proscriptus est. abscisaque scelere Antonii vox publica est, cum eius salutem nemo defendisset, qui per tot annos et publicam civitatis et privatam civium defenderat.
3 nihil tamen egisti, M. Antoni, (cogit enim excedere pro-

1 iuncturam *A* 2 adiiceretque *Herelius* 3 ultioni *A*: ultione *A corr. P* 4 *tum igitur: tur *AP*, tum *vel* tunc (*sic item v. l. in A*) *Burer* 5 pacta *Heinsius* 6 desponsata *A*: desponsa *P* 8 collegaq. Pedio *A* 9 abhinc *del. Gelenius*, abh. annos *Orelli* | DCCVIIII *Gelenius*: ACCVIIII. *AP*, DCCXI *Aldus* 11 M. Ventidium *A*, *sed* M. *expuncta*, *fort.* P. Vent. 13 praetoriae *Gelenius*, *ut est* 92, 4 16 cum *MA*: quom *P*
17 *fort.* mallent recordari | quid patrassent *Sauppe*, quid p. essent quam recordari quid *etc. Doederlein; loci obscurissimi probabilis emendatio nondum inventa est* 18 meruissent *A*: emeruissent *P* | adversus duos *om. A* 21 aut bullo *AP* 22 abscissaque *A* | publica audita est *A*

positi formam operis erumpens animo ac pectore indigna-
tio) nihil, inquam, egisti mercedem caelestissimi oris et
clarissimi capitis abscisi numerando auctoramentoque fu-
nebri ad conservatoris quondam rei publicae tantique con-
sulis inritando necem. rapuisti tu M. Ciceroni lucem 4
sollicitam et aetatem senilem et vitam miseriorem te prin-
cipe quam sub te triumviro mortem, famam vero gloriam-
que factorum atque dictorum adeo non abstulisti, ut au-
xeris. vivit vivetque per omnem saeculorum memoriam, 5
dumque hoc vel forte vel providentia vel utcumque con-
stitutum rerum naturae corpus, quod ille paene solus
Romanorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentia
inluminavit, manebit incolume, comitem aevi sui laudem
Ciceronis trahet omnisque posteritas illius in te scripta
mirabitur, tuum in eum factum execrabitur citiusque e
mundo genus hominum quam *Ciceronis nomen* cedet.

67. Huius totius temporis fortunam ne deflere qui- 1
dem quisquam satis digne potuit, adeo nemo exprimere
verbis potest. id tamen notandum est, fuisse in pro- 2
scriptos uxorum fidem summam, libertorum mediam, ser-
vorum aliquam, filiorum nullam: adeo difficilis est homi-
nibus utcumque conceptae spei mora. ne quid ulli san- 3
ctum relinqueretur, ut in dotem invitamentumque sceleris
Antonius L. Caesarem avunculum, Lepidus Paulum fratrem
proscripserant; nec Planco gratia defuit ad impetrandum,
ut frater eius Plancus Plotius proscriberetur. eoque inter 4
iocos militaris, qui currum Lepidi Plancique secuti erant,
inter execrationem civium usurpabant hunc versum:

De germanis, non de Gallis duo triumphant consules.

3 abscissi *A* 5 invitando *Lipsius* | tu M. *Gelenius*: tum *AP* 15 tuum *P*: tum *A* | citius quem (que in *P*) mundo genus hominum quam cedet *AP*, *recepimus supplementum Laurentii*; *aliorum conatus v. in ed. Kritz.* 17 ne P^1: nec P^2A
19 in *om. A* 23 *ut: uel *AP*, velut *v. cf. ad* 64, 4
26 interio $\overline{\text{COS}}$. militaris *A* 28 et inter *Heinsius*

1 68. Suo praeteritum loco referatur; neque enim
persona umbram actae rei capit. dum in acie Pharsalica
acriter de summa rerum Caesar dimicat, M. Caelius, vir
eloquio animoque Curioni simillimus, sed in utroque per-
fectior nec minus ingeniose nequam, cum ne modica
quidem *re* servari posset (quippe peior illi res familiaris
2 quam mens erat), in praetura novarum tabularum auctor
extitit nequiitque senatus et consulis auctoritate deterreri;
accito etiam Milone Annio, qui non impetrato reditu Iulianis
partibus infestus erat, in urbe seditionem, in agris haud
occulte bellicum tumultum movens, primo summotus a
re publica, mox consularibus armis auctore senatu circa
3 Thurios oppressus est. *in* incepto pari similis fortuna
Milonis fuit, qui Compsam in Hirpinis oppugnans ictus-
que lapide cum P. Clodio, tum patriae, quam armis pete-
bat, poenas dedit, vir inquies et ultra fortem temerarius.
4 quatenus autem aliquid ex omissis peto, notetur immo-
dica et intempestiva libertate usos adversus C. Caesarem
Marullum Epidium Flavumque Caesetium tribunos pl., dum
arguunt in eo regni voluntatem, paene vim dominationis
5 expertos. in hoc tamen saepe lacessiti principis ira ex-
cessit, ut censoria potius contentus nota quam animad-
versione dictatoria summoveret eos a re publica testaretur-
que esse sibi miserrimum, quod aut natura sua ei ex-
cedendum foret aut minuenda dignitas. sed ad ordinem
revertendum est.

3 acriter *Haupt*: Africaque *AP*, circaque *Lipsius* 5 ne modica quidem re *Aldus*: immodica (in modica *P*) quidem *AP*, ne in modica quidem fide *Madvig Adv.* II, 305; *ipse malim* ne immodica quidem re (*vel* fide) 8 et consulis (*sic iam Lipsius*) auctor. *Cludius*: et auctoritate COSS. *AP*, senatus consulto et auct. cons. *Orelli* 9 impetrato *P*: imperator *A* 10 in agris haud *Mommsen*: haud magis *AP*, at in agris *Lips.* 13 Turios *AP* | in *add. Madvig*, in coepto *Vossius* 14 Irpinis *AP* 15 cum *Orelli*: tum *AP* 16 fortem *M*: sortem *AP* 17 repeto *Heinsius* 19 Caesetium *M*: Caese etiam *AP* | duum *A* 20 uim Domitianis *A* 22 contemptus *MA*

69. Iam et Dolabella in Asia C. Trebonium con- 1
sularem, cui succedebat, fraude deceptum Zmyrnae occi-
derat, virum adversus merita Caesaris ingratissimum par-
ticipemque caedis eius, a quo ipse in consulare provectus
fastigium fuerat, et C. Cassius acceptis a Statio Murco et 2
Crispo Marcio, praetoriis viris imperatoribusque, praevalidis
in Syria legionibus inclusum Dolabellam, qui praeoccupata
Asia in Syriam pervenerat, Laodiciae expugnata ea urbe
interfecerat (ita tamen, ut ad ictum servi sui Dolabella
non segniter cervicem daret) et decem legiones in eo
tractu sui iuris fecerat, et M. Brutus C. Antonio, fratri 3
M. Antonii, in Macedonia Vatinioque circa Dyrrachium
volentis legiones extorserat (sed Antonium bello lacessierat,
Vatinium dignatione obruerat, cum et Brutus cuilibet du-
cum praeferendus videretur et Vatinius nulli non esset
postferendus, in quo deformitas corporis cum turpitudine 4
certabat ingenii, adeo ut animus eius dignissimo domicilio
inclusus videretur) eratque septem legionibus validus. at
lege Pedia, quam consul Pedius collega Caesaris tulerat, 5
omnibus, qui Caesarem patrem interfecerant, aqua igni-
que damnatis interdictum erat: quo tempore Capito, pa-
truus meus, vir ordinis senatorii, Agrippae subscripsit in
C. Cassium. dumque ea in Italia geruntur, acri atque 6
prosperrimo bello Cassius Rhodum, rem inmanis operis,
ceperat, Brutus Lycios devicerat, et inde in Macedoniam
exercitus traiecerant, cum per omnia repugnans naturae

2 succensebat *Ruhnk.* | Zmyrnae *A*: Smyrnae *P* 5 Statio *Ursinus*: Staio *P*, Caio *A* 6 Martio *A* | imperatoribus qui *AP, em. Bonhommeus* 8 Laodicia *MA*, Laodiceam *P*, *em. Vossius* | expugnat *MA* 9 interfecerat *Rhenanus* (*vel* confecerat): fecerat *AP* | ad ictum *Rhenanus*: adiectum *AP* 12 Atinioque *A* 13 uolentis *MA*: noluentis *P* 14 Vatinius *AP* 15 nulli non *Aldus* (*idem* n. homini non *proponens*): nulli nōī (nomini *P*) non *AP*, nulli omnino non *Heinsius* 16 corporis *MA*: *om. P* 18 teneretur *ed. Orell. operarum errore* 18 at *Lipsius*: et *AP*, sed *Kreyssig* 21 damnatis *del. Delbenius*

suae Cassius etiam Bruti clementiam vinceret. neque re-
perias, quos aut pronior fortuna comitata sit aut veluti
fatigata maturius destituerit quam Brutum et Cassium.
1 70. Tum Caesar et Antonius traiecerunt exercitus
in Macedoniam et apud urbem Philippos cum Bruto Cassio-
que acie concurrerunt. cornu, cui Brutus praeerat, im-
pulsis hostibus castra Caesaris cepit (nam ipse Caesar,
etiamsi infirmissimus valetudine erat, obibat munia ducis,
oratus etiam ab Artorio medico, ne in castris remaneret,
manifesta denuntiatione quietis territo), id autem, in quo
Cassius fuerat, fugatum ac male mulcatum in altiora *se*
2 receperat loca. tum Cassius ex sua fortuna eventum
collegae aestimans, cum dimisisset evocatum iussissetque
nuntiare sibi, quae esset multitudo ac vis hominum, quae
ad se tenderet, tardius eo nuntiante, cum in vicino esset
agmen cursu ad eum tendentium neque pulvere facies aut
signa denotari possent, existimans hostes esse, qui irrue-
rent, lacerna caput circumdedit extentamque cervicem in-
3 territus liberto praebuit. deciderat Cassii caput, cum
evocatus advenit nuntians Brutum esse victorem. qui
cum imperatorem prostratum videret, sequar, inquit, eum,
quem mea occidit tarditas, et ita in gladium incubuit.
4 post paucos deinde dies Brutus conflixit cum hostibus et
victus acie cum in tumulum nocte ex fuga se recepisset,
impetravit a Stratone Aegeate, familiari suo, ut manum
5 morituro commodaret sibi; reiectoque laevo super caput
brachio, cum mucronem gladii eius dextera tenens sinistrae
admovisset mammillae ad eum ipsum locum, qua cor emi-
cat, impellens se in vulnus uno ictu transfixus expiravit
protinus.

5 cum *Stanger*: cum M. *AP* 10 manifeste *AP*, *em. Heinsius* (manifestae *Vascosanus*) 11 mulctatum *A*, multatum *P*, *em. Puteanus* | se *add. Gelenius* 14 nuntiari *A et Cludius* 22 occubuit *A* 24 in tumultum *AP* 25 imperauit Astratone Aegeatae *A* 28 mamillae *A* 29 expirauit. Protenus (Protinus *P*) Messalla (Messala *A*) *AP*, expir. pro-

71. *Corvinus* Messalla, fulgentissimus iuvenis, proxi- 1
mus in illis castris Bruti Cassiique auctoritati, cum essent
qui eum ducem poscerent, servari beneficio Caesaris
maluit quam dubiam spem armorum temptare amplius;
nec aut Caesari quidquam ex victoriis suis fuit laetius
quam servasse Corvinum aut maius exemplum hominis
grati ac pii, quam Corvini in Caesarem fuit. non aliud
bellum cruentius caede clarissimorum virorum fuit. tum
Catonis filius cecidit; eadem Lucullum Hortensiumque, 2
eminentissimorum civium filios, fortuna abstulit; nam
Varro ad ludibrium moriturus Antonii digna illo ac vera 3
de exitu eius magna cum libertate ominatus est. Drusus
Livius, Iuliae Augustae pater, et Varus Quintilius ne
temptata quidem hostis misericordia alter se ipse in
tabernaculo interemit, Varus autem liberti, quem id fa-
cere coëgerat, manu, cum se insignibus honorum velasset,
iugulatus est.

72. Hunc exitum M. Bruti partium septimum et 1
tricesimum annum agentis fortuna esse voluit, incorrupto
animo eius in diem, quae illi omnes virtutes unius te-
meritate facti abstulit. fuit autem dux Cassius melior, 2
quanto vir Brutus: e quibus Brutum amicum habere
malles, inimicum magis timeres Cassium; in altero maior
vis, in altero virtus: qui si vicissent, quantum rei publicae
interfuit Caesarem potius habere quam Antonium principem,
tantum retulisset habere Brutum quam Cassium. Cn. Do- 3
mitius, pater L. Domitii nuper a nobis visi, eminentissimae
ac nobilissimae simplicitatis viri, avus huius Cn. Domitii,
clarissimi iuvenis, occupatis navibus cum magno sequentium

tenus. Messala *Scheffer*, expiravit. Corvinus M. *Bipontini*; *nos* protinus *retento* Corvinus, *quod nomen propter versum 6 sq. necessarium videtur, addere maluimus*

2 authoritate *A* 4 tentare *P, item infra* 14 tentata 7 Corvini *Bothe*: Coruinus *AP* 13 Liviae Augustae *Aldus* 19 et XXX. *P*, et xxx^{VII} *A* | fortunae A | corrupto *AP, em. Tollius* 21 facti *Rhenanus*: fecit *AP*

consilia sua comitatu fugae fortunaeque se commisit, se-
4 met ipso contentus duce partium. Statius Murcus, qui classi et custodiae maris praefuerat, cum omni commissa sibi parte exercitus naviumque Sex. Pompeium, Cn. Magni filium, qui ex Hispania revertens Siciliam armis occu-
5 paverat, petiit. ad quem et e Brutianis castris et ex Italia aliisque terrarum partibus, quos praesenti periculo fortuna subduxerat, proscripti confluebant: quippe nullum habentibus statum quilibet dux erat idoneus, cum fortuna non electionem daret, *sed* perfugium ostenderet exitialemque tempestatem fugientibus statio pro portu foret.

1 73. Hic adulescens erat studiis rudis, sermone barbarus, impetu strenuus, manu promptus, cogitatione celer, fide patri dissimillimus, libertorum suorum libertus servorumque servus, speciosis invidens, ut pareret
2 humillimis: quem senatus paene totus adhuc e Pompeianis constans partibus post Antonii a Mutina fugam eodem illo tempore, quo Bruto Cassioque transmarinas provincias decreverat, revocatum ex Hispania, ubi adversûs eum clarissimum bellum Pollio Asinius praetorius gesserat, in paterna bona restituerat et orae ma-
3 ritimae praefecerat. is tum, ut praediximus, occupata Sicilia servitia fugitivosque in numerum exercitus sui recipiens magnum modum legionum effecerat perque Menam et Menecraten paternos libertos, praefectos classium, latrociniis ac praedationibus infestato mari ad se exercitumque tuendum rapto utebatur, cum eum non de-

2 Statius *Ursinus*: Status *A*, Staius *P* 4 exercitu *AP* 6 petiit *Gelenius*: petit *AP* | ad quem et e *P*: adque (atque *A*) me T' e *MA* 9 statim *Lipsius probante Hauptio im Sächs. Sitzungsber. a.* 1849, 199 10 sed *add. Gelenius* 13 rudis is sermone . . . strennuus *A* 14 cogitatione *Rhenanus*: cogitator *AP, an* cogitando? 18 antonii *A* mutinam *M*, *em. Burer*; Antonianam fugam *AP* 23 istum *AP* 25 per quem *A*

puderet vindicatum armis ac ductu patris sui mare infe-
stare piraticis sceleribus.

74. Fractis Brutianis Cassianisque partibus Antonius 1
transmarinas obiturus provincias substitit. Caesar in Italiam
se recepit eamque longe quam speraverat tumultuosiorem
repperit. quippe L. Antonius consul, vitiorum fratris sui 2
consors, sed virtutum, quae interdum in illo erant, ex-
pers, modo apud veteranos criminatus Caesarem, modo
eos, qui iussa divisione praediorum nominatisque coloniis
agros amiserant, ad arma conciens magnum exercitum
conflaverat. ex altera parte uxor Antonii Fulvia, nihil 3
muliebre praeter corpus gerens, omnia armis tumultuque
miscebat. haec belli sedem Praeneste ceperat; Antonius
pulsus undique viribus Caesaris Perusiam se contulerat:
Plancus, Antonianarum adiutor partium, spem magis osten-
derat auxilii, quam opem ferebat Antonio. usus Caesar 4
virtute et fortuna sua Perusiam expugnavit. Antonium
inviolatum dimisit, in Perusinos magis ira militum quam
voluntate saevitum ducis: urbs incensa, cuius initium in-
cendii princeps eius loci fecit Macedonicus, qui subiecto
rebus ac penatibus suis igni transfixum se gladio flam-
mae intulit.

75. Per eadem tempora exarserat in Campania bel- 1
lum, quod professus eorum, qui perdiderant agros, patro-
cinium ciebat Ti. Claudius Nero praetorius et pontifex,
Ti. Caesaris pater, magni vir animi doctissimique ingenii:
id quoque adventu Caesaris sepultum atque discussum
est. quis fortunae mutationes, quis dubios rerum huma- 2

1 ductum *A* 2 celetibus *Ruhnken* 6 repperit *A*: reperit *P* 9 iussa *Heinsius*: iuste *AP*, iniusta (*vel* iniuste) *Lipsius*, in ista *Sauppe*, instituta *Ruhnken*, novissima *Wilhelm* | colonis *AP*, *em. Heinsius* 12 tumultumque *A* 13 bellis *AP* 15 spem *P*: spe *MA* 18 demisit *A* 24 prodiderant *A* 25 *et* 26 Ti.] T. *AP* 26 uir *P*: uiri *MA* | doctissimique *AP*: rectissimique *Madvig*, promptissimique *Ruhnken*

narum casus satis mirari queat? quis non diversa praesentibus contrariaque expectatis aut speret aut timeat?
3 Livia, nobilissimi et fortissimi viri Drusi Claudiani filia, genere, probitate, forma Romanarum eminentissima, quam postea coniugem Augusti vidimus, quam transgressi ad deos sacerdotem ac filiam, tum fugiens mox futuri sui Caesaris arma minus bimum hunc Tiberium Caesarem, vindicem Romani imperii futurumque eiusdem Caesaris filium, gestans sinu, per avia itinerum vitatis militum gladiis uno comitante, quo facilius occultaretur fuga, pervenit ad mare et cum viro Nerone pervecta in Siciliam est.

1 76. Quod alieno testimonium redderem, eo non fraudabo avum meum. quippe C. Velleius, honoratissimo inter illos trecentos et sexaginta iudices loco a Cn. Pompeio lectus, eiusdem Marcique Bruti ac Ti. Neronis praefectus fabrum, vir nulli secundus, in Campania digressu Neronis a Neapoli, cuius ob singularem cum eo amicitiam partium adiutor fuerat, gravis iam aetate et corpore *cum*
2 comes esse non posset, gladio se ipse transfixit. inviolatam excedere Italia Caesar passus *est* Fulviam Plancumque, muliebris fugae comitem: nam Pollio Asinius cum septem legionibus, diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque eius regionis urbes editis, Antonium petens, vagum adhuc Domitium, quem digressum e Brutianis castris post caedem eius praediximus et propriae classis factum ducem, con-
3 siliis suis inlectum ac fide data iunxit Antonio: quo facto, quisquis aequum se praestiterit, sciat non minus a Pollione in Antonium quam ab Antonio in Pollionem esse conlatum.

2 expectatis *A, sed s. l.* expectans 3 Calidiani *MAP, em. Burer* 7 minus *Vossius:* nus *MP, om. A* | Tiberim *A* 13 eo *Gelenius*: meo *A*, in eo *P* 16 Ti. Neronis *Aldus*: Tironis *A*, Tyronis *P* 19 cum comes *Aldus*: comes *M*, cum *AP* 21 est *add. Cludius* 27 proprae *M* 28 electum *AP, em. Gelenius*

adventus deinde in Italiam Antonii apparatusque contra eum Caesaris habuit belli metum, sed pax circa Brundusium composita. per quae tempora Rufi Salvidieni scelesta con- 4
silia patefacta sunt: qui natus obscurissimis initiis parum habebat summa accepisse et proximus a Cn. Pompeio ipsoque Caesare equestris ordinis consul creatus esse, nisi in id ascendisset, e quo infra se et Caesarem videret et rem publicam.

77. Tum expostulante consensu populi, quem gravis 1
urebat infesto mari annona, cum Pompeio quoque circa Misenum pax inita, qui haud absurde, cum in navi Caesaremque et Antonium cena exciperet, dixit in carinis suis se cenam dare, referens hoc dictum ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio possidebatur. in hoc 2
pacis foedere placuit Siciliam Achaiamque Pompeio concedere, in quo tamen animus inquies manere non potuit. id unum tantummodo salutare adventu suo patriae attulit, quod omnibus proscriptis aliisque, qui ad eum ex diversis causis fugerant, reditum salutemque pactus est: quae res 3
et alios clarissimos viros et Neronem Claudium et M. Silanum Sentiumque Saturninum et Arruntium ac Titium restituit rei publicae. Statium autem Murcum, qui adventu suo classisque celeberrimae vires eius duplicaverat, insimulatum falsis criminationibus, quia talem virum collegam officii Mena et Menecrates fastidierant, Pompeius in Sicilia interfecerat.

1 apparatusque *Sylburg*: praeparatusque *AP*, paratusque *Gelenius* | c. eum Caes. *MA*: Caes. c. eum *P* 2 circa *P*: contra *MA* 3 perque *A* | Rufi *A*: Ruffi *P* 5 summam *AP, em. Acidalius* 6 equestris ordinis *Heinsius*: ex equestri (sequestri *A*, equestris *P*) ordinis *MAP*, ex equestri ordine *Gelenius* 7 in id *Puteanus*: in is *MA*, simul *P* | e quo *P*: equo *MA* 10 urgebat *Cludius, ut iam Acid. cogitaverat* 11 absurdo *AP, em. Rhenanus* 17 attulit *P*: tulit *A* 20 Silanum *MA*: Syllanum *P* 21 Sentiumque *P*: Sentium Q. *MA* | Atruntium (-cium *M*) *MAP* 22 Staium *AP* 25 Menotrades *M*(?), Menocrates *A*, Menocres *P*, *em. Rhenanus*

1 78. Hoc tractu temporum Octaviam, sororem Caesa-
ris, M. Antonius duxit uxorem. redierat Pompeius in Si-
ciliam, Antonius in transmarinas provincias, quas magnis
molimentis Labienus, ex Brutianis castris profectus ad
Parthos, perducto eorum exercitu in Syriam interfectoque
legato Antonii concusserat: qui virtute et ductu Ventidii
una cum Parthorum copiis celeberrimoque iuvenum Pacoro,
2 regis filio, extinctus est. interim Caesar per haec tempora,
ne res disciplinae inimicissima, otium, corrumperet militem,
crebris in Illyrico Delmatiaque expeditionibus patientia
3 periculorum bellique experientia durabat exercitum. eadem
tempestate Calvinus Domitius, cum ex consulatu obtineret
Hispaniam, gravissimi comparandique antiquis exempli
auctor fuit: quippe primi pili centurionem nomine Vi-
billium ob turpem ex acie fugam fusti percussit.

1 79. Crescente in dies et classe et fama Pompei
Caesar molem belli eius suscipere statuit. aedificandis
navibus contrahendoque militi ac remigi navalibusque ad-
suescendo certaminibus atque exercitationibus praefectus
est M. Agrippa, virtutis nobilissimae, labore, vigilia, peri-
culo invictus parendique, sed uni, scientissimus, aliis sane
imperandi cupidus et per omnia extra dilationes positus
2 consultisque facta coniungens. hic in Averno ac Lucrino
lacu speciosissima classe fabricata cotidianis exercitationi-
bus militem remigemque ad summam et militaris et ma-
ritimae rei perduxit scientiam. hac classi Caesar, cum
prius despondente ei Nerone, cui ante nupta fuerat, Li-
viam, auspicatis rei publicae ominibus duxisset eam
3 uxorem, Pompeio Siciliaeque bellum intulit. sed virum
humana ope invictum graviter eo tempore fortuna con-

2 redierat *om.* *A* 4 molimentis *Ruhnken:* momentis *AP* 5 producto *AP*, *em.* *Arntzenius* 6 Venti diuina cum *A* 14 primipili *AP* | Vibillium *MA*: Iubillium *P* 15 opturpem *A* | fuste *ed. princeps prima* 18 milite ac remige *AP* 20 uirtuti *A*, vir virtutis *Ruhnken* 23 coniuges *A* 27 Liuia *A* 28 hominibus *A*

cussit: quippe longe maiorem partem classis circa Veliam
Palinurique promontorium adorta vis Africi laceravit ac
distulit. ea patrando bello mora fuit, quod postea dubia
et interdum ancipiti fortuna gestum est. nam et classis 4
eodem loco vexata est tempestate, et ut navali primo
proelio apud Mylas ductu Agrippae pugnatum prospere,
ita inopinato *Pompeianae* classis adventu gravis sub ipsius
Caesaris oculis circa Tauromenium accepta clades; neque
ab ipso periculum abfuit. legiones, quae cum Cornificio
erant, legato Caesaris, expositae in terram paene a Pom-
peio oppressae sunt. sed ancipitis fortuna temporis mature 5
virtute correcta: explicatis quippe utriusque partis classi-
bus paene omnibus exutus navibus Pompeius Asiam fuga
petivit iussuque M. Antonii, cuius opem petierat, dum
inter ducem et supplicem tumultuatur et nunc dignitatem
retinet, nunc vitam precatur, a Titio iugulatus est: cui 6
in tantum duravit hoc facinore contractum odium, ut mox
ludos in theatro Pompei. faciens execratione populi specta-
culo, quod praebebat, pelleretur.

80. Acciverat gerens contra Pompeium bellum ex 1
Africa Caesar Lepidum cum duodecim semiplenis legioni-
bus. hic vir omnium vanissimus neque ulla virtute tam
longam fortunae indulgentiam meritus exercitum Pompei,
quia propior fuerat, sequentem non ipsius, sed Caesaris
auctoritatem ac fidem, sibi iunxerat inflatusque amplius 2
viginti legionum numero in id furoris processerat, ut
inutilis alienae victoriae comes, quam diu moratus erat,
dissidendo in consiliis Caesari et semper diversa iis, quae
aliis placebant, dicendo, totam victoriam ut suam inter-

3 dispulit *Gelenius* 6 aput Milas *A* 7 Pompeianae *add. Heinsius, alii* adversae *vel* hostilis 10 legatae *A* | in terra *AP* | pene paene *A* 11 matura *AP*, *em. Ruhnk.* 13 fugam *A* 15 *fort.* multum luctatur *cf.* 63, 3 19 quod *om. A* 27 inutilis in alienae *MA* 28 Caesaris *AP*, *em. Acidalius* | his *AP* 29 totam *MA*: tutam *P* | interpretaretur auderetque *Ruhnken*

pretabatur audebatque denuntiare Caesari, excederet Sicilia.
3 non ab Scipionibus aliisque veteribus Romanorum ducum quidquam ausum patratumque fortius quam tunc a Caesare. quippe cum inermis et lacernatus esset, praeter nomen nihil trahens, ingressus castra Lepidi, evitatis *telis*, quae iussu hominis pravissimi in eum iacta erant, cum lacerna eius perforata esset lancea, aquilam legionis rapere ausus
4 est. scires, quid interesset inter duces: armati inermem secuti sunt decimoque anno quam ad indignissimam vita sua potentiam pervenerat, Lepidus et a militibus et a fortuna desertus pulloque velatus amiculo inter ultimam confluentium ad Caesarem turbam latens genibus eius advolutus est. vita rerumque suarum dominium concessa ei sunt, spoliata, quam tueri non poterat, dignitas.
1 81. Subita deinde exercitus seditio, qui plerumque contemplatus frequentiam suam a disciplina desciscit et, quod cogere se putat posse, rogare non sustinet, partim
2 severitate, partim liberalitate discussa principis, speciosumque per idem tempus adiectum supplementum Campanae coloniae * * eius relicti erant publici: pro his longe uberiores reditus duodecies sestertium in Creta insula redditi et aqua promissa, quae hodieque singulare et salubritatis
3 instrumentum et amoenitatis ornamentum est. insigne

2 aliisue *Orelli* 5 telis *supplevit idem* 6 in eum *A*: tela in eum *P* | acta *AP* 9 indignissimam *Ruhnken*: in dissimillimam *AP* 14 tueri *P*: intueri *MA* 15 Secuta *Boxhornius* 19 idem *A*: id *P* 20 coloniae] *supplementum lacunae petendum ex Dionis Cassii l.* 49, 14: *οὕτω μὲν οὖν τότε τοὺς στρατιώτας κατέστησε· καὶ τὸ μὲν ἀργύριον αὐτοῖς αὐτίκα, τὴν δὲ χώραν οὐ πολλῷ ὕστερον ἔδωκε. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐξήρκεσεν ἡ ἐν τῷ δημοσίῳ ἔτι τότε οὖσα, προσεξεπρίατο ἄλλην τε καὶ παρὰ τῶν Καμπανῶν τῶν ἐν τῇ Καπύῃ οἰκούντων συχνήν· καὶ γὰρ ἐποίκων ἡ πόλις πολλῶν ἐδεῖτο etc. Haase supplevit*: concessi enim veteranis agri, qui civibus coloniae eius relicti e. publici; *ipse malim*: veteranis in agros deductis, qui coloniae eius r. e. publici. 22 permissa *Heinsius* 23 instrumentum *Cludius*: instar *AP*

coronae classicae, quo nemo umquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit. victor deinde Caesar reversus in urbem contractas emptionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipsius, publicis se usibus destinare professus est, templumque Apollinis et circa porticus facturum promisit, quod ab eo singulari extructum munificentia est.

82. Qua aestate Caesar tam prospere sepelivit in 1
Sicilia bellum, fortuna, in Caesare et in re publica mitis,
saeviit ad Orientem. quippe Antonius cum tredecim le-
gionibus ingressus Armeniam ac deinde Mediam et per
eas regiones Parthos petens habuit regem eorum obvium:
primoque duas legiones cum omnibus impedimentis tor- 2
mentisque et Statiano legato amisit, mox saepius ipse
cum summo totius exercitus discrimine ea adiit pericula,
a quibus servari se posse desperaret, amissaque non minus
quarta parte militum captivi cuiusdam, sed Romani, con-
silio ac fide servatus, qui clade Crassiani exercitus captus,
cum fortuna non animum mutasset, accessit nocte ad
stationem Romanam praedixitque, ne destinatum iter pete-
rent, sed diverso silvestrique pervaderent. hoc M. Antonio 3
ac tot illis legionibus saluti fuit: de quibus tamen totoque
exercitu haud minus pars quarta, ut praediximus, militum,
calonum servitiique desiderata tertia est; impedimentorum
vix ulla superfuit. hanc tamen Antonius fugam suam,
quia vivus exierat, victoriam vocabat. qui tertia aestate

2 meruerit *A* 4 laxior (*s. l.* laxius) *A* 8 sepelivit in S. bellum *Ruhnken*: Libium in Sicilia Bñ (bene *P*) *AP* 9 et in *A*: in *P* | mitis saeviit *Haupt*: militauit *AP*; *ipse ante Hauptium conieceram*: mitis nutavit (*vel* labavit); *aliorum de loco corruptissimo commenta v. apud Kritzium* 10 XIII. *AP*: XVI *Freinsheim cum Floro et Iustino* 11 egressus *AP* 16 a *add. Kreyssig*: e quibus *Heinsius* | desperaret *Haupt*: desperauerat *AP* 18 est servatus *Gelenius*, s. est *Orelli* 19 fortuna *MA*: fortunam *P* 20 praedestinatum *A* 22 ac tot *Salmasius et Lipius*: acto *AP* 26 uiuos *A antiqua scriptura*

reversus in Armeniam regem eius Artavasden fraude de-
ceptum catenis, sed, ne quid honori deesset, aureis vin-
4 xit. crescente deinde et amoris in Cleopatram incendio
et vitiorum, quae semper facultatibus licentiaque et ad-
sentationibus aluntur, magnitudine, bellum patriae inferre
constituit, cum ante novum se Liberum Patrem appellari
iussisset, cum redimitus hederis coronaque velatus aurea
et thyrsum tenens cothurnisque succinctus curru velut
Liber Pater vectus esset Alexandriae.
1 83. Inter hunc apparatum belli Plancus, non iudicio
recta legendi neque amore rei publicae aut Caesaris,
quippe haec semper impugnabat, sed morbo proditor, cum
fuisset humillimus adsentator reginae et infra servos cliens,
cum Antonii librarius, cum obscenissimarum rerum et
2 auctor et minister, cum in omnia et omnibus venalis,
cum caeruleatus et nudus caputque redimitus arundine et
caudam trahens, genibus innixus Glaucum saltasset in con-
vivio, refrigeratus ab Antonio ob manifestarum rapinarum
indicia transfugit ad Caesarem: et idem postea clemen-
tiam victoris pro sua virtute interpretabatur, dictitans id
probatum a Caesare, cui ille ignoverat; mox autem hunc
3 avunculum Titius imitatus est. haud absurde Coponius,
vir e praetoriis gravissimus, P. Silii socer, cum recens
transfuga multa ac nefanda Plancus absenti Antonio in
senatu obiceret, multa, inquit, mehercules fecit Antonius
pridie quam tu illum relinqueres.
1 84. Caesare deinde et Messala Corvino consulibus
debellatum apud Actium, ubi longe ante quam dimicaretur,
exploratissima Iulianarum partium fuit victoria. vigebat

8 coturnisque *A* 12 impugnarat *Burman* 14 obscoenissimarum *P* 15 et in omnibus *AP*, *em. Gelenius* 21 mox autem (aut *A*) hunc mox a. *MA*, hunc mox a. *P*; *ipse malim* mox autem hunc, suum av. (*vel.* av. suum) 22 M. Titius *Lipsius* | C. Coponius *Kreyssig* 23 e praetoriis *Schegk*: .E. praetorius *MA*, praetorius *P*, egregius, praetorius *Ruhnk.* | P. Silii *Gelenius*: Patersilii *A*, pater, Silii *P* 29 uigebat (urgebat *s. l.*) *A*

in hac parte miles atque imperator, in illa marcebant
omnia: hinc remiges firmissimi, illinc inopia adfectissimi:
navium haec magnitudo modica nec celeritati adversa, illa
specie terribilior: hinc ad Antonium nemo, illinc ad Cae-
sarem cotidie aliquis transfugiebat; rex Amyntas meliora 2
et utiliora secutus; nam Dellius exempli sui tenax ut a
Dolabella *ad Cassium, a Cassio ad Antonium, ita ab
Antonio transiit* ad Caesarem; virque clarissimus Cn. Do-
mitius, qni solus Antonianarum partium numquam reginam
nisi nomine salutavit, maximo et praecipiti periculo trans-
misit ad Caesarem. denique in ore atque oculis Antonianae
classis per M. Agrippam Leucas expugnata, Patrae captae,
Corinthus occupata, bis ante ultimum discrimen classis
hostium superata.

85. Advenit deinde maximi discriminis dies, quo 1
Caesar Antoniusque productis classibus pro salute alter,
in ruinam alter terrarum orbis dimicavere. dextrum na- 2
vium Iulianarum cornu M. Lurio commissum, laevum
Arruntio, Agrippae omne classici certaminis arbitrium;
Caesar ei parti destinatus, in quam a fortuna vocaretur,
ubique aderat. classis Antonii regimen Publicolae Sosio-
que commissum. at in terra locatum exercitum Taurus
Caesaris, Antonii regebat Canidius. ubi initum certamen 3
est, omnia in altera parte fuere, dux, remiges, milites,
in altera nihil praeter milites. prima occupat fugam

1 in (*ante* illa) *add. Vascosanus* | illam arcebant *MA*
2 hic ... illic *Kritz* | remiges *Lipsius*: reges *AP* 3 hac—illac (illâ *alii*) *Heinsius*; *immo est* haec *idem quod* huius partis | modica ne (modicâue *P*) celeritate *MAP*, *em. Heinsius*
4 specie *Gelenius*: specie et *AP* 5 aliquis *Heinsius*: aliquid *MA*, aliqui transfugiebant *P* | rex—ad Caesarem *AP habet post* denique ... superata (v. 11 sqq.), *huc transposuit Haase* | Myntas *AP* | melior *A* 6 de illius *AP*, Deillius *Lipsius* | exempli sui tenax ut a *Lipsius*: exemplis uitae naxuta *AP*
7 ad Cassium ... transiit *supplevit Ruhnken, cf. Sen. Suas.* 1, 7
10 pericula *A* 11 adque *A* 18 Lurio *Ursinus*: Lario *AP*
19 Adruntio *AP* 21 Pulico Laesosioque *AP*

Cleopatra: Antonius fugientis reginae quam pugnantis
militis sui comes esse maluit et imperator, qui in de-
sertores saevire debuerat, desertor exercitus sui factus
4 est. illis etiam detracto capite in longum fortissime pu-
gnandi duravit constantia et desperata victoria in mortem
dimicabatur. Caesar, quos ferro poterat interimere, verbis
mulcere cupiens clamitansque et ostendens fugisse Anto-
5 nium, quaerebat, pro quo et cum quo pugnarent. at illi
cum diu pro absente dimicassent duce, aegre summissis
armis cessere victoriam, citiusque vitam veniamque Caesar
promisit, quam illis ut eam precarentur persuasum est;
fuitque in confesso milites optimi imperatoris, imperatorem
6 fugacissimi militis functum officio, ut dubites, suone an
Cleopatrae arbitrio victoriam temperaturus fuerit, qui ad
eius arbitrium direxerit fugam. idem locatus in terra
fecit exercitus, cum se Canidius praecipiti fuga rapuisset
ad Antonium.

1 86. Quid ille dies terrarum orbi praestiterit, ex quo
in quem statum pervenerit fortuna publica, quis in hoc
2 transcursu tam artati operis exprimere audeat? victoria
vero fuit clementissima, nec quisquam interemptus est
paucissimis exceptis, qui ne deprecari quidem pro se
sustinerent. ex qua lenitate ducis colligi potuit, quem
aut initio triumviratus sui aut in campis Philippiis, si ei
licuisset, victoriae suae facturus fuerit *modum*. at Sosium

4 etiam *AP*: enim *ed. Orell. errore* | detrectato *AP*, *em. Vascosanus* 11 eam *Salmasius*: ea *AP* 12 fuit qui in confessio *A* 13 officio *om. A* | ut dubites suone *Burer*: uidebites ne *A*, uidebit e suo *P* (functum vice. Dubitesne *Orelli*) 14 fuerat *AP* 15 eius fugam arbitrium d. fugam *A* | *direxit *AP* | in terra (interea *s. l.*) *A* 22 paucissimis exceptis *Ruhnken*: paucissimi et hi *AP*, nisi paucissimi et ii *Gelenius*, paucissimi eiecti *ipse quondam* | qui depr. quidem pro se non sust. *AP*, *em. Heinsius* 24 Philippicis *Gelenius* | *si ei: sic *A*, si sic *P*, si *Burer* 25 modum *add. Rhenanus* | at Sosium L. Arruntii *Puteanus*: ad solium (folium *P*) alarunt in *AP*, *de* at *dubito*, *cum particula adversativa parum apta sit*; *fort.* C. Sosium

L. Arruntii prisca gravitate celeberrimi fides, mox, odium clementia eluctatus sua, Caesar servavit incolumem. non 3
praetereatur Asinii Pollionis factum et dictum memorabile: namque cum se post Brundusinam pacem continuisset in Italia neque aut vidisset umquam reginam aut post enervatum amore eius Antonii animum partibus eius se miscuisset, rogante Caesare, ut secum ad bellum proficisceretur Actiacum: mea, inquit, in Antonium maiora merita sunt, illius in me beneficia notiora; itaque discrimini vestro me subtraham et ero praeda victoris.

87. Proximo deinde anno persecutus reginam An- 1
toniumque Alexandream, ultimam bellis civilibus imposuit manum. Antonius se ipse non segniter interemit, adeo ut multa desidiae crimina morte redimeret. at Cleopatra frustratis custodibus inlata aspide morsu eius, sane expers muliebris metus, spiritum reddidit. fuitque et fortuna et 2
clementia Caesaris dignum, quod nemo ex iis, qui contra eum arma tulerant, ab eo iussuve eius interemptus *est*. D. Brutum Antonii interemit crudelitas. Sextum Pompeium ab eo devictum idem Antonius, cum dignitatis quoque servandae dedisset fidem, etiam spiritu privavit. Brutus 3
et Cassius ante, quam victorum experirentur animum, voluntaria morte obierunt. Antonii Cleopatraeque quis fuisset exitus narravimus. Canidius timidius decessit, quam professioni ei, qua semper usus erat, congruebat. ultimus autem ex interfectoribus Caesaris Parmensis Cassius morte poenas dedit, ut dederat Trebonius *primus*.

1 viri prisca *Orelli* | odium ... eluctatus *Madvig*: diu ... luctatus *AP* 4 namque *MA*: nam *P* | Brundisinam *P* (*non A*) 7 miscuisset *MA*: immiscuisset *P* 9 discrimine *AP*, *em. Acidalius* 11 deinde *MA*: *om. P* 12 Alexandream *MA*: Alexandriam *P* 14 redemerit *malim* 15 aspidem *A*, aspide in (?) *M* | eius sane *Acidalius*: sane eius *MAP*, et sanie eius *Burman* 16 mulieris *A* 17 his *AP* 18 iussusue *A* | est *add. Orelli* 20 ab eo deuictum *Acidalius*: ab (ob *P*) eodem uictum *MAP* 21 servandae *om. A* 23 Cleopatrae quae *A* 25 ei *Cludius*: eius *AP* 27 primus *add. Aldus ante* Trebonius

1 88. Dum ultimam bello Actiaco Alexandrinoque Cae-
sar imponit manum, M. Lepidus, iuvenis forma quam
mente melior, Lepidi eius, qui triumvir fuerat rei publi-
cae constituendae, filius, Iunia Bruti sorore natus, inter-
ficiendi, simul in urbem revertisset, Caesaris consilia
2 inierat. *erat* tunc urbis custodiis praepositus C. Maecenas
equestri, sed splendido genere natus, vir, ubi res vigiliam
exigeret, sane exsomnis, providens atque agendi sciens,
simul vero aliquid ex negotio remitti posset, otio ac mol-
litiis paene ultra feminam fluens, non minus Agrippa
Caesari carus, sed minus honoratus — quippe vixit angusti
clavi † pene contentus —, nec minora consequi potuit, sed
3 non tam concupivit. hic speculatus est per summam quietem
ac dissimulationem praecipitis consilia iuvenis et mira ce-
leritate nullaque cum perturbatione aut rerum aut homi-
num oppresso Lepido inmane novi ac resurrecturi belli
civilis restinxit initium; et ille quidem male consultorum
poenas exsolvit. aequetur praedictae iam Antistii Servilia
Lepidi uxor, quae vivo igni devorato praematura morte
immortalem nominis sui pensavit memoriam.
1 89. Caesar autem reversus in Italiam atque urbem
quo occursu, quo favore hominum omnium *generum*, aeta-
tium, ordinum exceptus sit, quae magnificentia trium-
phorum eius, quae fuerit munerum, ne in operis quidem

6 erat *add. Madvig* 7 equestris et *AP* 8 exomnis *AP* | prudens *A* 12 pene *AP*: fine *Heinsius*, specie *Zumpt*; *coniecerunt alii* honore, purpura, panno, *quibus coniecturis addere possis* subtemine *vel* mensura, *ut dixit Ovidius Trist.* 4, 10, 35 clavi mensura coacta est | minus maiora *A. Tittler*; *at V. ait*: *et non minora* (*i. e. aeque magna*) *quam Agrippa c. p.* 17 incendium *Herelius* 18 Antistiae *AP*, *em. Vossius* 19 praematuram mortem *MA*, *em. Burer*; p. mortem immortali . . . memoria *P*; *at v. Madv. Adv.* II, 307 22 quo occursu *Lipsius*: occursus *AP* | *favore omnium hominum aetatium *AP*; *possis etiam* omnium hominum omnium generum, aet. etc., *ut est in Cic. or. Pis.* § 96 omnes mortales omnium generum, aetatum, ordinum *etc.*

iusti materia, nedum huius tam recisi digne exprimi pot-
est. nihil deinde optare a dis homines, nihil dii homini- 2
bus praestare possunt, nihil voto concipi, nihil felicitate
consummari, quod non Augustus post reditum in urbem
rei publicae populoque Romano terrarumque orbi reprae-
sentaverit. finita vicesimo anno bella civilia, sepulta ex- 3
terna, revocata pax, sopitus ubique armorum furor, resti-
tuta vis legibus, iudiciis auctoritas, senatui maiestas, im-
perium magistratuum ad pristinum redactum modum;
tantummodo octo praetoribus adlecti duo. prisca illa et 4
antiqua rei publicae forma revocata rediit cultus agris, sacris
honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum
possessio; leges emendatae utiliter, latae salubriter; sena-
tus sine asperitate nec sine severitate lectus. prin-
cipes viri triumphisque et amplissimis honoribus functi
adhortatu principis ad ornandam urbem inlecti sunt.
consulatus tantummodo usque ad undecimum quin conti- 5
nuaret Caesar, cum saepe obnitens repugnasset, impetrare
non potuit: nam dictaturam quam pertinaciter ei deferebat
populus, tam constanter repulit. bella sub imperatore gesta 6
pacatusque victoriis terrarum orbis et tot extra Italiam
domique opera omne aevi sui spatium impensurum in id
solum opus scriptorem fatigarent: nos memores professionis
universam imaginem principatus eius oculis animisque
subiecimus.

90. Sepultis, ut praediximus, bellis civilibus coa- 1
lescentibusque rei publicae membris, et coaluere quae

1 nedum in operis siquidem *AP*, *em. Gelenius* 2 nihil denique *Ruhnk.* 6 finito *A* | bellaci Iulia *A* 9 redactus *A* 10 allectio (e *sup.* a) *A*, *an* adiecti? 11 renouata *Acidalius haud scio an recte* | redit *A* 14 laetus *A* 16 adhortatur *A*, hortatu *P* 17 quin *Madvig* (*addito* non *ante* potuit): quem *AP* 18 imperare *A prius* 20 imperatore eo *Orelli* 23 fatigarent *Vossius*: fatigant *AP*, fatigent *Acidalius* 25 subiiciemus *Acidal.* 27 et (*an* etiam?) coaluere *Bergk* (*in Zeitschr. f. d. Alterth. Wiss.* 1835, *p.* 911): et coram aliero *AP*; *ne quis* quae *referat ad* membra, *sententiam esse*

tam longa armorum series laceraverat. Dalmatia, *annos*
viginti et ducentos rebellis, ad certam confessionem pa-
cata est imperii. Alpes feris incultisque nationibus cele-
bres perdomitae. Hispaniae nunc ipsius praesentia, nunc
Agrippae, quem usque in tertium consulatum et mox
collegium tribuniciae potestatis amicitia principis evexerat,
2 multo varioque Marte pacatae. in quas provincias cum
initio Scipione et Sempronio Longo consulibus primo anno
secundi *belli* Punici abhinc annos quinquaginta et ducentos
Romani exercitus missi essent duce Cn. Scipione, Afri-
cani patruo, per annos ducentos in iis multo mutuoque
ita certatum est sanguine, ut amissis populi Romani im-
peratoribus exercitibusque saepe contumelia, nonnumquam
3 etiam periculum Romano inferretur imperio. illae enim
provinciae Scipiones consumpserunt; illae contumelioso de-
cem annorum bello sub duce Viriatho maiores nostros
exercuerunt; illae terrore Numantini belli populum Roma-
num concusserunt; in illis turpe Q. Pompei foedus tur-
piusque Mancini senatus cum ignominia dediti imperatoris
rescidit; illa tot consulares, tot praetorios absumpsit du-
ces, patrumque aetate in tantum Sertorium armis extulit,
ut per quinquennium diiudicari non potuerit, Hispanis
Romanisne in armis plus esset roboris et uter populus
4 alteri pariturus foret. has igitur provincias tam diffusas,
tam frequentis, tam feras ad eam pacem abhinc annos
ferme quinquaginta perduxit Caesar Augustus, ut quae
maximis bellis numquam vacaverant, eae sub C. Antistio
ac deinde P. Silio legato ceterisque postea etiam latro-
ciniis vacarent.

*monemus: etiam pacatae sunt provinciae tam diu bellis lacera-
tae.* 1 annos *hic add. Orelli* 3 incultisque *Heinsius*: mul-
tisque *AP* 4 per do. (*sic*) *A* 9 belli *add. Heinsius* | anno *A*
10 misissent *A* 11 hiis *A*, his *P* 12 pop. R.] prae-
tor *AP* 13 etiam nonnunquam *AP*, *transposuit Gelenius*
15 X *Lipsius*: XX. *AP* 19 dedit imperatoris rescindit *A*
22 poterit *MA* 27 eae *P*: hae *A* | Antistio *Gelenius*:
Aristio *AP*

91. Dum pacatur Occidens, ab Oriente ac rege Par- 1
thorum signa Romana, quae Crasso oppresso Orodes, quae
Antonio pulso filius eius Phraates ceperant, Augusto re-
missa sunt. quod cognomen illi iure Planci sententia
consensus universi senatus populique Romani indidit. erant 2
tamen qui hunc felicissimum statum odissent: quippe L.
Murena et Fannius Caepio diversis moribus (nam Murena
sine hoc facinore potuit videri bonus, Caepio et ante hoc
erat pessimus) cum iniissent occidendi Caesaris consilia,
oppressi auctoritate publica, quod vi facere voluerant, iure
passi sunt. neque multo post Rufus Egnatius, per omnia 3
gladiatori quam senatori propior, collecto in aedilitate fa-
vore populi, quem extinguendis privata familia incendiis
in dies auxerat, in tantum quidem, ut ei praeturam
continuaret, mox etiam consulatum petere ausus, cum
esset omni flagitiorum scelerumque conscientia mersus nec
melior illi res familiaris quam mens foret, adgregatis si-
millimis sibi interimere Caesarem statuit, ut quo salvo
salvus esse non poterat, eo sublato moreretur. quippe 4
ita se mores habent, *ut* publica quisque ruina malit occi-
dere quam sua proteri et idem passurus minus conspici.
neque hic prioribus in occultando felicior fuit, abditusque
carceri cum consciis facinoris mortem dignissimam vita
sua obiit.

92. Praeclarum excellentis viri factum C. Sentii 1
Saturnini circa ea tempora consulis ne fraudetur memoria.
aberat [in] ordinandis Asiae Orientisque rebus Caesar, 2
circumferens terrarum orbi praesentia sua pacis suae bona.
tum Sentius, forte et solus et absente Caesare consul,
cum alia prisca severitate summaque constantia, vetere

2 oppresso *Gelenius*: presso *P*, praesso *A* 3 Prahates *A*, Phrahates *P* 4 iure *Orelli*: uiro *AP*, *an* cognomen inlustre? 8 ante hoc *Gelenius*: hoc ante *AP* 9 inissent *P* (*non A*) 16 omnium *Burman* 20 ut *add. Burer* 21 et *om. A* | inter idem passuros *Stanger* 23 carcere *Krause* 27 in *del. Heinsius* 28 sua *del. Ruhnk.* 30 veterum *Ruhnk.*

consulum more ac severitate, gessisset, protraxisset publi-
canorum fraudes, punisset avaritiam, regessisset in aera-
rium pecunias publicas, tum in comitiis habendis prae-
3 cipuum egit consulem: nam et quaesturam petentes, quos
indignos iudicavit, profiteri vetuit, et, cum id facturos
se perseverarent, consularem, si in campum descendissent,
4 vindictam minatus est, et Egnatium florentem favore pu-
blico sperantemque ut praeturam aedilitati, ita consulatum
praeturae se iuncturum, profiteri vetuit, et cum id non
obtinuisset, iuravit, etiam si factus esset consul suffragiis
5 populi, tamen se eum non renuntiaturum. quod ego
factum cuilibet veterum consulum gloriae comparandum
reor, nisi quod naturaliter audita visis laudamus libentius
et praesentia invidia, praeterita veneratione prosequimur
et his nos obrui, illis instrui credimus.

1 93. Ante triennium fere, quam Egnatianum scelus
erumperet, circa Murenae Caepionisque coniurationis tem-
pus, abhinc annos quinquaginta, M. Marcellus, sororis
Augusti Octaviae filius, quem homines ita, si quid acci-
disset Caesari, successorem potentiae eius arbitrabantur
futurum, ut tamen id per M. Agrippam securo ei posse
contingere non existimarent, magnificentissimo munere
aedilitatis edito decessit admodum iuvenis, sane, ut aiunt,
ingenuarum virtutum laetusque animi et ingenii fortunae-
2 que, in quam alebatur, capax. post cuius obitum Agrippa,
qui sub specie ministeriorum principalium profectus in
Asiam, ut fama loquitur, ob tacitas cum Marcello offen-
siones praesenti se subduxerat tempori, reversus inde
filiam Caesaris Iuliam, quam in matrimonio Marcellus
habuerat, duxit uxorem, feminam neque sibi neque rei
publicae felicis uteri.

[vetere . . . severitate] *Krause* 1 ac gravitate *Orelli*, ac sanctitate *Laurent* 4 quos] quod *A* 9 profiteri *om.* *A* 21 securos *AP* 23 ut aiunt ing. *MA*: ing. ut aiunt *P* 30 foemina *A*

94. Hoc tractu temporum Ti. Claudius Nero, quo 1
trimo, ut praediximus, Livia, Drusi Claudiani filia, de-
spondente Ti. Nerone, cui ante nupta fuerat, Caesari
nupserat, innutritus caelestium praeceptorum disciplinis, 2
iuvenis genere, forma, celsitudine corporis, optimis studiis
maximoque ingenio instructissimus, qui protinus quantus
est, sperari potuerat visuque praetulerat principem, quae- 3
stor undevicesimum annum agens capessere coepit rem
publicam maximamque difficultatem annonae ac rei fru-
mentariae inopiam ita Ostiae atque in urbe mandatu vitrici
moderatus est, ut per id, quod agebat, quantus evasurus
esset, eluceret. nec multo post missus ab eodem vitrico 4
cum exercitu ad visendas ordinandasque, quae sub Oriente
sunt, provincias, praecipuis omnium virtutum experimentis
in eo tractu editis, cum legionibus ingressus Armeniam,
redacta ea in potestatem populi Romani regnum eius
Artavasdi dedit. quin rex quoque Parthorum tanti nomi-
nis fama territus liberos suos ad Caesarem misit obsides.

95. Reversum inde Neronem Caesar haud medio- 1
cris belli mole experiri statuit, adiutore operis dato fratre
ipsius Druso Claudio, quem intra Caesaris penates enixa
erat Livia. quippe uterque e diversis partibus Raetos Vin- 2
delicosque adgressi, multis urbium et castellorum oppu-
gnationibus nec non derecta quoque acie feliciter functi

1 Ti.] T. *AP* 2 trimo *Aldus*: primo *AP* | respondente *AP* (*vv.* Drusi . . . n. fuerat *spuria Cludius et Ruhnk. iudicaverunt*, *ut petita ex* 75, 2 *et* 79, 2) 3 Ti. *A s. l.* ei *M*, *om. P*
7 uisusque praetulerit *AP*, *em. Ursinus* (potuerit . . praetulerit *Heinsius*) 8 capescere *P* (*non MA*) 10 ostia eratque *AP*, *em. Rhenanus* | mandatu *Orelli*: mandatum *A*, mandato *P* | uictrici *et paulo post* uictrico *AP* 13 que *om. A* 14 omnibus *A* 15 tractu *Gelenius*: tractatu *AP* 17 Artauasdi *P*: Artauzdi *MA* | quin *Ruhnken*: cuius *AP*, tum *Haase*
20 mole *Heinsius*: molem *P*, morem *A* 22 e diversis *Stanger*: diuisis *AP*, *cf.* 109, 5 | Raetos *A*: Rhetos *P* 23 et *om. A*, castellorumque *Orelli* 24 derecta *A*: directa *P*, *cf. ad* 47, 2

gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequen-
tes, feritate truces maiore cum periculo quam damno
Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine per-
3 domuerunt. ante quae tempora censura Planci et Pauli acta
inter discordiam neque ipsis honori neque rei publicae
usui fuerat, cum alteri vis censoria, alteri vita deesset,
Paulus vix posset implere censorem, Plancus timere de-
beret, nec quidquam obiicere posset adulescentibus aut
obiicientes audire, quod non agnosceret senex.

1 96. Mors deinde Agrippae, qui novitatem suam mul-
tis rebus nobilitaverat atque in hoc perduxerat, ut et
Neronis esset socer, cuiusque liberos nepotes suos divus
Augustus praepositis Gai ac Lucii nominibus adoptaverat,
admovit propius Neronem Caesari: quippe filia Iulia eius,
2 quae fuerat Agrippae nupta, Neroni nupsit. subinde bel-
lum Pannonicum, quod inchoatum ab Agrippa Marcoque
Vinicio, avo tuo, consulari magnum atroxque et perquam
vicinum imminebat Italiae, per Neronem gestum est.
3 gentes Pannoniorum Delmatarumque nationes situmque
regionum ac fluminum numerumque et modum virium
excelsissimasque et multiplices eo bello victorias tanti
imperatoris alio loco explicabimus: hoc opus servet formam
suam. huius victoriae compos Nero ovans triumphavit.

1 97. Sed dum in hac parte imperii omnia geruntur
prosperrime, accepta in Germania clades sub legato M.
Lollio, homine in omnia pecuniae quam recte faciendi
cupidiore et inter summam vitiorum dissimulationem vitio-

3 perdomuerunt *P*: perdomuere *A* 4 tantae quae *A* 5 ipsi *AP* 6 fuerat *Orelli*: foret *AP*, fuit *Gelen.* | cum alteri . . timere deberet *om. A* 6 censori *AP*, *em. Burman* 8 nec *A et Gelenius*: ne *P* 14 Iulia filia *Haase* (filia eius I. *Gelenius*, *ut est* 100, 2) 15 Agrippa nuptae *A* 16 ab *add. Lipsius* 17 consulari *Kritz*: COSS. *AP*, v. cl. (viro clarissimo) *Sauppe*, Marco V. a. t. consule *Lipsius; emendatio loci incerta est* | pro quam *A* 19 Pannonicorum *A* | Dalmatarumque *P* (*non MA*) 21 excellentissimasque *Gelenius* 22 loco *A corr. e* colo 26 Lolio *AP* 27 uictorum *A*

sissimo, amissaque legionis quintae aquila vocavit ab urbe
in Gallias Caesarem. cura deinde atque onus Germanici 2
belli delegata Druso Claudio, fratri Neronis, adulescenti
tot tantarumque virtutum, quot et quantas natura mor-
talis recipit vel industria perficit. cuius ingenium utrum
bellicis magis operibus an civilibus suffecerit artibus, in
incerto est: morum certe dulcedo ac suavitas et adversus 3
amicos aequa ac par sui aestimatio inimitabilis fuisse di-
citur; nam pulchritudo corporis proxima fraternae fuit.
sed illum magna ex parte domitorem Germaniae, plurimo
eius gentis variis in locis profuso sanguine, fatorum ini-
quitas consulem, agentem annum tricesimum, rapuit. moles 4
deinde eius belli translata in Neronem est: quod is sua
et virtute et fortuna administravit peragratusque victor
omnis partis Germaniae sine ullo detrimento commissi ex-
ercitus, quod praecipue huic duci semper curae fuit, sic
perdomuit eam, ut in formam paene stipendiariae redi-
geret provinciae. tum alter triumphus cum altero con-
sulatu ei oblatus est.

98. Dum ea, quae praediximus, in Pannonia Ger- 1
maniaque geruntur, atrox in Thracia bellum ortum, omni-
bus eius gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis,
quem hodieque diligentissimum atque eundem lenissimum
securitatis urbanae custodem habemus, virtus compressit,
(quippe legatus Caesaris triennio cum iis bellavit gentes- 2
que ferocissimas plurimo cum earum excidio nunc acie,
nunc expugnationibus in pristinum pacis redegit modum)
eiusque patratione Asiae securitatem, Macedoniae pacem
reddidit. de quo viro hoc omnibus sentiendum ac prae- 3
dicandum est, esse mores eius vigore ac lenitate mixtis-
simos et vix quemquam reperiri posse, qui aut otium

5 perficit *Lipsius*: percipit *AP*, *cf.* II, 2, 2 11 genitis *A* 14 pervagatusque *Ruhnken* 17 regeret *A* 20 quae diximus *A haud scio an recte, cum Vell. modo de iis dixerit* 25 hiis *A*, his *P*

validius diligat aut facilius sufficiat negotio et magis quae
agenda sunt curet sine ulla ostentatione agendi.
1 99. Brevi interiecto spatio Ti. Nero duobus con-
sulatibus totidemque triumphis actis tribuniciae potestatis
consortione aequatus Augusto, civium post unum, et hoc,
quia volebat, eminentissimus, ducum maximus, fama for-
tunaque celeberrimus et vere alterum rei publicae lumen
2 et caput, mira quadam et incredibili atque inenarrabili
pietate, cuius causae mox detectae sunt, cum Gaius Caesar
sumpsisset iam virilem togam, Lucius item maturus esset
viribus, ne fulgor suus orientium iuvenum obstaret initiis,
dissimulata causa consilii sui, commeatum ab socero atque
eodem vitrico adquiescendi a continuatione laborum petiit.
3 quis fuerit eo tempore civitatis habitus, qui singulorum
animi, quae digredientium a tanto viro omnium lacrimae,
quam paene ei patria manum iniecerit, iusto servemus
4 operi: illud etiam in hoc transcursu dicendum est, ita
septem annos Rhodi moratum, ut omnes, qui pro con-
sulibus legatique in transmarinas *sunt* profecti provincias,
visendi eius gratia *Rhodum deverterint* atque eum con-
venientes semper privato, si illa maiestas privata umquam
fuit, fasces suos summiserint fassique sint otium eius
honoratius imperio suo.
1 100. Sensit terrarum orbis digressum a custodia
Neronem urbis: nam et Parthus desciscens a societate
Romana adiecit Armeniae manum et Germania aversis
2 domitoris sui oculis rebellavit. at in urbe eo ipso anno,
quo magnificentissimis gladiatorii muneris naumachiaeque

3 Ti. *P*: T. *A* 11 viribus *Bipont.* uiris *AP*, curis *Heinsius* 13 uictrico *A* 15 a tanto *P*: et anto *A* 18 moratum *MA*: moratum est *P* 19 legatisque *A corr.* | sunt *addidimus* 20 *gratia ad quem conuenientes *AP*, *cf. Suet. Tib.* 12 vitansque praeternavigantium officia, quibus frequentabatur assidue, nemine cum imperio aut magistratu tendente quoquam, quin deverteret Rhodum. 21 priuatos illa *AP* unquam *Aldus*: nunquam *AP* 28 magnificentissimi *AP, em. Cuperus*

spectaculis divus Augustus abhinc annos triginta se et
Gallo Caninio consulibus, dedicato Martis templo animos
oculosque populi Romani repleverat, foeda dictu memoria-
que horrenda in ipsius domo tempestas erupit. quippe 3
filia eius Iulia, per omnia tanti parentis ac viri immemor,
nihil, quod facere aut pati turpiter posset femina, luxuria
libidineve infectum reliquit magnitudinemque fortunae suae
peccandi licentia metiebatur, quidquid liberet pro licito
vindicans. tum Iulus Antonius, singulare exemplum cle- 4
mentiae Caesaris, violator eius domus, ipse sceleris a se
commissi ultor fuit (quem victo eius patre non tantum
incolumitate donaverat, sed sacerdotio, praetura, consu-
latu, provinciis honoratum, etiam matrimonio sororis suae
filiae in artissimam adfinitatem receperat), Quintiusque 5
Crispinus, singularem nequitiam supercilio truci protegens,
et Appius Claudius et Sempronius Gracchus ac Scipio
aliique minoris nominis utriusque ordinis viri, quasi cuius-
libet uxore violata, poenas pependere, cum Caesaris filiam
et Neronis violassent coniugem. Iulia relegata in insulam
patriaeque et parentum subducta oculis, quam tamen co-
mitata mater Scribonia voluntaria exilii permansit comes.

101. Breve ab hoc intercesserat spatium, cum C. 1
Caesar ante aliis provinciis ad visendum obitis in Syriam
missus, convento prius Ti. Nerone, cui omnem honorem
ut superiori habuit, tam varie se ibi gessit, ut nec lau-
daturum magna nec vituperaturum mediocris materia de-
ficiat. cum rege Parthorum, iuvene excelsissimo, in insula,
quam amnis Euphrates ambiebat, aequato utriusque partis
numero coiit. quod spectaculum stantis ex diverso hinc 2

2 animo *A* 3 foeda in dictu *A* 7 *libidine *AP* 9 uindicans *AP*: iudicans *Rhen. in mg. et s. l. A* | Iulus *Schegk*: Iulius *AP* 14 arctissimam *P* 18 poenas pependissent, pependere *A*, *quo recepto Orelli* quas *pro* quasi *coniecit* 21 uoluntarii *AP*, *em. Lipsius* 23 ad visendum *Lipsius*: ad sidendum *MA*, ad sedandum *P* 24 T. *A* 27 excelsissimae insulae *AP*, *em. Gelenius* 29 coiit *P*: colit *A*

Romani, illinc Parthorum exercitus, cum duo inter se
eminentissima imperiorum et hominum coirent capita,
perquam clarum et memorabile sub initia stipendiorum
3 meorum tribuno militum mihi visere contigit: quem mili-
tiae gradum ante sub patre tuo, M. Vinici, et P. Silio
auspicatus in Thracia Macedoniaque, mox Achaia Asiaque
et omnibus ad Orientem visis provinciis et ore atque
utroque maris Pontici latere, haud iniucunda tot rerum,
locorum, gentium, urbium recordatione perfruor. prior
Parthus apud Gaium in nostra ripa, posterior hic apud
regem in hostili epulatus est.

1 102. Quo tempore M. Lollii, quem veluti modera-
torem iuventae filii sui Augustus esse voluerat, perfida et
plena subdoli ac versuti animi consilia, per Parthum in-
dicata Caesari, fama vulgavit: cuius mors intra paucos
dies *secuta* fortuita an voluntaria fuerit ignoro. sed quam
hunc decessisse laetati homines, tam paulo post obiisse
Censorinum in iisdem provinciis graviter tulit civitas, vi-
2 rum demerendis hominibus genitum. Armeniam deinde
Gaius ingressus prima parte introitus prospere *rem* gessit;
mox in conloquio, cui se temere crediderat, circa Arta-
geram graviter a quodam, nomine Adduo, vulneratus, ex
eo ut corpus minus habile, ita animum minus utilem rei
3 publicae habere coepit. nec defuit conversatio hominum
vitia eius adsentatione alentium (etenim semper magnae
fortunae comes adest adulatio), per quae eo ductus erat,
ut in ultimo ac remotissimo terrarum orbis angulo con-
senescere quam Romam regredi mallet. deinde reluctatus

5 M. Vinici] '*Exẽp. uetust. sic habet, ut potius legendum existimem*, M. Vinicio' *Burer* 10 Caium *P* 13 perfidia *A* 15 Caesari fama volgavit *Lipsius*: Caesaris iam auulgauit *AP* 16 secuta *addidimus* | ignoro *P*: dignior *A* 17 obiisse *A*: odisse *P* (*in mg.* obisse) 20 Gaius *add. Krause* | rem *add. Heinsius* 21 conloquium (coll. *A*) *AP* | Artagera *Muretus cum Zonara p.* 539 *D* 22 Adduo] *Ἄδδων Zonaras* 26 comes est *A* 28 deinde rel. *P*: diu de re luctatus *A*, diu reluct. (*vel* de

invitusque revertens in Italiam in urbe Lyciae (Limyra
nominant) morbo obiit, cum ante annum ferme Lucius
Caesar frater eius Hispanias petens Massiliae decessisset.
103. Sed fortuna, quae subduxerat spem magni 1
nominis, iam tum rei publicae sua praesidia reddiderat:
quippe ante utriusque horum obitum patre tuo P. Vinicio
consule Ti. Nero reversus Rhodo incredibili laetitia pa-
triam repleverat. non est diu cunctatus Caesar Augustus; 2
neque enim quaerendus erat quem legeret, sed legendus
qui eminebat. itaque quod post Lucii mortem adhuc Gaio 3
vivo facere voluerat atque vehementer repugnante Nerone
erat inhibitus, post utriusque adulescentium obitum facere
perseveravit, ut et tribuniciae potestatis consortionem Ne-
roni constitueret, multum quidem eo cum domi tum in
senatu recusante, et eum Aelio Cato C. Sentio consulibus
V. Kal. Iulias, post urbem conditam annis septingentis
quinquaginta quattuor, abhinc annos septem et viginti ad-
optaret. laetitiam illius diei concursumque civitatis et 4
vota paene inserentium caelo manus spemque conceptam
perpetuae securitatis aeternitatisque Romani imperii vix
in illo iusto opere abunde persequi poterimus, nedum hic
implere temptemus, *contenti* id unum dixisse quam ille 5
omnibus *faustus* fuerit. tum refulsit certa spes liberorum
parentibus, viris matrimoniorum, dominis patrimonii, omni-

reditu luct.) *Burer secundum incerta codicis vestigia*, dein diu rel. *Acidalius*, diu deinde r. *Ruhnk.* 1 Lymira (Li— *A*) *MA*, Limyram *P*, *em. Ruhnk. ex Strab.* XIV, *p.* 981 *C.* 2 quom *P*, quo *A* | Lucius] L. *Gelenius*: quinquagesimum *AP* 3 Massilia *P* (*non MA*) 7 Ti. *P*: T. *P* 9 legerat *M* 11 atque *P*: eoque (*vel* eo quod) *M teste Burerio*, quae eo *A*, adeoque *Heinsius*, *an* ipsoque? 15 recusante *om. A* | C. *add. Aldus* 16 DCCLIIII. *P*: ACCLIIII *MA* 17 annos *A*: annis *P* 19 manuq. spem quae *A* | conceptam *Boecler*: conceptae *AP* 21 hinc *AP* 22 tentemus *P* | contenti *supplevit Rhenanus*, contenti simus *Burer* | quanti *Rosenheyn*, *quod nobis quoque verum videretur*, *si ad* ille 'Tiberius', *ac non* dies *supplendum esset* 23 faustus *addidi*, omnibus faverit *Madvig; aliorum conatus v. apud Kritzium*

bus hominibus salutis, quietis, pacis, tranquillitatis, adeo
ut nec plus sperari potuerit nec spei responderi felicius.
1 104. Adoptatus eadem die etiam M. Agrippa, quem
post mortem Agrippae Iulia enixa erat, sed in Neronis
adoptione illud adiectum his ipsis Caesaris verbis: hoc,
2 inquit, rei publicae causa facio. non diu vindicem custo-
demque imperii sui morata in urbe patria protinus in
Germaniam misit, ubi ante triennium sub M. Vinicio, avo
tuo, clarissimo viro, immensum exarserat bellum. erat id
ab eo quibusdam in locis gestum, quibusdam sustentatum
feliciter eoque nomine decreta ei cum speciosissima in-
3 scriptione operum ornamenta triumphalia. hoc tempus
me, functum ante tribunatu, castrorum Ti. Caesaris mili-
tem fecit: quippe protinus ab adoptione missus cum eo
praefectus equitum in Germaniam, successor officii patris
mei, caelestissimorum eius operum per annos continuos
novem praefectus aut legatus spectator et pro captu medio-
critatis meae adiutor fui. neque illi spectaculo, quo fru-
ctus sum, simile condicio mortalis recipere videtur mihi,
cum per celeberrimam Italiae partem tractumque omnem
Galliae provinciarum veterem imperatorem et ante meritis
ac virtutibus quam nomine Caesarem revisentes sibi quis-
4 que quam illi gratularentur plenius. at vero militum con-
spectu eius elicitae gaudio lacrimae alacritasque et salu-
tationis nova quaedam exultatio et contingendi manum
cupiditas non continentium, protinus quin adiicerent, 'vide-

3 adoptatus *om.* *A* | eodem *Krause* | M. *del.* *Ursinus* 8 ubi *P*: uti *A* 9 id *Lipsius*: et *AP* (et erat *Haase*) 11 ei *P*: et *A* 13 tribunatum *A* | Ti. *P*: T. *A* 14 fecit *AP*: vidit *Stanger* 17 VIIII. *P*: VIII. *A haud scio an recte, v. Kreyssigii praef. p.* LII *et Sauppium in Musei helvet.* I, 139 17 spectator et *Gelenius*: spectatum *A*, spectatus *P*, spectator aut *Cludius*, cum spectator, tum *Orelli* 18 fructus *M*: fruitus *P*, functus *A* 20 tractumq. *Cludius*: tractum *AP*, et tr. *al.* 22 virtutibus *Lipsius*: uiribus *AP* | quisq. quam *P*: quisquam *A* 23 at *om.* *A* 24 elicitae *P*: felicitate *A* | lachrymae *P*

mus te, imperator? salvum recepimus?' ac deinde 'ego tecum, imperator, in Armenia, ego in Raetia fui, ego a te in Vindelicis, ego in Pannonia, ego in Germania donatus sum' neque verbis exprimi et fortasse vix mereri fidem potest.

105. Intrata protinus Germania, subacti Cannine- 1
fates, Attuarii, Bructeri, recepti Cherusci (gentis eius Ar-
minius mox nostra clade nobilis), transitus Visurgis, pene-
trata ulteriora, cum omnem partem asperrimi et periculo-
sissimi belli Caesar vindicaret sibi, iis, quae minoris erant
discriminis, Sentium Saturninum, qui iam legatus patris
eius in Germania fuerat, praefecisset, virum multiplicem 2
virtutibus, gnavum, agilem, providum militariumque offi-
ciorum patientem ac peritum pariter, sed eundem, ubi
negotia fecissent locum otio, liberaliter lauteque eo ab-
utentem, ita tamen, ut eum splendidum atque hilarem
potius quam luxuriosum aut desidem diceres: de cuius
viri claro ingenio celebrique consulatu praediximus. anni 3
eius aestiva usque in mensem Decembrem producta in-
manis emolumentum fecere victoriae. pietas sua Caesarem
paene obstructis hieme Alpibus in urbem traxit, at tutela
imperii eum veris initio reduxit in Germaniam, in cuius
mediis finibus ad caput Lupiae fluminis hiberna digrediens
princeps locaverat.

1 recipimus *A* 6 subacta *A* | cam ui faciat Tuari Bructeri *A*, Caninifaci, Attuari (Cattuari *Rhenanus*) Bruteri *P* 7 Cherusci *P*: Ceruisci *A* | gentis eius Arminius *Fr. Iacob* (*in progr. Lubecensi a.* 1832): gentis (-tes *P*) et inamninus (inamminus *MA*) *AP*, gens utinam minus *Fröhlich; reliquorum de loco corrupto coniecturas v. in ed. Kritz.* 8 transitu *AP* | Viturgis *A* 10 sibi *Cludius*: in *AP*, *om. alii* 11 iam *Grunerus*: tum *AP* 12 multiplicem in uirtutibus *AP* 13 nauum *P* 15 eo *om. A* | utentem *Orelli* 16 atq. hilarem *Orelli*: Athilam *A*, ac hilarem *P*, aut h. *Ruhnk.* 17 aut desidem *P*: Andesidem *A*, *fort.* ac des. 18 ingenio *A*: *om. P*
19 perducta *AP*, *em. Lipsius* 21 extructis *AP*, *em. Gelenius* | at tutela *Lipsius*: ad tutelam *AP* 22 initi *AP* 23 Lupiae *Lipsius*: Iuliae *AP* | hyberna *P*

1 106. Pro dii boni, quanti voluminis opera insequenti
aestate sub duce Tiberio Caesare gessimus! perlustrata
armis tota Germania est, victae gentes paene nominibus
incognitae, receptae Cauchorum nationes: omnis eorum
iuventus infinita numero, immensa corporibus, situ loco-
rum tutissima traditis armis una cum ducibus suis saepta
fulgenti armatoque militum nostrorum agmine ante impera-
2 toris procubuit tribunal. fracti Langobardi, gens etiam
Germana feritate ferocior; denique quod numquam antea
spe conceptum, nedum opere temptatum erat, ad quadrin-
gentesimum miliarium a Rheno usque ad flumen Albim,
qui Semnonum Hermundurorumque fines praeterfluit, Roma-
3 nus cum signis perductus exercitus. et eodem mira feli-
citate et cura ducis, temporum quoque observantia classis,
quae Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito atque
incognito ante mari flumine Albi subvecta, plurimarum
gentium victoria *parta* cum abundantissima rerum omnium
copia exercitui Caesarique se iunxit.

1 107. Non tempero mihi quin tantae rerum magni-
tudini hoc, qualecumque est, inseram. cum citeriorem
ripam praedicti fluminis castris occupassemus et ulterior
armata hostium iuventute fulgeret, sub omnem motum
*conatum*que nostrarum navium protinus refugientium, unus
e barbaris aetate senior, corpore excellens, dignitate, quan-
tum ostendebat cultus, eminens, cavatum, ut illis mos est,
ex materia conscendit alveum solusque id navigii genus
temperans ad medium processit fluminis et petiit, liceret

1 in sequenti *A* 3 est *del. Herelius* 5 infinito *A* 6 tutissimam *A* 7 armatorum *Laurent* 8 Langobardi *M*: Longobardi *AP* 9 antea spes *A corr. ex* ante alpes 11 Aibim *A* 12 Senonum *AP*, *em. Puteanus* | Hermundorumque *AP*, *em. Miller* 14 temporumque o. *Heinsius* 16 maris flumine labi *A* 17 parta *addidimus* (victrix *Madvig*) 18 Caesarisque *A* 21 ulteriora *A* 22 iuuentute *P*: uirtute *A* 22 conatum motumque *Iacobs*, motumque *MA*, motum *P*; *alii aliud supplevere*, *v. ed. Kritz.* 23 auium *A*

sibi sine periculo in eam, quam armis tenebamus, egredi 2
ripam ac videre Caesarem. data petenti facultas. tum
adpulso lintre et diu tacitus contemplatus Caesarem, no-
stra quidem, inquit, furit iuventus, quae cum vestrum
numen absentium colat, praesentium potius arma metuit
quam sequitur fidem. sed ego beneficio ac permissu tuo,
Caesar, quos ante audiebam, hodie vidi deos, nec felicio-
rem ullum vitae meae aut optavi aut sensi diem. impetra-
toque ut manum contingeret, reversus in naviculam, sine
fine respectans Caesarem ripae suorum adpulsus est. victor 3
omnium gentium locorumque, quos adierat Caesar, [cum]
incolumi inviolatoque et semel tantummodo magna cum
clade hostium fraude eorum temptato exercitu in hiberna
legiones reduxit, eadem qua priore anno festinatione urbem
petens.

108. Nihil erat iam in Germania, quod vinci pos- 1
set, praeter gentem Marcomannorum, quae Maroboduo
duce excita sedibus suis atque in interiora refugiens in-
cinctos Hercynia silva campos incolebat. nulla festinatio 2
huius viri mentionem transgredi debet. Maroboduus, genere
nobilis, corpore praevalens, animo ferox, natione magis
quam ratione barbarus, non tumultuarium neque fortuitum
neque mobilem et ex voluntate parentium constantem inter
suos occupavit principatum, sed certum imperium vimque
regiam complexus animo statuit avocata procul a Romanis
gente sua eo progredi, ubi cum propter potentiora arma
refugisset, sua faceret potentissima. occupatis igitur, quos
praediximus, locis finitimos omnis aut bello domuit aut
condicionibus iuris sui fecit.

1 tenebamus *P*: tendebamus *MA* 2 data *MA*: data a Caesare *P* 3 lynthre *A* | et *om. Vascosanus* 5 non colat (*vel* colere debeat) *Madvig* 6 ac *P*: et *A* 8 imperatoque *MA*, *em. in P* 11 cum *del. Herelius* 17 Marcomanorum *P* | Maraboduo *A* 18 inferiora *AP, em. Gelenius* 19 Herciniae siluae *AP, em. Heinsius* 22 atque fort. *Herelius* 23 parentium *MA*: parentum *P* 26 propter *del. Madvig* 27 quos *P*: quis *MA*

1 109. Corpus suum custodientium imperium, perpetuis exercitiis paene ad Romanae disciplinae formam redactum, brevi in eminens et nostro quoque imperio timendum perduxit fastigium gerebatque se ita adversus Romanos, ut neque bello nos *lacesseret, et si* lacessere-
2 tur, superesse sibi vim ac voluntatem resistendi *ostenderet.* legati, quos mittebat ad Caesares, interdum ut supplicem commendabant, interdum ut pro pari loquebantur. gentibus hominibusque a nobis desciscentibus erat apud eum perfugium, *in* totumque ex male dissimulato agebat aemulum; exercitumque, quem septuaginta milium peditum, quattuor equitum fecerat, adsiduis adversus finitimos bellis exercendo maiori quam, quod habebat, operi praeparabat:
3 eratque etiam eo timendus, quod cum Germaniam ad laevam et in fronte, Pannoniam ad dextram, a tergo sedium suarum haberet Noricos, tamquam in omnes semper ven-
4 turus ab omnibus timebatur. nec securam incrementi sui patiebatur esse Italiam, quippe cum a summis Alpium iugis, quae finem Italiae terminant, initium eius finium
5 haud multo plus ducentis milibus passuum abesset. hunc virum et hanc regionem proximo anno diversis e partibus Ti. Caesar adgredi statuit. Sentio Saturnino mandatum, ut per Cattos excisis continentibus Hercyniae silvis legiones Boiohaemum (id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est), ipse a Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat, exercitum, qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est.

1 custodientium *Madvig*: custodia tum *AP*; *priorum tentamina v. apud Kritzium* 5 lacesseret, at si *supplevit Rhenanus* 6 ostenderet *add. Burman* 10 in *add. Acidalius, cf. Madvig. Adv.* II, 309 (totusque *Heinsius*) 11 exercitum, quem *malim* | LXX. *M*: LX. *AP* 12 quatuor *AP* 13 quod agebat *Burman* | opi *A* 19 eius *P*: cuius *MA* 20 passum *A* 22 Ti. *P*: T. *A* 23 Catthos *AP* 24 Botohaemum *A*, Boiohoemum *P*; duceret *addidit Lipsius* 25 a Carnunto *P*: Acarnanto (*s. l.* Ac arnumho) *A* 26 duceret *A*

110. Rumpit interdum, *interdum* moratur proposita 1
hominum fortuna. praeparaverat iam hiberna Caesar ad
Danubium admotoque exercitu non plus quam quinque die-
rum iter a primis hostium *aberat*, *legionesque quas* Sa- 2
turninum admovere placuerat, paene aequali divisae inter-
vallo ab hoste intra paucos dies in praedicto loco cum
Caesare se iuncturae erant, cum universa Pannonia, insolens
longae pacis bonis et adulta viribus, Delmatia omnibusque
tractus eius gentibus in societatem adductis consilii, arma
corripuit. tum necessaria gloriosis praeposita neque tutum 3
visum abdito in interiora exercitu vacuam tam vicino hosti
relinquere Italiam. gentium nationumque, quae rebella-
verant, omnis numerus amplius octingentis milibus exple-
bat; ducenta fere peditum colligebantur armis habilia,
equitum novem. cuius immensae multitudinis, parentis 4
acerrimis ac peritissimis ducibus, pars petere Italiam de-
creverat iunctam sibi Nauporti ac Tergestis confinio, pars
in Macedoniam se effuderat, pars suis sedibus praesidium
esse destinaverat. maxima Batoni ac Pinneti ducibus aucto-
ritas erat. [in] omnibus autem Pannoniis non disciplinae 5
tantummodo, sed linguae quoque notitia Romanae, pleris-
que etiam litterarum usus et familiaris armorum erat exer-
citatio: itaque hercules nulla umquam natio tam mature
consilio belli bellum iunxit ac decreta patravit. oppressi 6

1 iter dum *A*; interdum *alterum addidit Heinsius* 3 *immo* Dannuium 4 aberat et legiones etiam quas *supplevit Haupt* 5 admouere ei *Haupt*, admoueri *AP* 7 se *hic add. Krause* | cum *P*: tum *MA* 8 et *om. A* 9 consilii *Fröhlich*: constitit *AP*, constituto *Vossius* 11 abdito *A*: addito *P* 12 relinquere *om. A* 13 DCCC *Gelenius*: ACCC. *AP* (octingenta milia *Acidal.*) 15 parentis *MA*: pars *P* 16 petere *MA*: properare in *P* 18 se effuderat *Ursinus* (*sed ille* pars se in M. e.): effugerat *AP* 19 maxima *Heinsius*: proxima *AP*, prima *al.* | Batoni] duobus Batonibus *AP*; Batoni *scribendum esse primus vidit Rhenanus in Add. p.* 70 (*cf.* 114, 4), *nos* duobus *praeterea delevimus, nisi velis verba sic transponere:* duobus ducibus Batoni ac P. 20 in *del. Heinsius* 22 armorum *Bothe*: animorum *AP* 23 maturae *A*

cives Romani, trucidati negotiatores, magnus vexillariorum numerus ad internecionem ea in regione, quae plurimum ab imperatore aberat, caesus, occupata armis Macedonia, omnia et in omnibus locis igni ferroque vastata. quin etiam tantus huius belli metus fuit, ut stabilem illum et firmatum tantorum bellorum experientia Caesaris Augusti animum quateret atque terreret.

1 111. Habiti itaque dilectus, revocati undique et omnes veterani, viri feminaeque ex censu libertinum coactae dare militem. audita in senatu vox principis, decimo die, ni caveretur, posse hostem in urbis Romae venire conspectum. senatorum equitumque Romanorum
2 exactae ad id bellum operae: *prompte* pollicitati. omnia haec frustra praeparassemus, nisi qui illa regeret fuisset. itaque ut praesidium ultimum res publica ab Augusto du-
3 cem in bellum poposcit Tiberium. habuit in hoc quoque bello mediocritas nostra speciosi ministerii locum. finita equestri militia designatus quaestor necdum senator aequatus senatoribus, etiam designatis tribunis plebei, partem exercitus ab urbe traditi ab Augusto perduxi ad filium
4 eius. in quaestura deinde remissa sorte provinciae legatus eiusdem ad eundem missus sum. quas nos primo anno acies hostium vidimus! quantis prudentia ducis opportunitatibus fruentes eorum vires universas elusimus, *fudimus*

2 internetionem *AP* (*item alias*) 4 quin *Vascosanus*: quia *AP* 5 etiam tantus *A*: t. etiam *P* 6 firmatum *Burer*: formatum *MA*, fortunatum *P* 8 dilectus *A*: delectus *A* | reuocatus *AP*, evocati *Acidal. at v. Tac. Hist.* 2, 82 | et *om. Gelenius* 9 coacti *Cludius* 10 militum *AP* | audita . . pollicitati *posuit Haase post* terreret *v.* 7 13 prompte *supplevi;* pollicitati omnia. haec *Hottinger* 15 ultimum *Lipsius*: militum *AP* 17 ministri *AP, em. Lipsius* 19 et iam *Gelenius* 20 traditi ab A. ab urbe *Kreyssig* | perduxit *AP* 22 *missus sum: missum *A*, missus *P* 23 ducis usi o. *Heinsius* 24 fruentes *Orelli*: furenteis *MAP* | eorum *MA*: in eum *P* | elusimus *censor in Bibl.*
eius imus
philol. I, 42: euasimus *A*, euasimus *P* | fudimus *supplevit Haase*; *reliquorum tentamina v. apud Kritzium*

partibus! quanto cum temperamento simul civilitatis res auctoritate imperatoria agi vidimus! qua prudentia hiberna disposita sunt! quanto opere inclusus custodiis exercitus nostri, ne qua posset erumpere inopsque copiarum et intra se furens viribus hostis elanguesceret!

112. Felix eventu, forte conatu prima aestate belli 1
Messalini opus mandandum est memoriae. qui vir animo 2
etiam quam gente nobilior dignissimusque, qui et patrem
Corvinum habuisset et cognomen suum Cottae fratri relin-
queret, praepositus Illyrico subita rebellione cum semi-
plena legione vicesima circumdatus hostili exercitu amplius
viginti milia [hostium] fudit fugavitque et ob id ornamen-
tis triumphalibus honoratus est. ita placebat barbaris 3
numerus suus, ita fiducia virium, ut ubicumque Caesar
esset, nihil in se reponerent. pars exercitus eorum, pro-
posita ipsi duci et ad arbitrium utilitatemque nostram
macerata perductaque ad exitiabilem famem, neque instan-
tem sustinere neque cum facientibus copiam pugnandi
derigentibusque aciem ausa congredi occupato monte Clau-
dio munitione se defendit. at ea pars, quae obviam se 4
effuderat exercitui, quem A. Caecina et Silvanus Plautius
consulares ex transmarinis adducebant provinciis, circum-
fusa quinque legionibus nostris auxiliaribusque et equitatui
regio (quippe magnam Thracum manum iunctus praedictis
ducibus Rhoemetalces, Thraciae rex, in adiutorium eius
belli secum trahebat) paene| exitiabilem omnibus cladem

1 civilitatis *Madvig praeeunte Ruhnkenio*: utilitatis *AP* 2 imperatoris *AP*, *em. Madvig* 5 hostis *posuit Kritz ante vv.* ne qua 8 que *addidit Heinsius* 11 amplius XX. hostium *P*, a m XX. *A*, hostium *del. Orelli* 15 opposita *Lipsius* 16 et *del. Bothe* | uoluntatemque *Orelli* 17 instantes sustinens *Acidalius* 18 cum *Ruhnken*: ut *AP* 19 derigentibus quae *A*, dirigentibusque *M(?)P* | aciem *MA*: aciam *s. l. A*, etiam *P* (*in mg.* 'al. aciem') 20 at ea *M et in mg. P*: altera *A*, antea *P* 21 Plancius *A* 24 magna *P* | manu *AP* | iunctus *MA*: uinctus *P* | praedictus *A* 25 Rhomo et Alces *MAP*, *em. Rhenanus in Add. p.* 70

5 intulit: fugata regiorum equestris acies, fugatae alae, con-
versae cohortes sunt, apud signa quoque legionum trepi-
datum. sed Romani virtus militis plus eo tempore vindi-
cavit gloriae quam ducibus reliquit, qui multum a more
imperatoris sui discrepantes ante in hostem inciderunt,
6 quam per exploratores, ubi hostis esset, cognoscerent. iam
igitur in dubiis rebus semet ipsae legiones adhortatae,
iugulatis ab hoste quibusdam tribunis militum, interempto
praefecto castrorum praefectisque cohortium, non incruen-
tis centurionibus, e quibus etiam primi ordines cecidere,
invasere hostes nec sustinuisse contenti perrupta eorum
7 acie ex insperato victoriam vindicaverunt. hoc fere tem-
pore Agrippa, qui eodem die quo Tiberius adoptatus ab
avo suo naturali erat et iam ante biennium, qualis esset,
apparere coeperat, mira pravitate animi atque ingenii in
praecipitia conversus patris atque eiusdem avi sui animum
alienavit sibi, moxque crescentibus in dies vitiis dignum
furore suo habuit exitum.

1 113. Accipe nunc, M. Vinici, tantum in bello du-
cem, quantum in pace vides principem. iunctis exerciti-
bus, quique sub Caesare fuerant quique ad eum venerant,
contractisque in una castra decem legionibus, septuaginta
amplius cohortibus, decem alis et pluribus quam decem
veteranorum milibus, ad hoc magno voluntariorum numero
frequentique equite regio, tanto denique exercitu, quan-
tus nullo umquam loco post bella fuerat civilia, omnes
eo ipso laeti erant maximamque fiduciam victoriae in
2 numero reponebant. at imperator, optimus eorum quae
agebat iudex et utilia speciosis praeferens quodque semper

1 fugata *P*: fuga *MA*, fusa *Vossius* 3 vindicavit *Puteanus*: uindicatum *AP* 4 a more . . discrepantes *Puteanus*: amore . . crepantes *AP* 6 tam igitur dubiis *Heinsius* 10 e *add. Boecler* | quibus *MA*: qui *P* | ordinis *Gelenius* 11 praerupta *A* 14 erat etiam *AP* 15 ceperat *A* 20 uides. Principes *P* (*non MA*) 23 X alis et *Laurent*: XIIII. sed *AP*, XIIII alis et *Lipsius* 24 adhoc *P*

eum facientem vidi in omnibus bellis, quae probanda
essent, non quae utique probarentur sequens, paucis die-
bus exercitum, qui venerat, ad refovendas ex itinere eius
vires moratus, cum eum maiorem, quam ut temperari
posset, neque habilem gubernaculo cerneret, dimittere
statuit; prosecutusque longo et perquam laborioso itinere, 3
cuius difficultas narrari vix potest, ut neque universos
quisquam auderet adgredi et partem digredientium, suo-
rum quisque metu finium, universi temptare non possent,
remisit eo, unde venerant, et ipse asperrimae hiemis
initio regressus Sisciam legatos, inter quos ipsi fuimus,
partitis praefecit hibernis.

114. O rem dictu non eminentem, sed solida vera- 1
que virtute atque utilitate maximam, experientia suavissi-
mam, humanitate singularem! per omne belli Germanici
Pannonicique tempus nemo e nobis gradumve nostrum
aut praecedentibus aut sequentibus imbecillus fuit, cuius
salus ac valetudo non ita sustentaretur Caesaris cura,
tamquam distractissimus ille tantorum onerum mole huic
uni negotio vacaret animus. erat desiderantibus paratum 2
iunctum vehiculum, lectica eius publicata, cuius *usum*
cum alii tum ego sensi: iam medici, iam apparatus cibi,
iam in hoc solum una portatum instrumentum balinei
nullius non succurrit valetudini: domus tantum ac dome-
stici deerant, ceterum nihil, quod ab illis aut praestari
aut desiderari posset. adiciam illud, quod, quisquis illis 3
temporibus interfuit, ut alia, quae retuli, agnoscet proti-
nus: solus semper equo vectus est, solus cum iis, quos
invitaverat, maiore parte aestivarum expeditionum cenavit
sedens: non sequentibus disciplinam, quatenus exemplo

2 quae cuique p. *Heinsius* 11 Sisciam *M*: Sisci iam *A*, Sistiam *P* 14 utilitatem *A* 17 becillus *A* 19 distractissimus *Rhenanus*: distraximus *AP* | operum *Santenius* 20 negotio *Gelenius*: genitio *MA*, *om.* *P* 21 usum *add.* *Lipsius* 23 una p. *Orelli*: uni p. *A*, importatum *P* | Baline *A* 28 equo *P*: eo quo *A* 29 coenauit *AP*

non nocebatur, ignovit; admonitio frequens, interdum et
castigatio, vindicta tamen rarissima, agebatque medium,
4 plurima dissimulans, aliqua inhibens. hiems emolumentum
patrati belli contulit, sed insequenti aestate omnis Panno-
nia reliquiis totius belli in Delmatia manentibus pacem
petiit. ferocem illam tot milium iuventutem, paulo ante
servitutem minatam Italiae, conferentem arma, quibus usa
erat, apud flumen nomine Bathinum prosternentemque se
universam genibus imperatoris, Batonemque et Pinnetem
excelsissimos duces, captum *alterum,* alterum a se deditum
5 iustis voluminibus ordine narrabimus, ut spero. autumno
victor in hiberna reducitur exercitus, cuius omnibus co-
piis a Caesare M. Lepidus praefectus est, vir nomini ac
fortunae Caesarum proximus, quem in quantum quisque
aut cognoscere aut intellegere potuit, in tantum miratur
ac diligit tantorumque nominum, quibus ortus est, orna-
mentum iudicat.
1 115. Caesar ad alteram belli Delmatici molem ani-
mum atque arma contulit. in qua regione quali adiutore
legatoque fratre meo Magio Celere Velleiano usus sit,
ipsius patrisque eius praedicatione testatum est et amplissi-
morum honorum, quibus triumphans eum Caesar donavit,
2 signat memoria. initio aestatis Lepidus educto hibernis

1 interdum *censor in ephem. Gotting.* (*a.* 1779, *Add. p.* 121): inerat *PP* 2 *tamen rarissima: amarissima *AP*, rarissima *Rhenanus* 3 dissimulans . . inhibens *Acidalius*: dissimulantis . . inhibentis *AP*, *cf. Madvigii Advers.* II, 310 | aliquam *A* | hiemps *A*, Hyems *P* 4 non tulit *Friebel* | sed] et *Lipsius* | in sequenti *A* 6 fero uocem illam *A* 7 quibus *P*: qui *A*
9 Pinetem *AP*, *cf.* 110, 4 10 alterum *semel AP* | a se *om. Gelenius*, sponte *Cludius*, a suis *Heinsius*, *at v. Dio Cass.* 56, 16 11 autumni *AP* 13 a Caesare *Rhenanus*, Caesarem *AP*, *praenomen* M *addidit Burer* | nominis *AP*, *em. Acidal.* 14 Caesarum *Schefferus*: eorum *AP* 15 intelligere *P*
19 in qua expeditione *Ruhnk.* 20 Velleiano *Gelenius*: ulli flano *MP*, Ulliflano *A* 22 honorum *AP* (donorum *prius scripserat A, sed se ipse corrigens id delevit et* honorum *in eodem versu* (*non super eum*) *scripsit*)

exercitu per gentis integras immunesque adhuc clade belli
et eo feroces ac truces tendens ad Tiberium imperatorem
et cum difficultate locorum et cum vi hostium luctatus,
magna cum clade obsistentium excisis agris, exustis aedificiis, caesis viris, laetus victoria praedaque onustus pervenit ad Caesarem, et ob ea, quae si propriis gessisset 3
auspiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus
consentiente cum iudicio principum voluntate senatus *donatus* est. illa aestas maximi belli consummavit effectus: 4
quippe Perustae et Desidiates Delmatae, situ locorum ac
montium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnandi scientia
et praecipue angustiis saltuum paene inexpugnabiles, non
iam ductu, sed manibus atque armis ipsius Caesaris tum
demum pacati sunt, cum paene funditus eversi forent.
nihil in hoc tanto bello, nihil in Germania aut videre 5
maius aut mirari magis potui, quam quod imperatori
numquam adeo ulla opportuna visa est victoriae occasio,
quam damno amissi pensaret militis semperque visum est
gloriosissimum, quod esset tutissimum, et ante conscientiae quam famae consultum nec umquam consilia ducis
iudicio exercitus, sed exercitus providentia ducis rectus est.

116. Magna in bello Delmatico experimenta virtutis 1
in incultos ac difficilis locos praemissus Germanicus dedit; celebri etiam opera diligentique Vibius Postumus vir 2

1 pergentis in (in *om. P*) integras *MAP*, *em. Gelenius* 5 incensis (*vel* eversis) vicis *Heinsius* 6 ob ea, ob quae *Munckerus*, ob quae (*om.* ea) *Ruhnk.* 8 donatus *add. Rhenanus*, honoratus *Herel*, ornatus *Koch* 9 maximĩ b. consumauit *A* 10 Perustae ac Desitiates *Vossio praecedente Heinsius*, perusia aedesitiales (aede siciales *P*) *AP* | Delmatae *M*: Dalmatae *AP* 12 saltum *A* 19 *gloriosum *AP* 20 quam *om. A* | nec unquam *P*: necum quod *MA* 22 Delmatico *MA*: Dalm. *P*, *item infra p.* 118, 25 23 incultos *Heinsius*: multos *AP* 24 celeri *Orelli*, virili *Ruhnk.* | diligentiq. Vibius *Vossius praeeunte Pighio*: diligenti quib. ius *A*, diligenti quibus Iulius *P*; *Burer contendit vetus exempl. non* Iulius *sed* Iul. (?) *habere* | Posthumius *P* (*non MA*)

consularis, praepositus Delmatiae ornamenta meruit triumphalia: quem honorem ante paucos annos Passienus et Cossus, viri quamquam diversis virtutibus celebres, in Africa meruerant. sed Cossus victoriae testimonium etiam in cognomen filii contulit, adulescentis in omnium virtu-
3 tum exempla geniti. at Postumi operum L. Apronius particeps illa quoque militia eos, quos mox consecutus est, honores excellenti virtute meruit. //utinam non maioribus experimentis testatum esset, quantum in omni re fortuna posset! sed in hoc quoque genere abunde agnosci vis eius potest. nam et Aelius Lamia, vir antiquissimi moris et priscam gravitatem semper humanitate temperans, in Germania Illyricoque et mox in Africa splendidissimis functus ministeriis, non merito, sed materia adipiscendi trium-
4 phalia defectus est, et A. Licinius Nerva Silianus, P. Silii filius, quem virum ne qui intellexit quidem abunde miratus est, †ne nihil non optimo civi simplicissimo duci perisset praeferens, inmatura *morte* et fructu amplissimae principis amicitiae et consummatione evectae in altissi-
5 mum paternumque fastigium imaginis defectus est. horum virorum mentioni si quis quaesisse me dicet locum, fatentem arguet; neque enim iustus sine mendacio candor apud bonos crimini est.

1 117. Tantum quod ultimam imposuerat Pannonico ac Delmatico bello Caesar manum, cum intra quinque consummati tanti operis dies funestae ex Germania epi-

1 praepositus *P*: quae positus *A* | Delmatiae *MA*: Dalmatiae *P* 3 *quamquam: quibusdam *AP*, quamvis *Bothe* 6 At Posthumi *P*, ad Postumio *MA* 10 hoc *Gelenius*: loco *AP* 11 Aelius Lamia *Ruhnken*: etiąm *AP* 17 ne (me *A*) nihil non (*om. P*) optimo ciui (ciuis *A*) . . perisset *MAP*, nihil non optimo civi simile, viro simplicissimo, duci peritissimo *Madvig Advers.* II[1], 310, *in quam sententiam ipse malim:* nihil non quod viro optimo, civi simpl., duci peritissimo competeret 18 morte *supplevit Orelli* 20 deceptus est *Burman; Madvig vv.* defectus est *alterutro loco delendum esse censet* | horum *Burer*: honorum *MA*, quorum *P* 25 ac] ad *A*

stulae *nuntium attulere* caesi Vari trucidatarumque legio-
num trium totidemque alarum et sex cohortium, velut in
hoc saltem tantummodo indulgente nobis fortuna, ne occu-
pato duce * * sed et causa et persona moram exigit. Varus 2
Quintilius inlustri magis quam nobili ortus familia, vir
ingenio mitis, moribus quietus, ut corpore, ita animo im-
mobilior, otio magis castrorum quam bellicae adsuetus
militiae, pecuniae vero quam non contemptor, Syria, cui
praefuerat, declaravit, quam pauper divitem ingressus dives
pauperem reliquit; is cum exercitui, qui erat in Germania, 3
praeesset, concepit esse homines, qui nihil praeter vocem
membraque haberent hominum, quique gladiis domari non
poterant, posse iure mulceri. quo proposito mediam in- 4
gressus Germaniam velut inter viros pacis gaudentes dul-
cedine iurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine
trahebat aestiva.

118. At illi, quod nisi expertus vix credat, in summa 1
feritate versutissimi natumque mendacio genus, simulantes
fictas litium series et nunc provocantes alter alterum in
iurgia, nunc agentes gratias, quod ea Romana iustitia fini-
ret feritasque sua novitate incognitae disciplinae mitesceret
et solita armis discerni iure terminarentur, in summam
socordiam perduxere Quintilium, usque eo, ut se prae-
torem urbanum in foro ius dicere, non in mediis Ger-

1 nunt. attulere *hic supplevimus*, *alii post* VI cohortium 3 salutem *Schegkius* 3 [tantummodo] *J. Ortuinius*, tanto in malo *Huth* 4 ducem et causa *mance AP*, ne occup. duce in debellandis Pannoniis victores Germani iis se coniungerent *supplevit Vossius*, *fort. sufficit:* ne occ. duce tanta clades inferretur | sed et causa et p. *Orelli*: et causa pers. *AP*, sed causa et p. *alii* 6 ita *Acidalius*: et *AP* 13 mulcere *A* 15 iuris dict. *A divise* | a. pro trib. omnia ordine *Burman* 17 credat *Lipsius*: credebat *AP* 19 prouocantes *Rhen. in mg. item A in contextu* (*sed rursus deletum*): procataes *M*, procaces *A in mg.* (*secundum 'exemplar'*) *et P* | in iurgia *Madvig*: iniuria *AP* 21 suavitate *Ruhnken*, *an* navitate? | mitesceret *P et corr. A*: mutesceret *MA*

2 maniae finibus exercitui praeesse crederet. tum iuvenis
genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum
promptus ingenio, nomine Arminius, Sigimeri principis
gentis eius filius, ardorem animi vultu oculisque prae-
ferens, adsiduus militiae nostrae prioris comes, iure etiam
civitatis Romanae decus equestris consecutus gradus, segni-
tia ducis in occasionem sceleris usus est, haud imprudenter
speculatus neminem celerius opprimi, quam qui nihil time-
ret, et frequentissimum initium esse calamitatis securi-
3 tatem. primo igitur paucos, mox pluris in societatem
consilii recepit: opprimi posse Romanos et dicit et per-
suadet, decretis facta iungit, tempus insidiarum constituit.
4 id Varo per virum eius gentis fidelem clarique nominis,
Segesten, indicatur. obstabant iam fata consiliis omnem-
que animi eius aciem praestrinxerant: quippe ita se res
habet, ut plerumque cuius fortunam mutaturus est deus,
consilia corrumpat efficiatque, quod miserrimum est, ut,
quod accidit, etiam merito accidisse videatur et casus in
culpam transeat. negat itaque se credere speciemque in
se benevolentiae ex merito aestimare profitetur. nec diu-
tius post primum indicem secundo relictus locus.
1 119. Ordinem atrocissimae calamitatis, qua nulla
post Crassi in Parthis damnum in externis gentibus gra-
vior Romanis fuit, iustis voluminibus ut alii, ita nos
2 conabimur exponere: nunc summa deflenda est. exercitus

6 Romanae decus *Burman*: Romae eius (ius *P*) *AP*, *cf. Madvigii Adv.* II, 311 | consecutus *Heinsius*: consequens *AP* (*depravatum ex scriptura* consequtus) 9 securitates (-tis *s. l.*) *A* 10 societate consili praecepit *AP* (recipit *Gelenius*) 11 docet *Heinsius* 14 obstabant *Lipsius*: postulabat *AP* | etiam fata *AP* 15 praestruxerat *AP*, *em. Gelenius* 16 cuius f. mutat. est *ed. Bipont.* qui f. mutaturus (imitaturus *A*) *AP* (*sine* est) 18 etiam *P*: et etiam *MA*, id e. *Burer* 19 culpam *P*: culpa *MA* | speciemque *Burman*: spemque *AP* (*est formula gratias agentis, qua quis se benevolam indicis voluntatem agnoscere fatetur*) 20 beneuolentia *AP* 23 Crassi *P*: Cassi *MA*

omnium fortissimus, disciplina, manu experientiaque bello-
rum inter Romanos milites princeps, marcore ducis, per-
fidia hostis, iniquitate fortunae circumventus, cum ne
pugnandi quidem egrediendive occasio iis, in quantum
voluerant, data esset immunis, castigatis etiam quibusdam
gravi poena, quia Romanis et armis et animis usi fuissent,
inclusus silvis, paludibus, insidiis ab eo hoste ad inter-
necionem trucidatus est, quem ita semper more pecudum
trucidaverat, ut vitam aut mortem eius nunc ira nunc
venia temperaret. duci plus ad moriendum quam ad 3
pugnandum animi fuit: quippe paterni avitique exempli
successor se ipse transfixit. at e praefectis castrorum 4
duobus quam clarum exemplum L. Eggius, tam turpe
Ceionius prodidit, qui, cum longe maximam partem ab-
sumpsissset acies, auctor deditionis supplicio quam proelio
mori maluit. at Vala Numonius, legatus Vari, cetera quie-
tus ac probus, diri auctor exempli, spoliatum equite pedi-
tem relinquens fuga cum alis Rhenum petere ingressus est.
quod factum eius fortuna ulta est; non enim desertis
superfuit, sed desertor occidit. Vari corpus semiustum 5
hostilis laceraverat feritas; caput eius abscisum latumque
ad Maroboduum et ab eo missum ad Caesarem gentilicii
tamen tumuli sepultura honoratum est.

120. His auditis revolat ad patrem Caesar; perpe- 1

2 Marco reducis *A* 4 egrediendiue *Vossius*: egrediē (egredie *cum* d *sup.* g *A*, egregie *P*) aut *MAP*, aut egrediendi *Haase*, egrediendive aut occasio . . data esset aut impunitas *Madvig* | occasio iis *Vossius*: occasionis *AP* 6 animi suis *A* 7 paludis *AP* 11 auitique *P*: auique *MA* 12 successor exempli *A* | at e *A corr. ex* atque 13 legg. iustam t. *A* 14 Ceionius *A*: C. Eionius *P*, C. Ceionius *Heinsius* 16 Vala Num. *Ursinus*: Valnumonius *AP* 17 ac *P*: et *A* | equitem peditem r. fugatum (fuga cum *P*) aliis *MAP*, *em. Gelenius* 19 ultra est *A* | non enim . . occidit] *haec vv. in ed. Orell. exciderunt* 21 hostilis *Burer*: hosti *MA*, hostium *P* | lacerauerit *A* | abscissum *A* 22 Meroboduum *A* 24 His auditis . . revertitur] *haec verba transposuit Haase post finem huius capitis*

tuus patronus Romani imperii adsuetam sibi causam sus-
cipit. mittitur ad Germaniam, Gallias confirmat, disponit
exercitus, praesidia munit et se magnitudine sua, non
fiducia hostis metiens, qui Cimbricam Teutonicamque mili-
tiam Italiae minabatur, ultro Rhenum cum exercitu trans-
2 greditur. arma infert, quae arcuisse pater et patria con-
tenti erant; penetrat interius, aperit limites, vastat agros,
urit domos, fundit obvios maximaque cum gloria, incolumi
omnium, quos transduxerat, numero in hiberna revertitur.
3 reddatur verum L. Asprenati testimonium, qui legatus sub
avunculo suo Varo militans gnava virilique opera duarum
legionum, quibus praeerat, exercitum immunem tanta cala-
mitate servavit matureque ad inferiora hiberna descendendo
vacillantium etiam cis Rhenum sitarum gentium animos
confirmavit. sunt tamen, qui ut vivos ab eo vindicatos,
ita iugulatorum sub Varo occupata crediderint patrimonia
hereditatemque occisi exercitus, in quantum voluerit, ab
4 eo aditam. L. etiam Caedicii praefecti castrorum eorum-
que, qui una circumdati Alisone immensis Germanorum
copiis obsidebantur, laudanda virtus est, qui omnibus diffi-
cultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabilis, vis
hostium faciebat inexsuperabilis, nec temerario consilio
nec segni providentia usi speculatique opportunitatem ferro
5 sibi ad suos peperere reditum. ex quo apparet Varum,
sane gravem et bonae voluntatis virum, magis imperatoris
defectum consilio quam virtute destitutum militum se
6 magnificentissimumque perdidisse exercitum. cum in capti-

3 et *MA*: *om.* *P* 4 hostis *Haupt*: hostium *AP*, *om.* *M* *teste Burero* 5 minabatur *MA*: minabantur *P* | ultro *A et Freinsheim*: ultra *P* 6 infert *Lipsius*: interfecti *AP*, infert genti, quam *Ruhnk.* | arguisse *AP*, *em.* *Lipsius* 7 penetrati *A* 8 obuios *P*: obulos *MA* 10 Aspernati *A* 11 gnaua *A*: naua *P* 14 vacillantis iam *Heinsius* | Rheno *AP*, *em.* *Gelenius* 17 occisi *A*: excisi *P* | potuerit *Burman*, valuerit *Lipsius* 18 Caeditii *A* 19 Alisone *Rhenanus*: a Lisone *AP* 22 inexuperabilis (-leis *P*) *AP* 23 usi *P*: uiti *M*, niti *A* | oportunitatem *A*

vos saeviretur a Germanis, praeclari facinoris auctor fuit
Caldus Caelius, adulescens vetustate familiae suae dignissi-
mus, qui complexus catenarum, quibus vinctus erat, seriem,
ita illas inlisit capiti suo, ut protinus pariter sanguinis
cerebrique effluvio expiraret.

121. Eadem virtus et fortuna subsequenti tem- 1
pore ingressi Germaniam imperatoris Tiberii fuit, quae
initio fuerat. qui concussis hostium viribus classicis pe-
ditumque expeditionibus, cum res Galliarum maximae molis
accensasque plebis Viennensium dissensiones coërcitione
magis quam poena mollisset, et senatus populusque Ro-
manus postulante patre eius, ut aequum ei ius in omnibus
provinciis exercitibusque esset, quam erat ipsi, decreto
complexus esset (etenim absurdum erat non esse sub illo,
quae ab illo vindicabantur, et qui ad opem ferendam pri- 2
mus erat, ad vindicandum honorem non iudicari parem),
in urbem reversus iam pridem debitum, sed continuatione
bellorum dilatum ex Pannoniis Delmatisque egit triumphum.
cuius magnificentiam quis miretur in Caesare? fortunae 3
vero quis non miretur indulgentiam? quippe omnis emi-
nentissimos hostium duces non occisos fama narravit, sed
vinctos triumphus ostendit; quem mihi fratrique meo inter
praecipuos praecipuisque donis adornatos viros comitari
contigit.

122. Quis non inter reliqua, quibus singularis mode- 1
ratio Ti. Caesaris elucet atque eminet, hoc quoque mire-
tur, quod, cum sine ulla dubitatione septem triumphos
meruerit, tribus contentus fuit? quis enim dubitare

2 Coelius *A* | adulescens *Ruhnken*: ad *AP* 5 effluvio *Lipsius*: in fluuio *AP* 6 eadem *A*: eadem et *P* 7 ingressi Germaniam *Bardili*: ingressa animam (animum *P*) *MAP* 8 contusis *Ruhnken* 10 accensasque *P*: accensaque *MA* | plebe *A* | coertione *AP* 11 et *add. Rhenanus* 12 aequum ei ius *idem*: equum eius *AP* 13 quam] atque *mal. Orelli* | ipse *AP*, *em. Rhen.* 20 indiligentiam *A* 22 mihi *Burer*: militi *AP* 26 Ti. *P*: T. *A* 28 fuit *Haase*: fuerit *AP*

potest, quin ex Armenia recepta et ex rege praeposito ei, cuius capiti insigne regium sua manu imposuerat, ordinatisque rebus Orientis ovans triumphare debuerit, et Vindelicorum Raetorumque victor curru urbem ingredi?
2 fractis deinde post adoptionem continua triennii militia Germaniae viribus idem illi honor et deferendus et recipiendus fuerit? et post cladem sub Varo acceptam, *expectato* ocius prosperrimo rerum eventu eadem excisa Germania triumphus summi ducis adornari debuerit? sed in hoc viro nescias, utrum magis mireris, quod laborum periculorumque semper excessit modum, an quod honorum temperavit.

1 123. Venitur ad tempus, in quo fuit plurimum metus. quippe Caesar Augustus cum Germanicum nepotem suum reliqua belli patraturum misisset in Germaniam, Tiberium autem filium missurus esset in Illyricum ad firmanda pace quae bello subegerat, prosequens eum simulque interfuturus athletarum certaminis ludicro, quod eius honori sacratum a Neapolitanis est, processit in Campaniam. quamquam iam motus imbecillitatis inclinataeque in deterius principia valetudinis senserat, tamen obnitente vi animi prosecutus filium digressusque ab eo Beneventi ipse Nolam petiit: et ingravescente in dies valetudine, cum sciret, quis volenti omnia post se salva remanere accersendus foret, festinanter revocavit filium; ille ad pa-
2 trem patriae expectato revolavit maturius. tum securum se Augustus praedicans circumfususque amplexibus Tiberii sui, commendans illi sua atque ipsius opera nec quid-

1 praeposito ei *Heinsius*: praepositi (pro- *P*) *MAP*, ei praeposito *Rhen.* 4 praetorumque *A ante corr.* 7 *expectato ocius: totius *MA*, ocius *P*, voto ocius *Burman* 9 triumphum *AP*, *em. Heinsius* | adornari *MA*: adornare *P* 10 nescis *A* 16 firmanda *Burer*: formanda *AP* 17 eumque simul *A* 18 certamini *Cellarius* 23 et *AP*: at *Herelius* 24 post se *P*: posse *A* 25 accersendum *A*, arcessendus *Ruhnken*

quam iam de fine, si fata poscerent, recusans, subrefectus primo conspectu alloquioque carissimi sibi spiritus, mox, cum omnem curam fata vincerent, in sua resolutus initia Pompeio Apuleioque consulibus septuagesimo et sexto anno animam caelestem caelo reddidit.

124. Quid tunc homines timuerint, quae senatus 1
trepidatio, quae populi confusio, quis urbis metus, in
quam arto salutis exitiique fuerimus confinio, neque mihi
tam festinanti exprimere vacat neque cui vacat potest. id
solum voce publica dixisse *satis* habeo: cuius orbis ruinam
timueramus, eum ne commotum quidem sensimus, tanta-
que unius viri maiestas fuit, ut nec bonis * * neque con-
tra malos opus armis foret. una tamen veluti luctatio 2
civitatis fuit, pugnantis cum Caesare senatus populique
Romani, ut stationi paternae succederet, illius, ut potius
aequalem civem quam eminentem liceret agere principem.
tandem magis ratione quam honore victus est, cum quid-
quid tuendum non suscepisset, periturum videret, solique
huic contigit paene diutius recusare principatum, quam,
ut occuparent eum, alii armis pugnaverant. post reddi- 3
tum caelo patrem et corpus eius humanis honoribus, numen
divinis honoratum, primum principalium eius operum fuit
ordinatio comitiorum, quam manu sua scriptam divus
Augustus reliquerat. quo tempore mihi fratrique meo, 4
candidatis Caesaris, proxime a nobilissimis ac sacerdotali-
bus viris destinari praetoribus contigit, consecutis, ut ne-
que post nos quemquam divus Augustus neque ante nos
Caesar commendaret Tiberius.

4 Appuleioq. *Kreyssig* | et *A*: *om.* *P* 5 caelo *P*: deo *A* 7 urbis *A et Acidalius*: orbis *P* 10 satis *add.* *Ruhnk.* 12 nec *P*: ne *A* | bonis: *fort.* bonis votis, *i. e. ut nec boni haberent quod meliora optarent etc.* 13 forent *A* | luctatio civilis *Ruhnk.* 17 m. ratione *MA*: ratione m. *P* 20 reditum *A* 21 numen *Krause*: nomen *AP* 25 candidatos *AP* | sacerdotibus *AP*, *em.* *Scheffer* 26 consecutisque *A*, c. quoque *Orelli* 27 nos *P*: annos *A*

1 125. Tulit protinus et voti et consilii sui pretium
res publica, neque diu latuit aut quid non impetrando
passuri fuissemus aut quid impetrando profecissemus.
quippe exercitus, qui in Germania militabat praesentisque
Germanici imperio regebatur, simulque legiones, quae in
Illyrico erant, rabie quadam et profunda confundendi omnia
cupiditate novum ducem, novum statum, novam quaerebant
2 rem publicam; quin etiam ausi sunt minari daturos *se*
senatui, daturos principi leges; modum stipendii, finem
militiae sibi ipsi constituere conati sunt: processum etiam
in arma ferrumque strictum est et paene in ultimum
gladiorum erupit impunitas, defuitque, qui contra rem
3 publicam duceret, non qui sequerentur. sed haec omnia
veteris imperatoris maturitas, multa inhibentis, aliqua cum
gravitate pollicentis, *et* inter severam praecipue noxiorum
ultionem mitis aliorum castigatio brevi sopiit ac sustulit.
4 quo quidem tempore ut pleraque ignovit Germanicus, ita
Drusus, qui a patre in diversum plurimoque idem igne
emicans incendium militaris tumultus missus erat, prisca
antiquaque severitate usus ancipitia sibi maluit tenere
quam exemplo perniciosa, et his ipsis militum gladiis, qui-
5 bus obsessus erat, obsidentes coërcuit, singulari adiutore
in eo negotio usus Iunio Blaeso, viro nescias utiliore in
castris an meliore in toga: qui post paucos annos pro-
consul in Africa ornamenta triumphalia cum appellatione
imperatoria meruit. at Hispanias exercitumque *in iis cum*

1 et uoti *Gelenius*: ut uoti *AP* (ut uoti ita c. *Burman*) 6 rabiem quandam *A* 8 se *add. Orelli* 11 ultimum *P*: ultimam *MA*, ultima *Vossius* 15 et *add. Krause* (miti . . castigatione *J. Fr. Gronovius sine* et) | noxiorum *Gronovius*: nostrorum *AP* 17 ignouit *ed. Bipont.* ignaue *AP*, gnaue *Salmasius*, egit gnaue *Ruhnk.* 18 Drusus *Gelenius*: Brutus *AP* | in diversum plurimoq. idem *Madvig*: in id ipsum plurimo quidem *AP* 20 maluit tenere *Madvig*: timere *MA*, tam re *P*; *priorum conatus de loco nondum expedito v. apud Kritz., pro* tenere *ipse malim* audere 23 Bleso *AP* 26 at *A*: ad *M*, ac *P* | in iis . . cuius *supplevit Madvig*

M. Lepidus, de cuius virtutibus celeberrimaque in Illyrico militia praediximus, cum imperio obtineret, in summa pace et quiete continuit, cum ei pietas rectissima sentiendi et auctoritas quae sentiebat obtinendi superesset. cuius curam ac fidem Dolabella quoque, vir simplicitatis generosissimae, in maritima parte Illyrici per omnia imitatus est.

126. Horum sedecim annorum opera quis cum in- 1
serta *sint* oculis animisque omnium, partibus eloquatur?
sacravit parentem suum Caesar non imperio, sed religione,
non appellavit eum, sed fecit deum. revocata in forum 2
fides, summota e foro seditio, ambitio campo, discordia
curia, sepultaeque ac situ obsitae iustitia, aequitas, in-
dustria civitati redditae; accessit magistratibus auctoritas,
senatui maiestas, iudiciis gravitas; compressa theatralis
seditio, recte faciendi omnibus aut incussa voluntas aut
imposita necessitas: honorantur recta, prava puniuntur, 3
suspicit potentem humilis, non timet, antecedit, non con-
temnit humiliorem potens. quando annona moderatior,
quando pax laetior? diffusa in orientis occidentisque
tractus et quidquid meridiano aut septentrione finitur, pax
augusta [per] omnis terrarum orbis angulos a latrocinio-
rum metu servat immunes. fortuita non civium tantum- 4
modo, sed urbium damna principis munificentia vindicat.
restitutae urbes Asiae, vindicatae ab iniuriis magistratuum
provinciae: honor dignis paratissimus, poena in malos sera,
sed aliqua: superatur aequitate gratia, ambitio virtute;

3 et *add. Orelli* (in summa quiete *Haase*) 4 optinendi *A* 8 inserta sint *P*: insera *MA*, inhaereant *Orelli, ut est* 1, 14, 1. 2, 36, 3 9 partibus *Vossius*: in partibus *AP* 12 summotae foro *Rhenanus*, [e foro] *Heinsius* 13 curiae *AP* | sepultae *P* (*non MA*) | obsitae *Burer*: oppositae *MAP*, *corruptum ex script.* opsitae (obsopitae *nescio quis*) 14 magistratibus *Gelenius*: militibus *AP* 15 maiestatis *A ante correctionem* 22 per omnia omnis *Ruhnk. an* peraeque omnis? 27 sed aequa *Lipsius*

5 nam facere recte civis suos princeps optimus faciendo
docet, cumque sit imperio maximus, exemplo maior est.
1 127. Raro eminentes viri non magnis adiutoribus
ad gubernandam fortunam suam usi sunt, ut duo Scipiones
duobus Laeliis, quos per omnia aequaverunt sibi, ut di-
vus Augustus M. Agrippa et proxime ab eo Statilio Tauro,
quibus novitas familiae haut obstitit quominus ad multi-
plicis consulatus triumphosque et complura eveherentur
2 sacerdotia. etenim magna negotia magnis adiutoribus egent
[neque in parvo paucitas ministeria defecit], interestque
rei publicae quod usu necessarium est, dignitate eminere
3 utilitatemque auctoritate muniri. sub his exemplis Ti.
Caesar Seianum Aelium, principe equestris ordinis patre
natum, materno vero genere clarissimas veteresque et in-
signes honoribus complexum familias, habentem consularis
fratres, consobrinos, avunculum, ipsum vero laboris ac
fidei capacissimum, sufficiente etiam vigori animi compage
corporis, singularem principalium onerum adiutorem in
4 omnia habuit atque habet, virum severitatis laetissimae,
hilaritatis priscae, actu otiosis simillimum, nihil sibi vin-
dicantem eoque adsequentem omnia, semperque infra alio-
rum aestimationes se metientem, vultu vitaque tranquil-
lum, animo exsomnem.
1 128. In huius virtutum aestimatione iam pridem

1 principes *A* 4 uisi sunt *A* 6 proxime *Scheffer*: maxime *AP* 7 haut obstitit *P et in marg. A*: aut stitit *A* 8 consulatos *A* | triumphosque *excidit in ed. Orell.* | comp. eveherentur *Vascosanus*: complura enumerentur (complurae nu. *A*) *MA*, complura enumerarentur *P* 10 neque . . defecit *AP, obelo notarunt Vossius et Boeclerus*, atque impar capacitas ministeria deficit *Madvig*, neque in parva paucitas ministerii sufficit *Kreyssig*; *aliorum conatus v. apud Kritz.* 11 est *Ruhnk.* e (*pro* ē) *A*, et *P*, est et *Cludius*, est id *Bucretius* 12 munire *AP* | Ti. *P*: T. *A*, *item c.* 129, 1 13 equestri *A* 14 uetereisque et insigneis *P* (*non A*) 17 uigore animi conpage *A* 18 operum *Kreyssig* 21 eo quod *A corr. ex* eoq. | semperque *MA*: semper *P* 22 se metientem *P*: sencientem *A* 23 ex omnem *A* 24 uirtutem aestimationem *M*

iudicia civitatis cum iudiciis principis certant; neque novus
hic mos senatus populique Romani est putandi, quod optimum sit, esse nobilissimum. nam et illi antiqui, *qui*
ante bellum Punicum abhinc annos trecentos Ti. Coruncanium, hominem novum, cum aliis omnibus honoribus
tum pontificatu etiam maximo ad principale extulere fastigium, et qui equestri loco natum Sp. Carvilium et mox 2
M. Catonem, novum etiam Tusculo urbis inquilinum, Mummiumque Achaicum in consulatus, censuras et triumphos
provexere, et qui C. Marium ignotae originis usque ad 3
sextum consulatum sine dubitatione Romani nominis habuere principem, et qui M. Tullio tantum tribuere, ut
paene adsentatione sua quibus vellet principatus conciliaret, quique nihil Asinio Pollioni negaverunt, quod nobilissimis summo cum sudore consequendum foret, profecto
hoc senserunt, in cuiuscumque animo virtus inesset, ei
plurimum esse tribuendum. haec naturalis exempli imi- 4
tatio ad experiendum Seianum Caesarem, ad iuvanda vero onera principis Seianum propulit senatumque et populum
Romanum eo perduxit, ut, quod usu optimum intellegit,
id in tutelam securitatis suae libenter advocet.

129. Sed proposita quasi universa principatus Ti. 1
Caesaris *forma* singula recenseamus. qua ille prudentia Rhascupolim, interemptorem fratris sui filii Cotyis consortisque eiusdem imperii, Romam evocavit! singulari in
eo negotio usus opera Flacci Pomponii consularis viri,
nati ad omnia, quae recte facienda sunt, simplicique vir-

3 *antiqui ante *P*, primi ante *A*, illi Romani, qui a. *Fröhlich* 4 T. Coruncanum *P* (*non MA*) 5 honoribus pontificatum *A* 7 qui *Fröhlich*: eque *A*, *om. P* 12 Tullio *Lipsius*: Fuluio *AP* 13 principatum *Kreyssig* | consiliaret *A* 18 levanda v. onera *Cludius*, iuvanda v. opera *Kreyssig* 19 propulit *Acidalius*: protulit *AP*, perpulit *Cludius* 20 perduxit *P*: produxit *MA* 23 forma *add. Rhenanus* 24 Cotyss *A*, Cotys *P* 25 Romam *Ursinus*: formam *MAP*, *om. Burer ut ex versu* 20 *huc transpositum* 26 opere *A* 27 *fort.* quae facienda sunt, recte facienda

mortali destinate successores quam serissimos, sed eos, quorum cervices tam fortiter sustinendo terrarum orbis imperio sufficiant, quam huius suffecisse sensimus, consiliaque omnium civium aut pia *iuvate aut impia confringite.*

1 eos *P*: eorum *A* 4 iuvate . . confringite *supplevimus; similiter Vossius:* aut pia fovete aut impia opprimite; *de defectu Rhenanus p.* 70 *haec prodidit: videtur hic parum deesse in hac peroratiuncula voticia; nam in exemplari versus aliquot erant erasi.*

RERUM INDEX.

ERRATUM.

Pag. 37 *in adnot. ad vers.* 5 *scribendum est: ante* decessit *supplet Sauppe* (*Tulliana p.* 16) de caelo tactus *vel* fulmine ictus.